

Fatwabruk blant norsk-pakistanere bosatt i Oslo-området

Iren Legøy
Masteroppgave i religionsvitenskap, AHKR
Høsten 2012

Abstract

In this masters thesis I have researched the relationship Pakistani Sunni Muslims in the Oslo area have to fatwas.

A fatwa is a scholarly opinion on a matter of Islamic law.

In order to research this topic, I have interviewed five informants and the imam of the mosque Central Jamaat-E Ahl-e Sunnat (CJAS) in Oslo.

Some of the questions I was interested in getting answered was on topics such as, how it is to be a Muslim in Norway. What their relationship to the mosque is. Do they have personal experience with fatwa, what kind of questions have they asked, which sources do they use for fatwas and whom do they recognise as an authority on the subject.

I have compared and discussed the answers in the analyses.

I discovered that the Internet is a commonly used source to fatwas and religious guidance. I have therefore given a overview of the Norwegian Muslim webpages that offers religious guidance, fatwas and open discussion forums.

En takk rettes til

Mine veiledere, Richard J. Natvig og Einar Thommasen. For deres faglige ekspertise og gode råd. En spesiell takk til Einar for at du fikk meg over målstreken.

Mine fantastiske informanter, hva skulle jeg gjort uten dere? En takk rettes til hver og en av dere for deres samarbeid og vilje til å slippe meg inn i deres univers av tanker og meninger.

Medstudentene mine for alle de hyggelige og lærerike samtale på lunsjrommet, og all den støtte dere har bidratt med. Min venninne Marte Bergtun fortjener også egen takk for at du har delt sitt kritiske blikk og språklige forslag med meg.

Og kjære Leni og Erik Aagaard, som hele veien har vist interesse for prosjektet, støttet og hjulpet meg. Under mitt opphold i Oslo ga dere meg en seng å sove i, en bil til å frakte meg fra avtale til avtale og en kontor plass der jeg kunne gjennomføre ett av intervjuene.

Til sist vil jeg takke min samboer Mads Schjærven Aagaard, for all den støtte og oppmuntring du har gitt meg underveis. En god samtalepartner både når jeg har vært ivrig og glad for oppdagelser og fremgang, men ikke minst i mine mørkeste stunder da det har føltes som jeg ikke kom noen vei.

Iren Legøy

Bergen, november 2012.

Innholdsfortegnelse

Del 1

Kapittel 1. Innledning til oppgaven

• Innledning	1
• Sharia.....	2
• Fatwa.....	3
• Mufti.....	4
- Fatwaråd.....	4
• Islam i Norge.....	5
- Pakistanere i Oslo.....	5
- Kort om de vanligste trosretningene blant norsk-pakistanere i Norge.....	6
- Moskeen.....	6
- Imamen.....	7
- Nye generasjoner.....	8
• Oppgavens inndeling.....	8

Kapittel 2. Metode

• Innledning.....	10
• Valg av metode.....	10
• Etikk.....	12
• Utvelgelse av informanter.....	14
• Intervjusituasjonen.....	15
• Bearbeiding av stoffet.....	16

Kapittel 3. Oversikt over forskningsfeltet

• Innledning.....	18
• Fatwa.....	18
• Fatwaer som løsningsforslag for muslimske kvinner.....	18
• Fatwa i Bergen.....	20
• Muslimsk rådgivning på nett.....	21

• Fatwa i Europa: Det Europeiske fatwaråd (ECFR).....	23
• Muslimer i Norge.....	24
• Veien videre.....	25

Del 2

Kapittel 4. Informantene og deres synspunkt

• Innledning.....	28
• Presentasjon av informantene.....	29
- Qadi Muhammad Mahmood ol- Hassaan.....	29
- Nasrin.....	30
- Fatima.....	31
- Mustafa.....	31
- Faisal.....	32
- Omar.....	33
• Temaer.....	34
- Hvordan er det å være muslim i Norge?.....	34
- Hva er fatwa?.....	40
- Hvem kan gi fatwa?.....	42
- Hvilket forhold har du til moskeen?.....	43
- Personlig forhold til fatwa.....	46
- Hvor henvender du deg med religiøse spørsmål? Og hva har du undersøkt?.....	48
• Oppsummering.....	55

Kapittel 5. Fatwa på internett

• Innledning.....	59
- Kjennetegn på internettforum.....	60
• Nasrin.....	60
- Imam.no.....	61
- Eksempler på fatwa og rådgivning hos imam.no.....	62
- Islamnet.no.....	65
- Eksempler på fatwa og rådgivning hos islamnet.no.....	65

• Omar.....	68
- Wim.no.....	69
- Eksempler på fatwa og rådgivning hos wim.no.....	70
- Islam.no.....	71
- Eksempler på fatwa og rådgivning hos islam.no.....	72
- Desi.no.....	73
- Eksempler på fatwa og rådgivning hos desi.no.....	74
• Oppsummering.....	75

Del 3

Kapittel 6. Utblikk

• Innledning.....	79
• Oppsummering av del 2.....	79
• Videre analyse av materialet.....	81
- Kampen for likhet, og kampen for ulikhet.....	81
- Normativiseringsprosess.....	83
- Tilpassing.....	84
- Utblikk – Fatwa i et bredere perspektiv.....	86
• Avrunding.....	89

Referanseliste.....	90

Del 1

Dere som tror, vis lydighet mot Gud, mot sendebudet, og mot dem som har autoritet blant dere. Hvis dere strides om noe, så bring det frem for Gud og Sendebudet, så fremt dere tror på Gud og Dommens dag. Dette er det rette, og den beste løsning.

Koranen, Sure 4:62

Kapittel 1. Innledning til oppgaven

- Innledning
- Sharia
- Fatwa
- Mufti
 - Fatwaråd
- Islam i Norge
 - Pakistanere i Oslo
 - Kort om de vanligste trosretningene blant norsk-pakistanere i Norge
 - Moskeen
 - Imamen
 - Nye generasjoner
- Oppgavens inndeling

Innledning

I dette innledningskapittelet skal jeg presentere problemstillingen for oppgaven, for slik å legge premisset for hva jeg har jobbet med i dette arbeidet.

Det vil gis en kort presentasjon av de begreper og institusjoner som er aktuelle i oppgaven, som sharia, fatwa, mufti og begreper som igjen er tilknyttet disse. Oppgaven begrenses til å omhandle pakistanske sunnimuslimer i Oslo. Derfor vil det gis en fremstilling av innvandringshistorien til denne gruppen og et bilde av størrelsen og bosettingsmønsteret i dag. Jeg vil også gi en kort innføring i hvilke pakistanske religiøse retninger som er utbredt i Norge, hvilke forhold moskeene i Oslo har og litt om imamens rolle.

Til slutt vil det gis en kort presentasjon av kapitlene i denne oppgaven.

Nora Ahlberg hevder i *New Challenges, Old Strategies* at islam ikke kan oppfattes som en religion i vestlig sekularisert forståelse, men heller som en livsførsel. Legger man denne forståelsen til grunn kan man i stedet forklare islam som en kultur som influerer alle aspekt av menneskets eksistens, kanskje dypere enn noen annen religion i dag. Dette forklarer hvorfor islam tradisjonelt sett blir ansett både som styresett og som tro. Islam presenterer slik en omfattende måte å leve på. Religionen har for de troende en sterk påvirkning på livet fra

vugge til grav, og gir føringer i spirituelle samt materielle saker.¹ Allah har gjennom Koranen og Muhammad gitt etterfølgerne føringer på alle aspekt av livet. Jeg anser fatwa som en essensiell del av islam og er derfor en god innfallsvinkel til å forstå hvordan muslimer forholder seg til islam i Norge. Hvordan og om man bruker fatwaer og hvilke kilder man bruker til fatwa kan si noe om hvilken stilling islam har blant norsk-pakistanske sunnimuslimer i Oslo i dag. Som det vil fremgå senere, er mitt utvalg av informanter lite, og har følgelig sine begrensninger, men det vil like fullt være mulig å se tendenser og belyse dette temaet ut fra den informasjonen informantene har delt med meg.

Hovedproblemstillingen for denne oppgaven er derfor:

- Hvilket forhold har norsk-pakistanske sunnimuslimer bosatt i Oslo-området til fatwa?

Underproblemstillinger:

- Hvilket forhold har individer fra denne gruppen, til islam i Norge?
- Hvordan definerer de fatwa?
- På hvilken måte forholder de seg til fatwa?
- Hvilken erfaring har de tilknyttet fatwa?
- Hvordan påvirker moderne hjelpemidler som internett hvordan de forholder seg til fatwa?

Dette er noen av de spørsmålene jeg var nysgjerrig på å få svar på. I denne oppgaven skal jeg forsøke å svare på disse og flere mindre spørsmål som har oppstått underveis.

For å søke svar på disse problemstillingene valgte jeg kvalitativt intervju som metode. Dette valget og problemstillinger tilknyttet gjennomføringen av intervjuene vil bli redegjort for i neste kapittel. Innledningsvis kan det også nevnes at mine språkkunnskaper begrenser seg til skandinavisk og engelsk.

Sharia

Den språklige betydningen av sharia er ”vei”, og ordet blir i Koranen brukt i den generelle betydningen ”en vei staket ut for menneskene.”²

Sharia blir av mange i vesten sett på som en streng og brutal lov som innebærer steining og avkutting av hender. Men sharia er mer enn bare lover i vestlig forstand. Det er en levemåte,

¹ Ahlberg, 1990 s. 31

² Eggen, 2003 s.27

og det kan også være en måte å organisere samfunnet på. Å definere hva sharia er kan være vanskelig, for det er ikke en lovsamling slik som ”Norges lover”. Sharia er guds lover, det er derfor de er så viktige å følge for de fleste muslimer. Både etikk, ritualer og rett omfattes i begrepet. Sharia ble til over tid, og Knut S. Vikør forklarer at praksisen har oppstått etter forsøk på å knytte allerede eksisterende praksiser til Koranen og *sunnaen* – historier om Muhammads liv og virke. Om man ikke fant åpenbaringstekster som svarte til problemet, brukte man metoder for alminneliggjøre de reglene man hadde funnet i åpenbaringen, slik fikk man en guddommelig autoritet for alle lovene man behøvde. Ulike og motstridende praksiser er inkorporerte i shariaen.

Man har fire kilder til sharia, det er Koranen, sunnaen, konsensus og analogi.³

Fiqh er rettsvitenskapen i shariaen. Den opprinnelige betydningen av ordet er ”forståelse” og ”kunnskap”. *Fiqh* er menneskets anstrengelse for å forstå Guds vilje angående et bestemt spørsmål. Det er en formulering av sharia i form av konkrete regler med grunnlag i kildetekstene. *Fiqh* omsetter sharia til normutsagn av typen ”faste i ramadan er obligatorisk”. Slike normutsagn er sjelden å finne i kildene, og man må derfor lage slike. Det gjøres gjennom *ijtihad* – tolkende argumentasjon. *Ijtihad* er et samlebegrep som inkluderer alle metoder for å dedusere normutsagn fra kildene. En *mujahid* er en som utfører *ijtihad*, en *mujahid* er en jurist eller rettslærd som også kalles *mufti*.⁴

Lenge manglet muslimer i Europa en islamsk elite basert her. Det religiøse lederskapet med autoritet og faglig tyngde lever i stor grad fremdeles i den muslimske verden, men det er imidlertid noen endringer på gang som blant annet opprettelser av fatwaråd i Europa.⁵ Dette blir nærmere presentert i kapittel tre.

Fatwa

Det finnes tre ulike typer fatwaer, juridiske, politiske og private. Jeg har i denne oppgaven fokus på den private fatwaen. Private fatwa er spørsmål stilt av et individ som ønsker svar på noe han/hun lurer på i forbindelse med islam. Det kan omhandle ritualer, religiøse regler eller andre mer eller mindre religiøse spørsmål. Det er muftien som kan svare på slike spørsmål. Man er ikke forpliktet til å følge det svaret man får, men det er regnet som negativt å ikke akseptere en fatwa. Den vanligste formen på fatwa er skriftlig. Den kan imidlertid i teorien

³ Vikør, 2003 s.10

⁴ Eggen 2003 s.27-28,32, Larsen 2011, s.23, Vikør, 2003 s.19

⁵ Vogt 2008, s.117

være muntlig, og det er i dag blitt vanligere med fatwa på video eller på lydbånd. Den klassiske skriftlige fatwaen har en bestemt form, den består av et spørsmål og et svar. Fatwaene skal fremstille hva som er islamsk lov og de skal ha en objektiv form. Muftien representerer shariaen og ikke sin egen person, og det er vanlig å avslutte en fatwa med ”Allah vet best”. En fatwa skal være informativ, og skal fastslå de allmenne rettsprinsippene som gjelder det aktuelle spørsmålet, men den er ikke juridisk bindende. Man kan oppleve å få ulike svar på det samme spørsmålet avhengig av hvem man spør. At dette kan oppleves som vanskelig for spørsmålsstilleren vil det gis et innblikk i senere i oppgaven.⁶

Mufti

En mufti er en rettslærd. Muftien er adskilt fra staten, og det er ikke et formelt krav til utdanning eller liknende for å bli mufti. Muftier kan i teorien oppnevne seg selv og oppnå anerkjennelse av folk flest på grunn av sin kunnskap og kompetanse. Men i realiteten blir muftier utdannet ved å gå i lære hos en anerkjent rettslærd, eller ved et universitet som tilbyr denne type utdanning. Da studerer man lov, sunnaen grammatikk, og de sentrale islamske vitenskapene som for eksempel fiqh og ijtihad. Det er normalt læreren som avgjør om man har oppnådd et tilstrekkelig høyt nivå og kan begynne å gi fatwaer. På denne måten kan i prinsippet hvem som helst kalle seg mufti og begynne å gi fatwaer, og blir disse akseptert er han en mufti, selv om denne fremgangsmåten er sjelden. Men det er visse krav til en mufti; han må være en rettskaffen mann og ikke en synder, og han må være nøytral i den saken det gis råd om. Ifølge Vikør godtar teoribøkene at en kvinne kan være mufti, men dette er svært lite utbredt.⁷

Fatwaråd

I dag er antallet muslimer bosatt i ikke-muslimske land det høyeste i islams historie. Som konsekvens av dette er det opprettet en rekke fatwaråd som skal hjelpe muslimer i disse landene. Rådene skal avklare hva som er lov og ikke, og søker å finne praktiske svar på de utfordringer muslimer møter i sine nye hjemland. Et slikt fatwaråd er The European Council for Fatwa and Research (ECFR).⁸ Dette vil jeg se litt nærmere på i kapittel 3.

⁶ Vikør 2003, s.138, 144-146

⁷ ibid s. 140, 143

⁸ Karman 2010 s.6

Islam i Norge

Innvandringen til Norge fra Pakistan startet på 1970-tallet som innvandring av mannlige arbeidstakere. Etter hvert ble oppholdet av mer langvarig karakter og mange av mennene fikk kona og familiene sine til Norge. Religionen ble med det en mer aktiv og synlig del av immigrantenes hverdag. Det var mye på grunn av et ønske om å ta vare på barnas religiøse oppdragelse at de organiserte seg. Dette gjorde at det oppstod et behov for organisasjoner som kunne ivareta deres interesser. Her ble de hjulpet på vei av det norske offentlige regelverket, som blant annet krever at man har registrerte medlemmer for å få offentlig støtte.

Samtidig foregikk en islamsk revitalisering i muslimske land, da særlig i Iran etter revolusjonen i 1979. Dette stimulerte islamsk identitet verden over. Nå begynte misjonerende muslimske organisasjoner å sette søkelyset mot vesten, og bidro flere steder med blant annet opprettelse av moskeer, og å starte koranskoler. Flere hjemland bidro også både med økonomisk støtte, og til å skaffe imamer.⁹

Den muslimske befolkningen har vokst jevnt og trutt, men Kari Vogt skriver i *Islam på Norsk* (2008), at mellom 1998-2008 har den muslimske befolkningen i Norge vokst betraktelig. I 2008 var det mellom 120 000 og 150 000 muslimer i landet. Dette er tall på individer fra muslimske land, så et visst slingringsmonn må man legge inn. I 1999 var pakistanerne den største innvandrerguppen¹⁰ på 21 950 personer. I 2008 var pakistanerne fremdeles på førsteplass, da med 29 134. Man regner med at ca. 80 prosent av muslimene i Norge er sunni og ca. 20 prosent er sjia.¹¹

Pakistanere i Oslo

De aller fleste pakistanske innvandrerne i Norge har bosatt seg i Oslo. I 1990 viste bosettingsmønsteret at de bosatte seg på østkanten av Oslo, hovedsakelig på Grønland, Tøyen og Grünerløkka.¹² Dette bosettingsmønsteret er nå¹³ noe endret, i dag bor hovedtyngden utenfor sentrum i områder som Groruddalen og Søndre Nordstrand. De bor også mer segregert enn ti år tidligere. Dette har sannsynligvis sammenheng med bedre økonomiske kår

⁹ Jakobsen, 2002 s. 11, Vogt 2008, s. 22

¹⁰ Begrepet innvandrere omfatter her personer som har innvandret selv og norskfødte med to innvandrereforeldre. Dette omfatter alle mine informanter.

¹¹ Vogt, 2008, s. 9,10

¹² Ahlgren s.116

¹³ 2008

for denne gruppen, og at man derfor har fått mulighet til å kjøpe bolig heller enn å leie billige sentrumsleiligheter.¹⁴

Kort om de vanligste trosretningene blant norsk-pakistanere i Norge.

Barelwiene er den største pakistanske gruppen i Norge. De har sine røtter i et sufi-brorskap. Barelwi blir ofte omtalt som folkereligiositet. Moskeen Central Jama'at-e Ahl-e sunnat (CJAS) har tilknytning til denne bevegelsen og er størst i Norge, med over 5000 medlemmer. Jeg fikk gjort et kort intervju med imamen i CJAS som blir presentert i kapittel 4. Moskeene World Islamic Mission (WIM), og Idara Minhaj ul-Quran regnes også for å tilhøre denne retningen.

Deobandi stammer også fra Pakistan. Denne retningen er mer lov-orienterte enn barelwi, og deres oppfatning er et klart brudd mot sufi-tradisjonen. Det er flere moskeer i Oslo med tilknytning til deobandi, blant annet Islamic Cultural Centre (ICC).¹⁵

Moskeen

De fleste moskeene i Norge ligger i Osloområdet. Det er flest moskeer øst i byen, og de fleste av disse er vanskelig å få øye på da de leier i nokså anonyme lokaler. Det er kun de seks største pakistanske moskeene som eier egne lokaler.¹⁶ Moskeene brukes blant annet til bønnesamling, undervisning, konsultasjoner, forsamlingslokale, foredragsholding, debatter med mer. Flere av moskeene kan også hjelpe i forbindelse ved hjemsending av de døde til Pakistan. Mange understreker de sosiale funksjonene til moskeen, og flere mener at moskeen har fått en mer sentral plass i livet her i Norge enn i hjemlandet, dette bekrefter imam i CJAS, Muhammad Mahmood ol- Hassaan i mitt intervju med ham.¹⁷

De fleste moskeene har skrevne statutter og et styre. Imamen er oftest ikke med her. I Oslo hadde femten moskeer vigselsrett i 2008. Mange av moskeene har full autonomi, mens noen er tilknyttet enten hjemlandet eller større moskeer eller organisasjoner i utlandet. Et eksempel

¹⁴ Oslostrender 2009: <http://www.byradsavdeling-for-finans.oslo.kommune.no/getfile.php/byr%C3%A5dsavdeling%20for%20finans%20%28FIN%29/Internett%20%28FIN%29/Dokumenter/Oslo-trender-webversjon-med%20omslag.pdf>,

¹⁵ Vogt, 2008 s.45-51

¹⁶ pr. 2008

¹⁷ Vogt 2008 s.84-88

på dette er Minhaj-bevegelsen som blir presentert nærmere i kapitel 4 i forbindelse med intervjuet av Faisal.¹⁸

Den første moskeen som åpnet i Norge var Islamic Cultural Centre (ICC), som åpnet i 1974. I begynnelsen fungerte moskeen som et samlingssted for alle muslimer uansett nasjonalitet og trosretning. Men økende medlemstall økte presset på samarbeid, og var en av faktorene for at det ble splittelse mellom de pakistanske gruppene. Resten av medlemmene ble værende da de pakistanske barelwiene brøt ut. ICC ble en deobandi moské. I 2009 åpnet barelwiene moskeen World Islamic Mission (WIM) på Grønland i Oslo.

Det har fra starten vært samarbeid på tvers av nasjonaliteter og trosretninger, men samtidig har møtet mellom disse vært – og er en ny erfaring som kan være en utfordring for dem det gjelder. Det har skjedd at folk har vært uvitende om at det finnes andre islamske skikker og tradisjoner enn deres egne. Dette har gitt seg til uttrykk i splittelser og opprettelser av nye moskeer. I dag er de aller fleste moskeene i Oslo basert på nasjonalitet og trosretning.¹⁹

Imamen

En imam er den som tar seg av den daglige driften av en moské. Det er alltid en mann. Imamene kan ha veldig ulik utdanningsbakgrunn, og det er ulikt hva man vektlegger i valget av imam. Men kompetanse i lovtolkning og organisering av det rituelle livet er ofte viktig. De står for undervisningen i moskeen og forkynnelsen og imamen leder bønner. Det er opp til hver enkelt moské hvilke oppgaver man ønsker at imamen skal ha. De fleste moskeer har en fast ansatt imam, men dette fordrer at man har råd til å lønne den personen. Andre velger en forstander som jobber mer eller mindre frivillig. Ved enkelte av de store moskeene har imamen også en ansatt assistent som hjelper med arbeidsoppgavene. Noen moskeer velger imamen sin selv, mens andre får en tilsendt av moderorganisasjonen eller lignende. Et problem for mange norske moskeer er at imamen ikke kan snakke norsk, og derfor har noe begrenset forståelse av det norske samfunnet.²⁰

Det er viktig å huske på at begreper som imam og mufti er begreper som i dagligtale ofte brukes om hverandre.

¹⁸ Vogt 2008 s.99-101

¹⁹ ibid s.34, 39-45

²⁰ ibid s.120, 121, 128

Nye generasjoner

I de siste årene har en ny gruppe andregenerasjons innvandrere kommet til. Det er ordsterke muslimer som setter sitt preg på det religiøse landskapet. Levekårsundersøkelsen fra 2008 gjort av SSB, viser at omtrent halvparten av 870 unge mellom 16 - 25 år mener at ”religion er svært viktig i livet”. Disse har motsetning til sine foreldre, vokst opp i byene, i urbane strøk og de har fått en utdanning som fremmer mer aktiv deltakelse i samfunnet. De er i ferd med å utforske måter å redefinere eller ”gjenoppfinne” et islam som kan fungere konstruktivt i den europeiske urbane og politiske konteksten. Denne fasen har startet litt senere i Norge enn i andre europeiske land på grunn av den sene innvandringsstarten til Norge. De muslimske organisasjonene og mange i foreldregenerasjonen har vært opptatt av å styrke de unge muslimenes kunnskaper om islam, slik at de ikke vil ”falle fra”. Det finnes få statistiske undersøkelser hva angår religiøsitet av denne gruppen. I studier om muslimer i Norge, ligger hovedvekten på temaer som arbeidsliv, utdanning, nettverk og sosial ulikhet og ikke først og fremst på den religiøse dimensjonen.²¹ Det er innenfor denne gruppen av unge muslimer de fleste av mine informanter befinner seg og som det vil vises bekrefter flere av dem denne utviklingen.

Oppgavens inndeling

Formålet med dette kapitlet har vært å legge grunnlaget for veien videre, ved å vise bakgrunnen til den pakistanske gruppen i Norge. Videre har jeg søkt å klargjøre begreper som vil bli mye brukt som sharia, fatwa, mufti, moske og så videre.

I neste kapittel vil jeg ta for meg metodevalg og hvilke erfaringer jeg gjorde meg i prosessen med å samle inn materialet som danner grunnlaget for arbeidet.

I kapittel 3 presenterer jeg en oversikt over forskningsfeltet. Det er ikke gjort mye forskning på fatwa i Norge, men det er skrevet to masteroppgaver som omhandler dette temaet. Ellers vil relevant forskning utført av Lena Larsen, Siri Østberg, Christine M. Jacobsen og Karen-Lise Johansen Karman bli presentert.

I kapittel 4 starter analysen av materialet. Informantene bli presentert og intervjuene tematisert og diskutert.

²¹ Jakobsen 2002 s.11-12, 14, og 27, Vogt 2008, s.16

Analysen fortsetter i kapittel 5 som vil handle om fatwa på norske internettsider. Der vil relevante internettsider og forum bli presentert og diskutert i lys av informasjon informantene mine har gitt og undersøkelser av nettsidene. Jeg vil se på hvilke type sider dette er, i hvilken grad fatwa er relevant, og hvordan fatwa behandles.

I siste kapittel vil jeg fortsette diskusjonen og søke å sette de funn og konklusjoner som fremkommer i dette arbeidet inn i et større bilde.

Kapittel 2. Metode

- Innledning
- Valg av metode
- Etikk
- Utvelgelse av informanter
- Intervjusituasjonen
- Bearbeiding av stoffet

Innledning

I dette kapittelet skal jeg redegjøre for de metodevalg jeg har gjort i dette arbeidet. Videre vil jeg presentere de etiske hensyn jeg måtte forholde meg til. Endelig vil jeg reflektere rundt hvordan jeg har opplevd denne arbeidsprosessen og hvilke tanker og erfaringer jeg har gjort meg i løpet av arbeidet.

Valg av metode

Jeg valgte å bruke kvalitativt intervju som metode. Dette er tradisjonelt en samfunnsvitenskapelig metode, som jeg mente ville være nyttig for meg i arbeidet med min problemstilling. Grunnen til at jeg valgte kvalitativt intervju i stedet for, for eksempel en kvantitativ metode var et ønske om å gå i dybden heller enn i bredden, og jeg ønsket å få et innblikk i et miljø gjennom enkeltpersoners historier. Jeg var innstilt på at jeg ikke ville kunne si noe generelt om denne gruppen ved slutten av prosjektet, men håpet at jeg ville få et bedre innblikk i miljøet. Aller viktigst var det å få en bedre forståelse for hvordan fatwaer tas i bruk i Norge ved å se på én gruppe, da dette er som det blir vist i neste kapittel et område det ikke er gjort noe særlig forskning på her i Norge.

Jeg brukte mye tid på å lage en intervjuguide som jeg mente ville fungere godt. Det var viktig for meg å legge en del arbeid i denne. Intervjuguiden kunne også fungere som et godt bearbeidelsesgrep for å kategorisere sitatene, noe som ville gjøre det lettere å sammenligne svarene og analysere materialet.

Jeg måtte derfor lage en guide som var generell nok til å kunne benyttes uavhengig av intervjuobjekt. Det var viktig å finne spørsmål som ikke var for ledende, men som var åpne og oppfordret informanten til å snakke fritt rundt et tema. Jeg ønsket ikke at de skulle få inntrykk av at jeg var på leting etter bestemte svar, men å la dem fortelle i sitt tempo og på sin måte.

Resultatet ble en kort liste med noen åpne spørsmål og temaer som jeg håpet ville oppfylle nevnte målsettinger. Jeg var forberedt på at informantene ville respondere ulikt på disse spørsmålene, og at det ville bli nødvendig å improvisere underveis i intervjuene for å fange det som var interessant med den enkelte informant.

Min intervjuguide:

- Hvordan er det å være muslim i Norge?
- Har du spesiell tilknytning til en moské i Oslo?
- Tilhører du en spesiell retning i sunni-islam?
- Hva er fatwa?
- Er moskeen viktig i forhold til fatwa?
- Har du personlig erfaring med fatwa?

- Hvem har du spurt?
- Hvorfor?
- Hva spurte du om? Tema?
- Hvilke type kontakt/forum? Personlig kontakt med lokal imam (muntlig) el., (skriftlig) ukeblad, internett, fatwasamling ol?
- Har du hørt fatwaer du ikke er enig med?
- Har du valgt å ikke følge visse fatwaer?

- Er dette et samtaletema med andre muslimer?
- Hva tenker du om europeiske eller norske fatwaråd? Har du noen kunnskap om dette?
- Er fatwaer mer eller mindre viktige i Norge enn i Pakistan?

De tre første spørsmålene er innledningsspørsmål, og en måte for oss å komme i gang med samtalen. Åpne spørsmål gjør det også mulig for meg å bli bedre kjent med informantene, og spørsmålet om hvordan det er å være muslim i Norge er godt egnet til å la dem prate fritt om noe jeg var ganske sikker på at de hadde meninger om. Dette fungerte slik jeg hadde håpet. Men spørsmålet om hvilken retning de tilhørte fikk jeg dårlig respons på. En av dem uttalte at hun hadde ikke lyst til å sette en slik ”merkelapp” på seg, mens andre virket å være mindre opptatt eller bevisst på det. Dette overrasket meg noe da jeg på forhånd hadde lest om ulike vanlige pakistanske retninger i Norge og antok muligens feilaktig at dette var noe de selv var særlig opptatt av.

Spørsmålet om hva fatwa er, ønsket jeg å stille fordi jeg ville sikre meg at vi hadde samme forståelse av begrepet gjennom intervjuet, men jeg var også nysgjerrig på om det var ulike oppfatninger rundt dette. Neste spørsmål om hvorvidt moskeen er viktig i forhold til fatwa stilte jeg oftest ikke, dette var noe vi kom innpå under andre spørsmål, men som jeg beholdt i guiden for å hjelpe meg å huske spørsmålet. Slik fungerte også alle underpunktene til personlig forhold til fatwa, dette var noe informantene oftest kom innom uten å bli stilt slike oppfølgingsspørsmål, men var nyttig for meg for å holde oversikt over temaene.

Det er ofte vanlig å kombinere kvalitativt intervju med observasjon. Jeg valgte å ikke gjøre det da dette temaet ikke er særlig observerbart. Fatwaer er ofte personlige, både i tema og utførelse, og er derfor vanskelig å observere i praksis. I stedet har jeg undersøkt ulike sider på internett og har på den måten fått en bredere oversikt og eksempler på spørsmål og svar som blir gitt.

Som arbeidsverktøy brukte jeg lydopptager, og notatblokk som arbeidsverktøy under intervjuene. Jeg opplyste på forhånd at jeg kom til å bruke lydopptager under intervjuet og spurte i tillegg før vi startet om det var greit at det ble gjort lydopptak. Ingen av informantene hadde noe imot det, men flere ønsker å utføre en sitatsjekk i etterkant.

Etikk

Etikk er svært viktig i et prosjekt som dette. Og jeg var opptatt av å følge de retningslinjene som gjelder for denne type forskning. Før intervjurundene utarbeidet jeg et informasjonsskriv til informantene der det blant annet fremgikk hvilke retningslinjer jeg var underlagt, og hvilke retningslinjer som gjaldt for dem:

Informasjonsskriv

Jeg er masterstudent i religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er fatwabruk blant norsk-pakistanere i Oslo. Jeg vil se på hvordan og i hvilken grad fatwaer blir brukt i Norge. For å finne ut av dette, ønsker jeg å intervju 7-10 personer i alle aldre og med ulike bakgrunner. Spørsmålene vil dreie seg om personlig forhold til fatwa, ens meninger og synspunkter om temaet og hvordan man eventuelt selv har brukt fatwaer.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil vare rundt en til to timer. Det er frivillig å være med og du har mulighet til å trekke deg når

som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg og fra deg bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Opplysningene anonymiseres og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2012. Du kan også kontakte min veileder Richard Johan Natvig ved institutt for arkeologi, historie, kulturvitenskap og religion (AHKR) på telefon 5558 94 39.

Med vennlig hilsen Iren Legøy

Jeg oppdaget imidlertid raskt at et slikt informasjonsskriv var distraherende og følte irrelevant for intervjuobjektene, da de allerede hadde fått denne informasjonen på forhånd enten ved skriftlig kontakt over internett eller over telefon. Jeg gikk isteden over til å starte intervjuene med en muntlig presentasjon av meg selv og prosjektet, og forklarte at de ville bli anonymisert i det ferdige arbeidet. De samtykket muntlig at de ønsket å delta og at de forstod og godtok rammene rundt intervjuet og hvordan jeg ville bruke informasjonen som ble samlet inn.

Flere ba som nevnt om å få gjennomføre sitatsjekk, derfor sendte jeg de det gjaldt en utskrift av transkripsjonen. Det var ingen av dem som ønsket store endringer, men ba om renvask av språket da dette var svært muntlig og egnet seg dårlig som tekst. Dette ønsket valgte jeg å etterfølge, derfor har jeg fjernet noen fyllord og slik gjort sitatene mer leservennlige, men uten å fjerne eller endre noe av innholdet.

I et slikt arbeid som dette er det viktig å følge retningslinjene til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Da jeg søkte etter informanter opplyste jeg som nevnt ovenfor, hvem jeg var, hvilken institusjon jeg tilhørte og hva prosjektet skulle handle om. Videre opplyste jeg også om at man ville være anonym. Jeg opplyste også muntlig at det var frivillig å delta og at man kan trekke seg på et senere tidspunkt. Prosjektet ble meldt til NSD i tråd med deres retningslinjer²² og godkjent 23.09.2011.

Alt materiale som lydopptak, notater og annet, ble lagt inn på datamaskinen min og lagret i en nettbasert tjeneste som heter Dropbox. For å få tilgang til innholdet i denne tjenesten må man benytte brukernavn og passord, som bare jeg hadde tilgang til. Informantene er blitt

²² NSD, "Opprett nytt meldeskjema", <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeskjema>, lastet 18.10.12

avidentifiserte ved å bruke fiktive navn, og bruk av aldersintervaller som ”tidlig i tjuårene”, ”i førtiårene” og lignende. Den eneste måten å identifisere informantene på var gjennom en kodenøkkel som kun jeg hadde tilgang til. For å anonymisere fullstendig vil alt materiale tilknyttet intervjuene bli slettet ved innlevering av dette arbeidet.²³

Der jeg har sitert og henviser til nettsider er det fra nettsider og åpne forum som er tilgjengelig for alle med internettilgang og uten å måtte benytte seg av brukernavn og passord. Siden det kommer klart frem av problemstillingen min at det er informanter bosatt i Oslo-området er det ikke mulig for meg å anonymisere bosted, derfor vil det være viktig å unngå at det fremkommer hvor i Oslo de bor, hvor i Pakistan familien har tilknytning og arbeidssted, da dette kan være med på å identifisere dem eller familietilhørighet. Jeg kan ikke se bort ifra at de selv eller mennesker rundt dem vil lese mitt arbeid. Dette er spesielt aktuelt siden de er bosatt i Norge, leser norsk, og kanskje vil være interessert i å se på hva de har vært en del av. Jeg har fått tilbakemelding fra flere at de ønsker å få beskjed når prosjektet er ferdig og informasjon om hvor de eventuelt kan få lese oppgaven.

Utvelgelse av informanter

I utgangspunktet var jeg interessert i å få mellom syv til ti informanter innenfor ulike aldersgrupper, med ulik bakgrunn, kjønn og utdanning. Jeg vurderte flere mulige måter å komme i kontakt med folk på, og etter et tips tok jeg kontakt med en ledende figur i det pakistanske miljøet i Oslo. Han sa seg villig til å hjelpe meg med å få kontakt med mennesker som var villige til å bli intervjuet. Jeg var glad for utsikten til å få hjelp av noen som kunne fungere som døråpner for meg, da jeg på forhånd fryktet at denne delen av arbeidet kunne bli vanskelig. Men her skjedde det som har skjedd mange før meg, jeg hadde stolt for mye på en enkeltperson. Da det nærmet seg uken vi hadde avtalt fikk jeg ikke kontakt med han igjen. Jeg stolte på at avtalen ville gå i orden, og hadde derfor valgt å ikke lete etter informanter på egenhånd. Dette valget gjorde jeg fordi jeg anså denne kontakten som en god mulighet til å komme i gang på, og heller ville forsøke å finne informanter på egenhånd etter hvert om det ble nødvendig. Dette tilbakesteget førte derfor til forsinkelser for meg, og jeg måtte starte på nytt to måneder forsinket. Men dette er noe som det i det meste av litteratur om feltarbeid advares mot, og å samtidig ikke benytte meg av andre metoder det var ubetenksomt.

²³ NSD, ” Krav til samtykke”, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/samtykke> lastet 28.10.12

Det viste seg å bli tidkrevende og utfordrende å komme i kontakt med potensielle informanter. Avtaler ble til, men de ble brutt når tiden var inne, de ble utsatt eller lignende. Jeg kontaktet flere moskeer i håp om at de ville kunne hjelpe meg, den eneste moskeen jeg fikk positivt svar fra var Central Jamaat Ahle Sunnat Oslo (CJAS), hvor jeg fikk komme på besøk og intervjuet imamen. Da jeg spurte om de kunne sette meg i kontakt med noen som kunne være interesserte i å snakke med meg fikk jeg avslag på det.

Etter hvert som tiden gikk ble jeg usikker og bekymret for om jeg kom til å klare å få nok informanter. I søken etter informanter skrev jeg innlegg på ulike forum på norske muslimske nettsider og Facebook-grupper. Dette var en vellykket metode og jeg fikk gjennomført seks intervjuer. Det var kun Fatima jeg ikke kom i kontakt med via internett. Å bruke internett som kontaktflate er sannsynligvis hovedgrunnen til at de som kontaktet meg var i aldersgruppen tjuefem-trettifem år. I utgangspunktet ønsket jeg å intervju mennesker i ulik alder og med ulik bakgrunn, men det måtte jeg akseptere kunne være vanskelig via internett. Men heldigvis ønsket også moren til Nasrin, Fatima å stille opp slik at jeg da fikk et litt annet perspektiv gjennom henne enn fra resten.

En forutsetning for å undersøke mitt tema, var å finne informanter som faktisk hadde erfaring med fatwa. Det er selvsagt interessant å se at det er pakistanske sunnimuslimer som ikke har et forhold til fatwa. Om jeg hadde bedre tid med oppgaven kunne det vært interessant å fokusere noe på mennesker med denne mening for å nyansere noe. Men prioriteten var å undersøke hvordan fatwa blir brukt, og da var det helt klart viktigst å intervju noen med meninger og erfaringer knyttet til dette.

Intervjusituasjonen

Som nevnt tidligere arbeidet jeg på forhånd mye med min intervjuguide og andre forberedelser. Det å intervju noen var imidlertid en ny situasjon for meg, og jeg var veldig usikker på hvordan jeg ville bli mottatt av de ulike informantene. Foran det første intervjuet med Qadi Muhammad Mahmood ol- Hassaan ved moské Central Jamaat Ahle-Sunnat (CJAS), var jeg veldig nervøs. Jeg hadde lest mye litteratur på området og kjente meg klar, men samtidig var dette et ukjent territorium, og jeg visste lite om hva som skulle foregå. Jeg møtte min kontaktperson i CJAS, som skulle assistere som tolk i intervjuet. Jeg følte meg godt mottatt og slappet da mer av. ol- Hassaan ønsket å vite mer om meg og prosjektet mitt.

Min erfaring er at dette var en fin måte å starte intervjuet på, for vi får da begge en forståelse av hva prosjektet handler om, og derfor hva jeg ønsker å snakke om.

Min intervjuguide viste seg å være nesten fullstendig ubrukelig i dette intervjuet. Jeg fant det svært vanskelig å få snakket om det jeg ønsket, så det ble et kort intervju på rundt tjue minutter, der svært lite av det handlet om fatwa. Og på de delene som jeg fant interessante i forhold til problemstillingen min, var det vanskelig å få svar på mine oppfølgingsspørsmål. Dette var ikke en god start og jeg begynte å frykte for fortsettelsen av prosjektet, men samtidig var det godt å få kommet i gang, og tross forsinkelser og andre skuffelser kjentes det som om det endelig skjedde noe.

Mitt andre intervju var med Nasrin. Vi hadde avtalt tidspunkt for når jeg skulle komme hjem til henne og familien for å intervju henne. Jeg sendte en SMS da jeg var på vei for å varsle. Da jeg kom frem og ringte på tok det lang tid før noen åpnet og jeg begynte å bli bekymret for at også dette intervjuet var avlyst. Men heldigvis kom noen etter hvert, og det viste seg at det var sykdom i familien og at jeg var blitt glemte, men Nasrin ønsket å gjennomføre allikevel. Nasrin fremstod som den perfekte informant etter det jeg anså som et mindre vellykket intervju med ol- Hassaan. Hun var pratsom og hadde mange meninger hun ønsket å dele med meg. Det var uanstrengt og jeg følte at jeg hadde kontroll på situasjonen og at jeg fikk stille alle de spørsmålene jeg ønsket.

Etter dette følte jeg at endelig hadde jeg kontroll og at jeg var på vei mot målet mitt. Jeg fikk interessante svar, og jeg fant ut nye ting jeg måtte undersøke og lære mer om. Det var fremdeles utfordrende å få folk til å stille opp, og jeg var hele veien bekymret for om jeg hadde nok materiale, men til slutt måtte jeg sette slutt for intervjuene og starte prosessen med å bearbeide stoffet som jeg hadde samlet inn. Selv om jeg ikke hadde nådd målet mitt på mellom 7-10 informanter, mente jeg at jeg hadde tilstrekkelig materiale til å gå videre.

Bearbeiding av stoffet

Jeg fulgte de regler som NSD pålegger denne type arbeid, og valgte i lys av dette å endre navn på informantene. Et dokument inneholdt informantenes ekte navn og det nye navnet, slik kunne jeg holde kontroll på hvem som var hvem underveis. Men i resten av materialet er kun de nye navnene brukt. De delene av intervjuene der familiemedlemmers navn ble nevnt eller andre slike ting som jeg anså som å ikke være i tråd med anonymiseringsprinsippet, lot jeg stort sett være å skrive ned i transkripsjonen, da jeg visste at dette ikke kunne brukes videre. Faisal snakket mye om organisasjonen han tilhørte, og jeg så at det ville bli svært vanskelig å

fullstendig anonymisere denne organisasjonen, jeg bestemte meg derfor for å ta kontakt med ham igjen og få hans tillatelse til å bruke navnet på denne organisasjonen. Dette anså jeg som nødvendig fordi jeg mente at jeg hadde gitt ham inntrykk av at slike ting kom til å bli anonymisert, og om han hadde bedt om at jeg ikke skulle bruke navnet hadde jeg selvsagt ikke gjort det. Men jeg var glad for at han tillot det, for jeg syntes at det var med på å gi et bilde av hvem han er og hvilket forhold han har til religionen sin.

Alt i alt sitter jeg igjen med gode minner og fine erfaringer fra mine intervjuer. Jeg fikk møte åpne, hyggelige og interessante mennesker som ønsket å åpne seg for meg og slippe meg inn i deres liv. Dette prosjektet hadde ikke vært mulig uten deres hjelp, og det setter jeg stor pris på.

Kapittel 3. Oversikt over forskningsfeltet

- Innledning
- Fatwa
- Fatwaer som løsningsforslag for muslimske kvinner
- Fatwa i Bergen
- Muslimske rådgivning på nett
- Fatwa i Europa: Det Europeiske fatwaråd (ECFR)
- Muslimer i Norge
- Veien videre

Innledning

I dette kapittelet vil det presenteres tidligere forskning på muslimer i Norge, fatwa i Europa og fatwa og islam på internett. Det er gjennomført svært mye forskningsarbeid innenfor disse områdene. Av den grunn vil jeg presentere arbeidet av nyest dato og det som har vært mest relevant for mitt arbeid. Jeg utelukker et historisk perspektiv av den grunn at det ikke anses som relevant i forhold til problemstillingen.

Fatwa

Fatwaer som løsningsforslag for muslimske kvinner

Lena Larsen er en norsk forsker som fullførte doktorgradsavhandlingen *Islamsk rettstenking i møte med dagliglivets utfordringer*, ved UiO i 2011. Larsen har fokusert på fatwaer som har påvirkning på kvinners religiøse liv med spesielt fokus på fatwaer gitt av det Europeiske Fatwaråd (ECFR).

Hun opplyser at bakgrunnen for forskningsprosjektet var at hun oppdaget at det å besvare kvinners spørsmål og å hjelpe kvinner var en stor del av muslimske lederes oppgaver. Hun så også at noen ledere ble kontaktet oftere enn andre, og at dette ikke hadde noe med deres utdannelse å gjøre, men hvem som hadde et godt rykte blant kvinnene. Et positivt kvinnesyn samt å bli ansett for å kunne bidra til løsninger på problemer, var ofte like viktig eller viktigere enn utdannelsen. Løsningsforslag til kvinner i Vest-Europa var et felt som frem til da var lite forsket på og som hun mente var ganske usynlig for omverdenen. Kildene til fatwa

var skriftlige, samt samtaler og diskusjoner med muftier. Hun har fått det hun kaller et innblikk i prosessen rundt sharia som sosial konstruksjon.²⁴

Larsens prosjekt om kvinnerelaterte fatwaer er et betydelig bidrag til forskning på samtidsfatwaer i europeisk kontekst. Hun undersøker fatwaer som løsningsforslag for muslimske kvinners utfordringer i Vest-Europa, slik de kommer til uttrykk i anmodninger om fatwaer.²⁵

Hun skriver at en fatwa har tre dimensjoner: Spørsmålet eller angivelse av tema, svaret eller utlegningen og begrunnelsen for det. Hun vektlegger i sin forskning spørsmålsdelen av fatwaen, og begrunner det med at det er den som sier noe om de sosiale og kulturelle forholdene. Svarene mener hun klargjør muftiens synspunkter i forhold til utfordringene kvinnene står ovenfor.²⁶

Larsen bruker mye plass på å gi et historisk perspektiv på ECFRs rolle og utvikling. Hun har fulgt rådet i mange år og har deltatt på flere møter som observatør. I undersøkelsen av fatwaene ser Larsen på hvilke spørsmål som stilles, og hvordan og i hvilket omfang muftiene argumenterer for at svarene skal være tilpasset kvinner i Vest-Europa.

Larsen fant at fatwaene varierte i form og språkstil. Fatwatekstene er alle uttrykk for muftienes definisjonsmakt, men gir også eksempler på at fatwaen på ulike måter kan bli tilpasset adressaten, som dermed også er med på utformingen av teksten. Dette gjøres gjennom opplysning, diplomati, refsing, personlige meninger, og emosjonelle argumenter. Målet med fatwaen er at den som leser teksten skal bli en ”bedre muslim”.²⁷

Larsen stiller spørsmålet: «Når den troende har frihet til å velge, hva er det da som gjør at man aksepterer fatwaer som ikke er liberale, og som kanskje til og med står i motsetning til ens egne interesser?» På dette svarer hun at fatwagivning bidrar til å gi den som spør en opplevelse av tilhørighet til tradisjonen, et ledd i det Ali Hussein Agrama²⁸ betegner som fatwaers evne til å sikre autoritet i lys av skiftende omstendigheter.²⁹

²⁴ Larsen, 2011 s. 34-35

²⁵ ibid. s. 33

²⁶ ibid. s.18

²⁷ ibid. s.306

²⁸ Professor i antropologi ved University of Chicago.

Det temaet i fatwaene som skilte seg klart ut i antall, var ekteskapsrelaterte temaer, særlig spørsmål knyttet til inngåelse av ekteskap. Det handlet ofte om å definere det som anses som korrekt islamsk praksis i møte med ikke-muslimsk nasjonal lovgiving. Studiet av argumentasjonen bak disse fatwaene var også med på å vise holdninger knyttet til forholdet mellom fiqh og nasjonal lovgiving. Det var også med på å vise synet på polygami og tvangsekteskap, som begge er fenomener som er sterkt fordømt i vestlig kontekst. Larsen mener også å se at muftier i Frankrike og Storbritannia blir formet av sine lands identitet, noe som kommer til uttrykk i deres fatwaer.

Fatwaene i materialet hennes uttrykker i hovedsak det synet at kvinner og menn har samme verdi, men ikke like rettigheter. Likeverdet kommer til uttrykk gjennom balanse i familien og i samfunnet, hvor menn og kvinners rettigheter og plikter utfyller hverandre. Fordi mannen har flere plikter, har han også flere rettigheter. Det er ønskelig at kvinner deltar i samfunnet, men bare under forutsetning av at de bruker hijab. Kjønnssrelasjoner og seksualitet regnes som viktig å kontrollere og regulere, hvis ikke vil det oppstå kaos.³⁰

Fatwa i Bergen

Våren 2009 ble det ved UiB levert en masteroppgave skrevet av Cecilie Maria Kayser, med tittelen: *Religiøs lov i praksis. Muslimer i Bergen om fatwa*. Her har hun intervjuet både sunni- og sjiamuslimere i Bergen om deres bruk av fatwa. Hun stilte dem blant annet spørsmålet: «Hva er en fatwa?» og oppfølgingsspørsmål som hvem de spør, hvilke spørsmål, hva som er fatwaens betydning og lignende. De fleste informantene mente at det er et svar på et spørsmål man stiller til en lærd. Det er gjerne et spørsmål av stor viktighet, og betydning. Man kan velge om man ønsker å følge fatwaen, og det ser ut til at spørsmålsstilleren pleier å være ganske ”trofast” mot enkelte muftier. En av sjiainformantene, Fatima, forteller at en som kan gi ut en fatwa, må ha minst tretti års utdanning.

Kayser intervjuet også imam Azeem fra Bergen Moské. Han forteller at han ofte får spørsmål om ting som allerede har en konsensus blant ulama (klassen av lærde), og om ting som står i Koranen. Han forteller at han da pleier å slå det opp, og skrive ned svaret til den som spør. Og

²⁹ Larsen 2011 s. 307

³⁰ ibid s. 308-309

om han ikke er helt sikker på at svaret er riktig, legger han til *wallahu alam* – ”Allah vet best”.³¹

Kayser spør også informantene sine om hva vanlige temaer for fatwaer for dem er. Her svarer Fatima ekteskap. Hun nevner også synd og veien til Paradis. Et annet tema er bønn, når man skal be og lignende. For informanten Aisha, har klær vært det viktigste temaet.

Klær, bønn og ekteskap går igjen som tema også hos de andre informantene. Også ting knyttet til dagliglivet er aktuelle tema, som eksempelvis mat.³²

Det ser ut til at selv om det er en felles forståelse blant informantene av fatwa som svar på spørsmål av en religiøs lærer, er det forskjell på hvor bundet de føler seg til den lærer og fatwaer som er gitt. Men Fatima er uenig i definisjonen av fatwa, det kan muligens forklares med at hun er sjia, og resten av utvalget er sunnimuslimer.

Informantene mener at man må ikke følge fatwaen, men man bør.³³

Muslimsk rådgivning på nett

Maren Tveitereid leverte i 2007 masteroppgaven: *Spørsmål og svar på islam.no. Muslimsk rådgivning på Internett* ved UiO. Her undersøkte hun internettfatwaer på det norske nettstedet islam.no, med problemstillingene: Hvilke temaer er muslimer i Norge opptatt av på islam.no, og hvordan fungerer nettsiden som rådgiver?

Denne nettsiden vil bli grundigere presentert av meg i kapittel 5, men kort fortalt er dette en nettside man kan registrere seg som bruker, og sende inn spørsmål samt diskutere ulike tema.

Tveitereid tok for seg fatwaer som omhandlet det å være muslim i det norske samfunn. De vanligste temaene viste seg å være kjærlighet, ekteskap og samlivsproblemer. Hun undersøkte også klesregler, spesielt hijab, siden dette var mye diskutert på forumet. I tillegg så hun på homofili, da dette er et omdiskutert og aktuelt tema for mange muslimer. Kildene til denne undersøkelsen var nettsidens skriftlige materiale og intervjuer med redaksjonen. Det må

³¹ Kayser, 2009 s.50,52, 58-59

³² ibid. s.65-69

³³ ibid. s.63

nevnes at redaksjonen ikke består av religiøst lærde, men av personer som på egenhånd har tilegnet seg kunnskap om islam.³⁴

Hun drøfter islam.no sin rolle som rådgiver, og hun har i den anledning stilt spørsmålene: I hvor stor grad forsøker islam.no å tilpasse muslimske moralske og juridiske spørsmål til det norske samfunnet? Hvordan forholder islam.no seg til nytolkning og ijtihad? Hvilken autoritet har islam.no? Representerer islam.no det norskmuslimske miljøet?

Hun mener at islam.no i stor grad forsøker å tilpasse seg det norske samfunnet, og at de i mange tilfeller føler selv at de må passe seg for å ikke ”ta for store steg” når det gjelder tilpasning og sameksistens mellom det norske og det muslimske. Det er viktig for dem å ha en balansegang for å klare dette.³⁵

Når det gjelder spørsmålet: «Hvordan forholder islam.no seg til nytolkning og ijtihad?» kommer hun frem til at siden ingen i redaksjonen er lærde, kan de ikke utføre ijtihad, de henviser da heller til andre lærdes uttalelser om emnet. Men det hender at de forsøker seg på egne tolkninger. De ytrer også et ønske om nyfortolkning av Koranen og hadith, eller å lese dem slik de egentlig var ment.³⁶

Tveitereid mener at mangel på formell autoritet og kompetanse på mange måter er et problem for islam.no. Dette fører på den ene siden til at folk i redaksjonen føler at de ikke er skikket til å svare på alle typer spørsmål, for det andre må de hele tiden referere til andre lærde og eller andre nettsider som gjør at driften av siden er noe tungvint.

For å kunne gi et sikkert svar på om islam.no representerer det norskmuslimske miljøet måtte hun ha gjort undersøkelser blant brukerne, men hun mener å se at et flertall av norske muslimer vil kunne identifisere seg med islam.no sine holdninger. Selv om mange brukere er uenige i enkeltsaker, støtter de likevel nettsiden.³⁷

Selv om Tveitereid kun undersøker islam.no er hennes undersøkelse av stor verdi. Hun er den første som har gått dypere inn på en norskspråklig muslimsk rådgivende nettside, og gir oss dermed større kunnskap om hva som beveger seg innenfor dette temaet i Norge. Det har blitt gjort flere undersøkelser på internasjonale engelskspråklige nettsider, selv om dette er langt i fra et ferdig utforsket emne. Dette ligger også noe i naturen til slike sider, de er hele tiden i

³⁴ Tveidereid, 2007 s. 5-8

³⁵ ibid. s.98

³⁶ ibid. s.99

³⁷ ibid. s.100

stor endring, nye temaer og spørsmål blir tatt opp, nye sider blir dannet osv. Det er helt umulig å henge med på alt som skjer på dette området på internett. Men dette er også noe av grunnen til at det er så spennende å forske på.

Fatwa i Europa: Det Europeiske fatwaråd (ECFR)

Karen-Lise Johansen Karmans artikkel *Fatwaer og forandringer: Islamisk lovpraksis i Vesten*, ser på det Europeiske fatwarådet (ECFR) og dets fatwaer og viser hvordan de oppfordrer til integrasjon samtidig som de legger til rette for økt institusjonalisering av islam gjennom blant annet etablering av islamske voldgiftsdomstoler i Europa.

Hun viser til at det i den hanafiske-lovskolen, som de fleste av mine informanter tilhører – da det er denne lovskolen som dominerer i Pakistan – fastslås det at ikke alle aspekter av den islamske loven skal praktiseres i ikke-muslimske samfunn.

Som konsekvens av at det er et stort antall muslimer som er bosatt i ikke-muslimske land i vesten, har fatwarådene blant annet til formål å avklare eventuelle konflikter mellom vestlig lovgivning og islamske regler. Fatwarådene søker praktiske løsninger. Hun mener at ECFR skiller seg fra andre europeiske fatwaråd ved at de ikke er tilknyttet en utdanningsinstitusjon, moské eller nasjonal gruppe, og har medlemmer med ulik bakgrunn.

En av grunnene til opprettelsen av ECFR var at man så et behov for en religiøs autoritet i Europa. Formålet med ECFR slik det er formulert i dets vedtekter: Å regulere muslimers interaksjon med det europeiske samfunn innenfor sharias regler, samt å skape samarbeid blant lærde rundt utledning av islamske retningslinjer for muslimer i vesten.³⁸ ECFR og andre fatwaråd i Europa skiller seg fra fatwaråd i den muslimske verden ved at de opererer i et flerkulturelt muslimsk miljø, noe som innebærer at det ikke er religiøs konsensus. Dette gir mulighet til å berøre emner som tradisjonelt ikke blir tatt opp i et homogent muslimsk majoritetssamfunn. Et eksempel på dette er behovet for å skille mellom kulturell og religiøs praksis. Men samtidig viser studier at ECFR sjelden diskuterer emner som betraktes som kontroversielle i den muslimske verden.³⁹ Undersøkelser viser også at ECFR forsøker å vise at det ikke behøver å være vanskelig å være praktiserende muslim i Europa, og at utøvelsen

³⁸ Karman, 2010 s. 5-7

³⁹ *ibid* s.8

av de islamske prinsippene skal tilpasses lokal kontekst.⁴⁰ Men på tross av dette har det skjedd at de har utstedt fatwaer som ikke tar hensyn til, eller er motstridende med vestlig lovgivning.⁴¹

ECFR har vært i fokus av flere europeiske forskere, deriblant Alexandre Caeiro, som har gjennomført en lignende studie som Karman. Dette fokuset fører til at mye av litteraturen som er tilgjengelig på emnet fatwa i Europa handler om ECFR og voldgiftdomstoler blant annet i Tyskland, som Mathias Rohe har forsket en del på.⁴²

Muslimer i Norge

Christine M. Jacobsen er en norsk sosialantropolog som har fokusert mye på muslimer i Norge, og da gjerne unge muslimer. I boken *Tilhørighetens mange former. Unge muslimer i Norge* fra 2002 undersøker hun forandringene i den religiøse tradisjonen sett i lys av sosiale og kulturelle endringsprosesser i vår tid. Hun viser også hvilken betydning den norske innvandringskonteksten har for de unge muslimenes religiøse identitet og praksis. Hun ser på deres identitetskonstruksjon og selvforståelse og hvordan de blir oppfattet i det norske samfunnet.

Jacobsens bok var nyttig i mine forundersøkelser da den var med å klarlegge situasjonen for norsk-pakistanere i Norge. Og selv om min oppgave ikke omhandler identitet, har de unge muslimene jeg har intervjuet nokså lik bakgrunn som ungdommene i boka. Jeg hadde da en bedre forforståelse for deres situasjon, for hvordan det kan oppleves å vokse opp med flere ulike identiteter som muslim, norsk og pakistansk.

Kari Vogt presenterte i nytgivelsen av *Islam på Norsk* i 2008, en oversikt over det muslimske miljøet i Norge. Dette er en presentasjon av de muslimske organisasjonene i Norge, særlig i Oslo og østlandsområdet, de ulike moskeene, statistikk og trosretninger. Forfatteren tar også for seg sharia i vesten. Dette ble beskrevet mer inngående i innledningskapittelet.

Siri Østberg har skrevet boken *Muslim i Norge. Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistanere*, utgitt i 2005, som tar for seg flere av de samme problemstillingene som

⁴⁰ Karman 2010. s.12

⁴¹ ibid. s.14

⁴² Rohe, 2004, 2007, 2011

Jacobsen. Hun diskuterer hvordan identitet skapes og utvikles i det flerkulturelle Norge, og har et spesielt fokus på hva religionen kan bety i denne prosessen. Hun søker svar på disse spørsmålene gjennom å fokusere på informantenes hverdagsliv. De blir intervjuet og observert både i hjemmet og ute, og i forbindelse med betydningsfulle hendelser i livene deres. Hun finner stor grad av tilpassingsdyktighet. Dette er ikke unge mennesker som kan betraktes som verken stakkarslige ofre eller potensielle kriminelle, men helt vanlige unge mennesker som tilpasser seg og utfordrer tradisjoner både i egen etnisk gruppe og i det norske samfunnet. Men de er alle ulike og har sine egne måter å gjøre dette på. De er ikke en homogen gruppe som mener det samme og utvikler seg likt, men Østberg mener at det i motsetning til det inntrykket mange har om muslimer i Norge, går det veldig bra med dem. Selv om mange av dem uttrykker et mangfold av kulturelle og sosiale identiteter, er ikke denne pluraliteten en trussel mot deres personlige identitet. Hun hevder at på mange måter synes minoritetssituasjonen å styrke heller enn å svekke evnen deres til fortolkende refleksjon, noe som igjen fører til velfungerende unge norsk-pakistanere. Men hun understreker at dette er få personer i en større gruppe, og undersøkelsen er ikke egnet til å trekke generelle slutninger for gruppen, men kan gi en stemme til de helt vanlige unge norsk-pakistanerne her i landet.⁴³

Jeg vil også nevne Nora Ahlbergs bok *New Challenges Old Strategies* fra 1990, hvor hun ser nærmere på religiøs variasjon og konflikt blant pakistanske muslimer i Norge. Denne boken er i dag noe utdatert da den ble skrevet for over tjue år siden, og svært mye har endret seg i Norge på denne tiden. Men den presenterer likevel interessante perspektiver og et innsyn inn i denne gruppen som fremdeles kan være aktuelt i dag.

Veien videre

Det bor i dag mange mennesker med muslimsk bakgrunn i Norge, og islam er et tema som ofte kommer opp i media og da gjerne i forbindelse med islamisme, terror, sharia og så videre. Personlig mener jeg at slike oppslag ofte fremstår som lite nyansert og ikke gir det korrekte inntrykket av muslimer flest. Dette er grunnen til min interesse for sharia, og fatwa som et uttrykk for sharia.

Fatwaer kan fortelle noe om hva muslimer er interessert i og hva de har behov for å finne ut mer om. Ved å se på forskningen som er presentert i dette kapittelet ser man at man kan få

⁴³ Østberg 2005, s. 202-210

mye informasjon om muslimers behov og problemer ved å undersøke fatwa. Det viser at man kan gjennom undersøkelser av fatwaer ta pulsen på noe av det som rører seg i denne sfæren. Jeg ønsket å arbeide videre med noen av problemstillingene til Kayser, men ønsket å undersøke individer fra et større miljø, og valgte derfor å begrense utvalget til å norsk-pakistanske sunnimuslimere. Dette er mennesker som har bakgrunn fra det som regnes for å være en godt integrert muslimske gruppe i Norge. De har en lang historie her, og dette kan gi helt andre perspektiver enn Kaysers utvalg av informanter i Bergen.

Alle mine informanter bortsett fra Fatima snakker flytende norsk og er en del av det man kan kalle ”internettgenerasjonen”, de fortalte også at internett er en del av deres undersøkelser av fatwaer. Derfor anså jeg det som nødvendig å også å undersøke på hvilke norskspråklige nettsider som tilbyr rådgivning og diskusjon. Tidligere har kun islam.no blitt undersøkt, og jeg mener at det er på tide å undersøke flere av disse sidene. Det er i den anledning nyttig å blant annet se på hvilke temaer som er aktuelle, hvem som står bak nettsidene og hvilke nettsteder noen av mine informanter benytter seg av.

Det er selvsagt umulig å konkludere med et entydig svar på mine spørsmål og problemstillinger i dette arbeidet, men jeg har skrapet i overflaten, og forhåpentligvis er dette et tema som også andre vil interessere seg for og ønsker å føre stafettpinnen videre.

Del 2

Kapittel 4. Informantene og deres synspunkt

- Innledning
- Presentasjon av informantene
 - Qadi Muhammad Mahmood ol- Hassaan
 - Nasrin
 - Fatima
 - Mustafa
 - Faisal
 - Omar
- Temaer
 - Hvordan er det å være muslim i Norge?
 - Hva er fatwa?
 - Hvem kan gi fatwa?
 - Hvilket forhold har du til moskeen?
 - Personlig forhold til fatwa
 - Hvor henvender du deg med religiøse spørsmål? Og hva har du undersøkt ?
- Oppsummering

Innledning

I dette kapittelet presenteres informantene og utdrag fra intervjuene bli analysert. Det sies litt om deres bakgrunn, alder og hvordan jeg kom i kontakt med dem. Temaene fra intervjuguiden er videreført i analysen, og her blir informantenes meninger og svar sammenlignet. Minner om at ol-Hassan ikke regnes som informant, men kun intervjuobjekt. Det henvises derfor ikke til ham når jeg skriver informantene.

Det vil oppsummeres kort under hvert tema.

Under intervjuene ble det som nevnt benyttet en intervjuguide som besto av ulike temaer med åpne og vide spørsmål. Ut fra intervjuguiden har jeg kategorisert intervjuene i seks hovedtemaer. Under hvert av hovedtemaene presenteres og sammenlignes informantenes synspunkter. Svarene blir presentert enten ved sitat eller gjenfortelling, det varierer etter hva som er mest leservennlig. Grunnen til at sitat er brukt i så utstrakt grad er for å la

informantene komme til ordet ved å bruke egne ord og formuleringer. Denne oppgaven er basert på enkeltmenneskers fortellinger og meninger, og det ønsker jeg skal være synlig.

Alle intervjuobjektene, bortsett fra Qadi Muhammad Mahmood ol-Hassaan fra Central Jamaat Ahle Sunnat Oslo, er aidentifisert. Navnene er endret og de delene av intervjuene som kan identifiseres er tatt bort. Moskeene og organisasjonene de omtaler blir identifisert der det er mulig.

Presentasjon av informantene

Qadi Muhammad Mahmood ol- Hassaan

Det første intervjuet var med Qadi Muhammad Mahmood ol-Hassaan. Han er imam ved moskeen Central Jamaat Ahle Sunnat Oslo (CJAS). CJAS tilhører lovskolen hanafi, og er tilknyttet barelwi-bevegelsen. ol-Hassaan fortalte at moskeen er opptatt av samfunnsspørsmål og viktigheten av at muslimer i Norge følger norsk lovgivning, og ikke bare muslimsk lov. Han mener at disse må forenes. Han hadde med seg en medhjelper for å tolke. Han var ikke profesjonell tolk, men er den som er ansvarlig for besøk i moskeen. ol- Hassaan er qadi, islamsk dommer og han er hafiz, som tolken forklarte var en mann som har memorert Koranen «på en spesiell måte».

Vi tre møttes i moskeen, og jeg ble vist inn på kontoret til imamen der vi gjennomførte intervjuet. Det ble et kort intervju på rundt tjue minutter. Grunnen til det var at jeg etter kort tid opplevde å få noe gjentagende svar. Og dersom tolken ikke forstod formålet med spørsmålet, eller mente at det var likt tidligere stilte spørsmål eller svar, så stilte han det ikke videre, men gav meg heller selv en forkortet versjon av tidligere svar. Dette førte til at jeg opplevde at jeg fikk noe standardiserte svar, ikke fikk nøstet opp i detaljer og heller ikke fikk i gang en samtale med imamen, slik jeg opplevde med informantene. Jeg var interessert i å lære mer om det mer tekniske ved fatwa fra ham, og eventuelt få et innblikk i hans erfaringer med fatwa. Det forsøket måtte jeg dessverre gi opp. Intervjuet kom derfor til å handle mer om moskeen generelt og deres rolle i lokalsamfunnet. Det kan skyldes noe på min mangelfulle erfaring og intervjuet hadde antagelig fungert bedre med en profesjonell tolk.

Imam ol-Hassaan forstod noe norsk, men ventet alltid med å svare på spørsmålet til det var ferdig oversatt for ham, og deretter måtte jeg igjen vente på oversettingen på hans svar. Underveis i tolkingen nikkete han og signaliserte med det at det som ble tolket var riktig, eller for å understreke noe ved svaret.

Jeg lærte én viktig ting i dette intervjuet; det eksisterer et eget fatwaråd i Oslo for moskeene og imamene tilknyttet barelwi-retningen. Jeg har søkt etter mer informasjon om dette rådet i ulike kanaler, men uten å finne noe utfyllende informasjon. Jeg velger derfor å ikke vektlegge denne informasjonen videre. Det er også mitt inntrykk at dette er et råd som er dannet hovedsakelig på bakgrunn av imamenes behov for råd fra hverandre, heller enn et behov hos lekfolk, som er mitt hovedfokus i dette arbeidet. Jeg håper at andre vil interessere seg for dette og undersøke det videre.

Nasrin

Nasrin er en ugift ung kvinne tidlig i 20-årene som er bosatt med sin familie like utenfor Oslo. Hun er født og oppvokst i Norge. Nasrin tok kontakt med meg via nettstedet imam.no, hvor jeg på forumet søkte etter intervjuobjekter. Hun inviterte meg på besøk hjem til familien for å gjennomføre intervjuet der. På grunn av at lillesøsteren var blitt syk om natten var hun noe uforberedt da jeg kom på døren, men ville gjerne gjennomføre intervjuet. Jeg fikk inntrykk av at dette var en kvinne som var svært engasjert i spørsmål knyttet til islam og muslimer i Norge. Hun uttalte at hun hadde en egeninteresse ved å stille som informant for meg, fordi hun ønsket å nå ut til så mange som mulig med sine meninger og så på min masteroppgave som en slik mulighet. Hun snakket lenge og fyldig om hvert tema og var slikt sett en ideell informant. Hun ba om å få gjøre en sitatsjekk av transkripsjonen av intervjuet.

Nasrin beskrev at hun ikke hadde en spesielt religiøs oppvekst. Familien var muslimer, men de hadde et veldig avslappet forhold til reglene knyttet til islam. Blant annet fastet de ikke under *ramadan*, men feiret *id al-fitr*⁴⁴. Nasrin og moren hadde det hun beskrev som en religiøs oppvåkning noen år tilbake. Denne startet på en ferie i Pakistan der de hørte på religiøse cd-er som lå i leiebilen. De to ble mer nysgjerrige på islam og ønsket å lære mer. De har jobbet aktivt for dette og har blitt det de kaller praktiserende muslimer. Resten av familien har også blitt påvirket av dette og familien lever i dag etter muslimske regler.

⁴⁴ Ramadan er den årlige fastemåneden. Id al-fitr feires ved avslutningen av denne måneden.

Nasrin bruker niqab⁴⁵ når hun beveger seg utenfor hjemmet, men hadde kun på seg et lett sjal da vi møttes i hennes hjem. Hun er en aktiv bruker av Islam Net sine nettsider, og omtaler siden som ”vi”. Hun forsvarer Islam Net mot den negative medieomtalen denne gruppen har opplevd de siste årene. Nettsiden til Islam Net vil jeg se nærmere på i neste kapittel.

Fatima

Fatima er Nasrins mor. Hun er i førtiårene. Jeg hadde på forhånd ikke avtalt å intervju henne, men Nasrin foreslo det og Fatima sa ja. Hun hadde litt dårlig tid slik at jeg måtte forkorte intervjuet noe i forhold til intervjuguden, og av den grunn kom vi ikke innom alle temaene. Fatima har bodd i Norge i omtrent tjuvfem år, hun kom hit da hun var sent i tenårene. Hun flyttet til Norge for å gifte seg med sin nåværende eksmann, som hadde bodd her siden han var barn. De har flere barn, og Nasrin er det eldste.

Fatima beskrev seg selv som lite praktiserende da hun kom til Norge. Under oppveksten i Pakistan hadde hun et mer rituellet forhold til religionen, og var ikke særlig opptatt av islam. Hun tilpasset seg lett livet i Norge, både med hensyn til klær, omgang med mannlige (norske) kollegaer og andre deler av hverdagslivet her, og var fornøyd med det.

Men som nevnt under presentasjonen av datteren Nasrin ble de to mer nysgjerrig på islam etter en ferie i Pakistan. Hun kjøpte med seg flere cd-er til Norge og har etter hvert begynt å praktisere strengere slik som også Nasrin har valgt. Men de har ikke alltid de samme meningene om ting, og Fatima har blant annet ikke valgt å bruke niqab. Jeg fikk gjennom mine samtaler med begge inntrykk av at det er et sterkt bånd mellom mor og datter.

Mustafa

Mustafa er en ung ugift mann i tjuårene. Vi kom i kontakt via bekjente. Vi møttes på arbeidsplassen hans og gjennomførte intervjuet der. Han har bodd i Norge i omtrent åtte år, da flyttet han hit med foreldrene og søsknene sine. Han har flere yngre søsken som han beskrev som mer ”norske” enn han selv, med dette mente han mindre religiøse enn han selv. Mustafa er det jeg vil kalle en engasjert og livlig person, han var smilende og lett å prate med. Mustafa var opptatt av å få frem at islam egentlig er en fredelig religion, og ikke er slik den blir fremstilt i norsk og internasjonal media. Han gjentok flere ganger at dersom alle muslimer hadde oppført seg slik Koranen og sunnaen oppfordrer til, ville det aldri vært ufred med muslimer, verken dem imellom eller med andre. Det viktigste i islam er å være et godt

⁴⁵ Hodeplagg som dekker hele ansiktet bortsett fra øynene.

menneske. Pliktene og det formelle som bønn og lignende bare er en liten del av religionen. Mustafa er opptatt av islam og ønsker å handle riktig, men mener det må være forståelig hvorfor reglene og normene er slik de er. Han fortalte flere hadither og historier for å illustrere at disse reglene ikke alltid samsvarer med dagens virkelighet.

Mustafa fortalte at han var blitt mer opptatt av og undersøkende i forhold til islam etter at de flyttet til Norge. Da han bodde i Pakistan gjorde han det han fikk beskjed om uten å stille spørsmål ved hvorfor det var slik. Men i Norge opplevde han at han hadde lyst til å lære mer, og fikk derfor et nærmere forhold til moskeen. Moskeen er også viktigere i Norge enn den var i Pakistan mente han; man møtes på en annen måte i moskeen her. På spørsmål om hvilken retning innen sunni-islam har tilhørte svarte han ahle-sunnat, dette er en organisasjon i Pakistan som er tilknyttet barelwi bevegelsen.⁴⁶ Mitt inntrykk er at begrepene ahle-sunnat og barelwi ofte overlapper hverandre.

Faisal

Faisal er i begynnelsen av trettiårene. Han flyttet til Norge fra Pakistan for omtrent fem år siden. Han kom hit for å gifte seg, men er i dag ugift. Jeg kom i kontakt med Faisal gjennom mitt innlegg på nettsiden imam.no. Han har vært bosatt andre steder i Europa og Midtøsten før han flyttet til Norge. Der har han studert ved flere universiteter og har noe utdannelse innen islam. Han ønsker på sikt å studere mer i Norge, både religion, samfunnsfag og språk.

Faisal er tilknyttet en organisasjon eller menighet som heter Idara Minhaj-ul-Quran International (IMQI). IMQI er en internasjonal muslimsk organisasjon med røtter i Pakistan som har lokalkontorer flere steder i verden, og som blant annet er i gang med å bygge en moské i Drammen.⁴⁷ IMQI har etablert seg i flere norske byer. IMQI representerer en ny tendens i Pakistan; de ønsker å ta vare på folkereligjose og mystiske tradisjoner som står sentralt i barelwi-bevegelsen, som for eksempel feiringen av Profetens fødselsdag.⁴⁸ Faisal er tilknyttet deres arbeidet rettet mot ungdom. I intervjuet valgte han ofte å ikke svare personlig på spørsmålene, men henviste heller til andre han kjente og spørsmål han selv hadde fått.

⁴⁶ Wikipedia, "Jamaat Ahle Sunnat" http://en.wikipedia.org/wiki/Jamaat_Ahle_Sunnat (Lastet 05.11.2012)

⁴⁷ Drammens Tidende, "En ny vår for moskeen": <http://dt.no/nyheter/en-ny-var-for-moskeen-1.7143337> (Lastet:10.04.2012)

⁴⁸ Oddbjørn Leirvik "Islam i Norge, Tendensar" <http://folk.uio.no/leirvik/tekster/IslamiNorge.html> (Lastet 09.06.2012)

Faisal var svært aktiv i forkant av vårt møte, og hadde mange spørsmål knyttet til prosjektet mitt og om meg. Han ønsket bekreftelse fra min veileder på at jeg var student ved UiB, og at prosjektet var godkjent der. Han ba også om å få sitatsjekk av transkripsjonen, og ønsket å få opplyst spørsmålene for intervjuet på forhånd. Jeg var i utgangspunktet litt usikker på å godta dette da jeg var litt redd for at det ville påvirke svarene han kom til å gi meg. Men jeg valgte å sende ham dem, og det viste seg at grunnen til det var at han ønsket å forberede seg. Han hadde derfor med flere bøker og skriv for å illustrere og understreke underveis hva han snakket om. Han hadde blant annet med seg en fatwa skrevet på norsk, som jeg vil komme tilbake til senere.

Faisal var generelt opptatt av viktigheten av å tilpasse religionen til samfunnet man lever i, og mente at det var unødvendig å gjøre det vanskelig for muslimer å leve i et vestlig land, religionen kan og må tilpasses bosted.

Omar

Omar er i aldersgruppen tjuefem-trettifem år, født, oppvokst og bosatt i Oslo, men har tidligere studert i utlandet i flere år. Han arbeider som lege. Vi kom i kontakt via Facebook der han kontaktet meg på bakgrunn av et innlegg jeg hadde skrevet på CJAS sin facebook-side. Han beskriver seg selv som lite praktiserende muslim, men troende. Troen er viktig for ham Han ber ikke så mye i hverdagen, men går i moskeen til fredagsbønnen. Utenom det er han lite i moskeen. Han mener at muslimer har ganske frie tøyler til å praktisere slik man selv ønsker, islam er ikke så streng som man kan få inntrykk av, forteller han. Men påpekte flere ganger at han ikke nødvendigvis var et godt eksempel på en god muslim, da han burde vært flinkere til blant annet å be.

Omar har en stor familie i Oslo med både eldre og yngre søsken. I svarene sine bruker han ofte eksempler knyttet til jobben sin som lege for å understreke og illustrere meningene sine. Dette gjorde det lett for meg å forstå hva han mente, og det var enkelt å stille oppfølgingsspørsmål. Han har mange og sterke meninger om muslimer og innvandrere, og deres rolle i det norske samfunnet. Han mener blant annet at innvandrere må ta mer del i samfunnet enn de gjør i dag, og at religion ofte kan komme i veien for dette. Derfor er det viktig å tilpasse religionen til det samfunnet man lever i.

Omar tilhører også lovskolen hanafi.

Temaer

- Hvordan er det å være muslim i Norge?

- Å være muslim i Norge er på veldig mange måter greit. [...] på veldig mange måter synes jeg at det er lettere å praktisere islam i Norge enn det jeg kan tenke meg at det kanskje er i andre land hvor majoritetsbefolkningen er muslimsk. Det er for eksempel hvis jeg har lyst til å si noe i media, hvis jeg har lyst til å kjempe for en sak.

Nasrin

Nasrin mener at siden vi i Norge har ytringsfrihet, og frihet generelt, kan man – selv om majoritetsbefolkningen ikke er enig – ytre sin mening og utføre sin religion, uten å bli undertrykt. Dette gjør at hun er takknemlig for å være muslim i Norge. Jeg oppfattet også at hun mener at hennes måte å praktisere islam på ikke nødvendigvis er lik majoriteten i Pakistan eller andre muslimske land, og at hun derfor ikke hadde hatt de samme mulighetene der.

Hun fortsetter:

- Det er jo en del ting som gjør det veldig vanskelig for oss her i Norge og. Og en spesiell ting kan jo ha både fordeler og ulemper. Som for eksempel her i Norge så er jo vi en minoritet Og på mange måter så hindrer det oss i å være like sterke da. Og hvis vi ønsker å kjempe for en sak og uansett om alle skulle samlet seg og demonstrere eller et eller annet, så vil det bli veldig mye vanskeligere å få det til fordi vi er en minoritet. Og vi har på en måte ikke like mye makt som majoritetsbefolkningen.

Som eksempel nevner hun spørsmålene rundt hodeplagg som har blitt mye debattert i media de siste årene. Hun mener at muslimer ofte blir omtalt som både en trussel og et samfunnsproblem, og at hun da, som bruker av niqab, føler at hun lettere blir mottaker for slike negative holdninger:

- Nå bruker jeg også niqab i tillegg, og det er jo da et nytt fenomen, hvis man skal kalle det det i Norge. Og jeg merker på kroppen at her er jeg uønsket foreløpig. [...] da har jeg dratt med meg enda en kamp da, at i tillegg til den kampen om å

alminneliggjøre muslimer i Norge, for det føler jeg at er både en kamp som skal angå alle muslimer – og min egen personlige – til den grad at vi ikke blir sett på som noe annerledes lenger. Og nå som jeg bruker niqab er det en enda hardere kamp, fordi nå vet jeg i hvert fall når jeg går ute så er jeg ikke ønsket i det hele tatt. Og det har blitt mer en personlig kamp

Nasrin viser med dette at hun er veldig engasjert og ønsker å stå imot presset om å være lik ”alle” andre. Hun føler et personlig ansvar for å ta opp kampen mot fordommer og negative holdninger mot muslimer. I forbindelse med dette viser hun til det hun kaller ”mainstream” muslimer:

- [...] de som prøver å være mainstream norske, det er de muslimene som på en måte Norge blir glad over å ha her. De som ikke ber fem ganger om dagen, og de som ikke har noe imot svinekjøtt og alkohol. De som på en måte bare kaller seg muslimer, uten å egentlig praktisere noen ting. [...] jeg føler det blir på en måte litt hyklersk, og litt forrædersk, at de på en måte dolker oss i ryggen og løper over på den andre siden. Fordi det er de media plukker opp og sier at: ”du er jo muslim, og du er jo så god og flink, og du er jo akkurat som oss, hvorfor kan ikke alle muslimer være som deg?”

Hun mener at denne gruppen ikke er et godt eksempel på muslimer og at det ikke er rettferdig for henne og andre muslimer som praktiserer strengere å bli sammenlignet med slike muslimer.

Fatima er mor til flere barn og har bodd med dem i England i noen år. Hun forteller at det var noen ting som var enklere der enn i Norge:

- I England er det mye lettere, fordi der har de delt jenteskoler og gutteskoler. Kjøreskoler er også sånn, svømming er også sånn, og skoler som har gym også, jenter har egen gym, og gutter har egen gym. Da blir det lettere å forstå [for barna], og å lære barna. De [kjønnene] er skilt selv, så da er det ikke noe problem. Da blir det litt lettere, enn hvis jeg sitter her og sier at du skal gjøre sånn og sånn, og ikke svømme og slikt. Da blir det masse spørsmål, noen ganger er det veldig vanskelig å forstå hvordan de skal gjøre det, for de ser at nittini prosent av folk gjør slik, til og med mange andre

muslimer også. Så de spør, hvorfor skal bare jeg gjøre sånn? Eller hvorfor er det bare jeg som ikke har lov til det?

Hun beskriver en hverdag i Norge der det er vanskelig å få barna til å forstå hvorfor de må gjøre ting annerledes enn andre barn, til og med annerledes enn andre norsk-pakistanske barn. Derfor er barneoppdragelse enklere i muslimske land eller i land som England der det er en større muslimsk befolkning, og det eksisterer blant annet muslimske privatskoler.

Fatima mener at det også er mange ting som er positivt med Norge. Hun er glad for at det er et fritt land, med stor frihet for innbyggeren til å velge selv hvordan man vil leve. Her er det ikke regler for hvordan man skal kle seg, eller et forbud mot kvinners rett til å kjøre bil.

Mustafa drar frem noen av de samme temaene som Nasrin: «Jeg som har bodd åtte år i Norge har lært masse her. Om virkeligheten, om livet mitt. [Jeg] har fått masse store sjanser her i Norge. Men media har ødelagt mye for oss muslimer her.» Han mener som Nasrin at det blir skrevet mye negativt om muslimer i media, og at dette gjør at mange nordmenn får et negativt inntrykk av dem. Som igjen kan medføre at det blir vanskeligere å bli akseptert av nordmenn. Han forteller at han synes det er fint å bo i Oslo, men da han besøkte Kristiansand fikk han flere stygge blikk. Dette mente han var på grunn av at det bor færre innvandrere der, derfor er det bra å bo i Oslo, der slipper man å møte slike reaksjoner så ofte. Han fortalte at han kun et par ganger siden han kom til Norge har opplevd rasisme. Rasismen har vist seg ved for eksempel at noen ikke har ønsket å sitte ved siden av ham på trikken. Han har blitt fortalt av bekjente bosatt i andre europeiske land, at han er heldig som bor i Norge og ikke der, det er mer rasisme og vanskeligere forhold der for muslimer.

Han sier at han tror at mange innvandrere i Norge har fått mer respekt for Norge og landets regjering etter 22.juli, og at det etterspillet var positivt. Situasjonen for innvandrere kunne ha utartet seg til å bli verre om situasjonen hadde blitt håndtert feil, eller det hadde vist seg at det var en muslimsk terrorist som sto bak aksjonen.

Han forteller at han er blitt mer interessert i islam etter at han flyttet til Norge:

- [...]jeg visste ingenting før jeg kom til Norge hva religion er, fordi jeg var fra en lukket plass. Mulla her er mye mer flinke til å forklare. Jeg synes at det kanskje er nittini prosent forskjell fra da til nå. Det er ikke bare jeg som synes det, flere av mine

venner, de fleste var ikke så flinke til å be, de pleide å be, men visste ikke hva de gjorde, de bare gjorde det fordi familien gjør det. Slik er det for mange muslimer. Men i Norge så vet vi hvorfor vi ber, hvem vi er, og hva det betyr å være muslim.

Det Mustafa beskriver er noe flere av informantene kommer inn på. At når ikke resten av samfunnet er muslimer må man være aktiv for å få kunnskap om religionen. I læringsprosessen bruker man da gjerne moskeen på andre måter enn i Pakistan.

Faisal flyttet i likhet med Mustafa til Norge i voksen alder. Han mener at det å være muslim i Norge ikke behøver å være vanskelig: «Jo mer man er fleksibel, jo mindre utfordringer får man i Norge. Følger du ekte islam som er veldig fleksibel, som er for involvering, og mot isolering, så får du ingen utfordringer.» Han mener også at det er utfordringer knyttet til å leve her, spesielt for kvinner som bruker hijab. Det er for få arbeidsteder som tillater bruk av det plagget. Men man må være fleksibel og jobbe rundt problemene og involvere seg i samfunnet så kan man løse slike problemer. Han forteller at han på tross av denne holdningen hadde problemer med å skaffe seg arbeid i Norge:

- På fire år fikk jeg ikke skikkelig jobb. Jeg ble ikke kalt inn på et eneste intervju. Jeg har vært hos flere velkjente bemanningsbyrå og de sier at du har alt i orden på papiret, har lang utdanning, snakker norsk, snakker flytende engelsk og arabisk. Men hvorfor får jeg ikke jobb? Noen ganger skylder jeg på meg selv, da sier jeg til meg selv at jeg må stå på hardere, ha mer energi og så videre, da får du ordentlig jobb. Men noen ganger når jeg ligger i sengen på natten, så tenker man negativt. I fjor søkte jeg på syttiseks stillinger, ingen svar. Er jeg så dårlig? De ser på navnet ditt og tar ikke kontakt.

På tross av denne opplevelsen er han ved godt mot, han har fått seg en midlertidig jobb og håper at det vil være til hjelp ved senere arbeidssøking og muligens flere muligheter der han jobber nå.

Omar snakker også om ulike problemstillinger for muslimer knyttet til arbeidslivet i Norge. Omar er oppvokst i Oslo. Hans tanker om det å være muslim i Norge er i like som Mustafas, man må tilpasse seg samfunnet og oppføre seg bra, på denne måten unngår man mange problemer: «Det er egentlig kardemommeløven som gjelder her føler jeg da. Med mindre du

ikke gjør deg veldig markant ved å ha veldig krasse meninger som kanskje flertallet ikke er enig i.» Han nevnte som eksempel på det sistnevnte Bhatti,⁴⁹ som på dette tidspunktet fikk mye omtale i media angående protester mot Norges tilstedeværelse i Afghanistan. Omar mente at han er et dårlig eksempel på muslimer i Norge, og at media gir han for mye oppmerksomhet i forhold til hvor utbredt lignende meninger er blant muslimer i Norge.

Noen problemer kan oppstå mener han, og det er ikke alltid lett å være fleksibel om man følger islamske regler. Han peker derfor på at det går bra med Norge både økonomisk og på andre måter, denne økonomiske stabiliteten har igjen gjort det mulig for muslimer å få nye og strengere regler for levedørsel enn tidligere:

- Om man skal se stort på det, er det eneste man kan sette fingeren på sharia-loven. Men dette er jo egentlig en luksusproblematikk som har kommet nå, for foreldra våres, da faren min kom for førti år siden var det ingen som tenkte på sharia da. Han kjøpte seg leilighet uten å tenke på sharia. Men siden min generasjon har det såpass bra her, det er jo da at alle disse kravene kommer om hijab og niqab og det ene og det andre.

På spørsmål om han tror at de yngre søsknene hans i videregående alder som han har fortalt bruker religiøse klær, kommer til å få problemer når de skal ut i arbeidslivet, svarer han:

- Jeg veit ikke, de viser jo at de er muslimer når de går med hijab og islamsk klesdrakt og skjegg. Så lenge staten gjør sånn som den gjør, og ikke viser fordommer når de ansetter så er det ikke noen grunn til – så lenge de er godt kvalifiserte – at de ikke skal få jobb. [...] det er kanskje ønsketenkning, for det er jo klart at det er fordommer, selv blant de som driver og ansetter i staten. Hvis du har to valg da, Ali med skjegg og islamske klær, og så har du en som heter Simen, er tjuesju år og faktisk sklir inn i miljøet på jobben, hvem velger du? Det er jo logisk for alle bedriftseiere, alle som ansetter folk vil jo tenke på arbeidsmiljøet.

⁴⁹ Arfan Qadeer Bhatti, kjent i Norge på grunn av sin kriminelle fortid. Uttaler seg ofte i media om islam og islamske spørsmål. Var på dette tidspunktet mest i media på grunn av demonstrasjoner mot Norges innsats i Afghanistan. Regnes for å være en ytterliggående islamist.

Dette svaret illustrerer noe som flere av informantene påpeker. På den ene siden mener de det er lett å være muslim i Norge, man har stor individuell frihet, man blir akseptert om man oppfører seg bra og ikke har for ekstreme meninger. Men samtidig registrerer de at det er ikke bare er problemfritt å være muslim i Norge, og problemene er gjerne tilknyttet arbeidslivet. Selv om det ikke er et forbud mot å bruke religiøse plagg på norske arbeidsplasser, kan det være vanskelig å bli ansatt om man har et utenlandsk navn. Omar forteller at han selv ikke har opplevd problemer i forbindelse med arbeidslivet slik Faisal har, tvert imot da han hadde fullført legestudiet ble han ansatt i den første jobben han søkte på, uten å stille på et personlig intervju, kun over telefon. Han mente på bakgrunn av dette at det er noen mennesker som er rettferdige og ser kun på kvalifikasjoner i ansettelse, i motsetning til mange som ser på overfladiske ting som for eksempel navn.

Ol-Hassan forteller at i CJAS er de opptatt av å gi det de mener er et riktig bilde av islam og muslimer i Norge. Derfor tar de ofte kontakt med – eller blir kontaktet av media, for å oppklare misforståelser om religionen og ta tak i dårlige rykter om muslimer og islam. Islam er en fredelig religion som vil unngå å lage problemer for folk forteller han.

Det er stor enighet blant informantene om at man har frihet til å praktisere religionen som man selv ønsker i Norge, samtidig er det enklere dersom man er åpen for å tilpasse religionen til samfunnet her. Denne måten å tilpasse seg livet i Norge kaller Nasrin for ”mainstream”. Hun mener at muslimer med denne tilpassingsmetoden er forrædere. Mustafa, Faisal og Omar er uenige med Nasrin; de drar frem viktigheten av å tilpasse seg samfunnet i Norge. Fatima havner litt imellom her, hun var veldig tilpassingsdyktig da hun først flyttet til Norge, men har senere blitt mer konservativ ved å dekke seg mer til og forsøker å begrense barnas deltakelse i kjønnsblandede aktiviteter som gymnastikk og svømming.

Nasrin forteller at selv om bruk av niqab sannsynligvis bidrar til at det er vanskeligere for henne å være muslim i Norge, har hun valgt det fordi hun mener det er et viktig plagg å bære for henne som muslimsk kvinne. De yngre søsknene til Omar bruker også mer tradisjonelle klær, som for eksempel hijab, og broren har skjegg og kler seg i det Omar kaller for islamske klær. Omar mener at dette muligens har sammenheng med at de er yngre, de går på videregående skole. Han tror at dette er litt trendy blant unge muslimer. Han håper de ikke vil bli diskriminert i arbeidslivet, men at det er ikke usannsynlig at det vil skje.

- Hva er fatwa?

Grunnen til å stille spørsmålet ”hva er fatwa”, var at forundersøkelsene viste at det er noe ulik oppfatning av hvor bredt dette begrepet kan brukes. Spørsmålet var også et nyttig for å sikre at vi hadde samme forståelse av hva vi snakket om, noe som er grunnleggende for et godt intervju og nødvendig i etterarbeidet av materialet. Noen av informantene ble litt overrasket over spørsmålet og spurte om jeg ikke visste dette, men da jeg forklarte at jeg var interessert i å få det forklart med deres egne ord, aksepterte de det.

Qadi Muhammad Mahmood ol-Hassaan, imam ved CJAS, svarte på spørsmålet om hva fatwa er ved å fortelle at fatwa er et ord som de fleste steder er misbrukt. Han gav meg ikke en nærmere begrepsforklaring på fatwa, men illustrerte det ved å gi et eksempel på fatwa knyttet til skilsmisse. Han forklarte at en fatwa kan klargjøre om skilsmissen er gyldig i henhold til islamsk lov. Han må da undersøke hva som er blitt sagt og gjort rundt skilsmissen, og kan slik avgjøre om den er gyldig og de er skilte. Han fortalte videre at det også er viktig å informere ekteparet om hvordan man skiller seg i henhold til norsk lov, da han mener at det er viktig å forholde seg til både norsk og islamsk lov.

Han mener at han selv ikke er kyndig til å gi fatwa alene, men at han svarer så godt han kan på spørsmål fra brukerne av moskeen. En slik rådgiving vil antagelig i de fleste tilfeller kunne defineres som fatwa, på tross av at han selv ikke gjør det. Han fortalte at han er medlem i et fatwaråd i Oslo sammen med andre lærde innenfor barelwi-retningen i Oslo, og når han får større spørsmål som han ikke mente at han er skikket til å svare på alene, henvender han seg til fatwarådet for å diskutere og undersøke problemstillingen sammen med dem. Han presiserte at dette rådet ikke har tilknytning til andre fatwaråd hverken i Pakistan eller Europa.

Nasrin forklarer hva fatwa er:

- Fatwa er et svar på et teologisk spørsmål. Ferdig med saken. Er ikke vanskeligere enn det egentlig. [...] fatwa har vært så mye omtalt, spesielt for mange år tilbake – dødsfatwaen imot Salman Rushdie. På grunn av det så har veldig mange lagt en veldig negativ assosiasjon til ordet fatwa. Men ordet fatwa i seg selv på arabisk, betyr svar. I islamsk terminologi vil det da automatisk bety et svar på et teologisk spørsmål i islam.

Denne forståelsen av fatwa samsvarer med vanlig definisjon.

Fatima forklarer hva fatwa er ved å forklare at det er både det som er forbudt (haram) og det som er påbudt (halal). Hun bruker skilsmissen som et eksempel. En imam har hørt historien deres, og sagt at det er en gyldig skilsmisse – det er en fatwa. Når jeg spør om det behøver å være spørsmål og svar, forteller hun at det kan være nok med bare et svar, og at man kan bruke Koranen og hadith for å grunngi svaret. Men det må være en grunn til at de gir en fatwa, det må være et problem eller behov som må løses. Så i bunn og grunn vil det jo da handle om et spørsmål eller en problemstilling som må svares på.

Mustafa sier følgende om fatwa: «Fatwa er jo en lov, som varierer fra det vi her i vesten kaller for lov, norsk lov liksom. Ifølge islam så er det mulla⁵⁰ som lager lover etter islamske regler, så lager de fatwa på at det er forbudt om du gjør det.» Han forklarer videre at fatwa blir laget på grunnlag av det Profeten sa når han var i live, og det følgesvennene hans sa, det vil si Koranen og sunnaen. Denne forståelsen samsvarer ikke helt med vanlig definisjon av fatwa, fordi en fatwa er ikke en lov, men et lov-utsagn – en klargjøring av reglene.

Faisal forteller at fatwa er til for å vise hva islam egentlig mener om ulike ting. Ordet fatwa er hentet fra Koranen, og at det er flere eksempler fra Profetens liv. Aktiviteten fatwa har en lang historisk bakgrunn. «Man stiller spørsmål og får svar. Et lite svar kan være en liten fatwa. Et stort spørsmål med stor viktighet, så får man et detaljert svar.» Han forteller at det er fire hovedkilder til fatwa, Koranen, hadith, ijma – felles enighet blant følgesvennene, og den fjerde er ijthad (fortolkning av kildene). I starten var det vanligst med muntlig fatwa, men fra Abu Hanifa⁵¹ ble det vanligere med skriftlig. Dette svaret gjenspeiler at han har en god teoretisk forståelse av islam, og han har muligens forberedt seg på dette spørsmålet på forhånd. Han var svært detaljert og forklarte veldig nøye og var opptatt av at jeg forstod hva han mente.

Omar forklarer det ganske kort: «Fatwa for meg [...] når man går til en religiøs lærd som gir en kjennelse på hvordan det skal være. Det finnes jo ulike former for fatwa, men det er ikke hvem som helst som kan gi det.» Han vektlegger mer hvem som kan utstede fatwa, noe jeg kommer mer tilbake til under neste tema.

⁵⁰ Vanlig å bruke på folkemunne i Norge om religiøst lærde. Mulla er ifølge Vikør (2003) er det laveste nivået av islamsk lærd, s. 133.

⁵¹ Abu Hanifa. Regnes som grunnlegger av hanifa lovskolen.

Konklusjon: Selv om de har noe ulike måter å forklare begrepet fatwa på ser det ut til å være enighet rundt hva fatwa er. Men det virket ikke som at dette var noe de var svært opptatt av. De har hva jeg vil kalle en intuitiv forståelse av begrepet. Videre i intervjuene kan man skimte at det til tider kan være problematisk å definere hva som er fatwa og hva som er sharia.. Men dette ser ut til å enten ikke bli oppfattet eller oppleves problematisk.

- Hvem kan gi fatwa?

Qadi Muhammad Mahmood ol- Hassaan: «En komite med flere medlemmer, flere lærde imamer eller flere lærde fagfolk, med en felles uttalelse. [De] lager lov eller nekter en lov, de er myndige til å lage fatwa. Enkeltmennesker har ikke rett til å lage fatwaer.» At enkeltmennesker ikke har rett til å lage fatwa er noe motstridende med tradisjonell definisjon av fatwa som vist i innledningskapitlet, der det vanligvis vektlegges at én anerkjent lærd på tilstrekkelig høyt nivå kan gi fatwa.

Fatima forklarer at det er mange ulike grupperinger som mener ulike ting, og derfor må man velge hvem man ønsker å følge, man må velge én gruppe. Hun forteller at hun tilhører hanafi-lovskolen, men i det siste er det ikke alltid at hun har vært fornøyd med svarene hun finner der, da ser hun ofte til Saudi-Arabia, og wahhabismen. Hun benytter ikke de begrepene selv, hun sier heller ”gruppen min”, men svarer bekreftende på at det er disse hun mener med det uttrykket.

Omar legger stor vekt på hvem som kan gi fatwa, og hvilken utdanning og autorisasjon de har:

- For meg må det være en som er alim [lærd]. En som har studert islam i mange år og som har en autorisasjon som går tilbake til profeten Muhammad, det er veldig få som har det. Jeg vet ikke om du har hørt om begrepet ijazah⁵²? Det kan gå opp til 10-15år, har studert under en annen lærd. Det kan spores tilbake helt til Profetens tid, så det er veldig få i verden som faktisk kan gi en fatwa. Men det er alt for mange som har kapra religionen, gir ut fatwa uten at de har det faglige grunnlaget. Jeg tror ikke folk flest er kjent med det, de bare tenker, ”Oj han har stort skjegg, han er imam, han skal vi følge.

⁵² Et sertifikat, eller attest på at man har fått en autorisasjon etter å ha studert. Wikipedia ”Ijazah” <http://en.wikipedia.org/wiki/Ijazah> (Lastet 12.11.12)

På spørsmål om det er noen i Norge med denne autorisasjonen svarer han: «Nei det er ingen i Norge som har den autorisasjonen så vidt meg bekjent. Det er en i England som heter Mufti Bin Adam, som har studert under en i Pakistan som heter Mahmud al-Hasan Gangohi. Som var høyesterettsjustitiarius i Pakistan, som igjen har studert i Saudi-Arabia som har henta autorisasjonen derifra, og som igjen har hentet den fra Egypt.» Så strenge krav til fatwagiveren er uvanlig. Det er ikke vanlig med så spesifikke krav til autorisasjon, men denne uttalelsen viser at det er noen muslimer som vektlegger en slik formalisering av utdanning svært høyt. Men som det blir vist senere stoler han også på nettsiden wim.no, og der er det ikke opplyst hvilken utdanning imamen har.

Faisal har en mer åpen forståelse av hvem som kan utgi fatwa enn Omar og ol-Hassaan. Han forklarer:

- I Pakistan og i andre muslimske land, har hoved-ulama [klassen av lærde] fra gamledager produsert forskjellige kriterier, man må ha ulike nivå, så man tar kurs om fatwa. Hvordan man kombinerer, hvordan man ser på en situasjon osv. [...] Hvem man kan spørre kommer også an på hvilket type spørsmål man har, og på hvilket nivå det ligger. Har man et lite spørsmål kan man gå til en vanlig imam i moskeen som leder bønner. Men spørsmål som er litt mer kompliserte kan ikke han svare på. Jeg kan ikke si at det finnes et veldig klart kriterium på hvem man kan gå til, men i dag finnes det kjente lærde som man kan spørre.

Konklusjon: Det er noe variasjon i hvem informantene anser for å være skikket til å gi fatwa, men alle er enige i at det må være noen med utdanning innen islam og med erfaring. Det er kun ol-Hassaan som mener at det må være en gruppe med lærde, resten ser ut til å kunne anerkjenne enkeltpersoner.

- **Hvilket forhold har du til moskeen?**

Dette spørsmålet ble stilt for å undersøke hvorvidt informantene forholder seg til en enkelt moské, ulike moskeer, eller ikke i det hele tatt. Jeg hadde en forventning om at det er vanlig å

være tilknyttet én moské, og at man deltar på de tilbudene som er der. Det fikk jeg både bekreftet og avkreftet; dette som mye annet viste seg å være svært individuelt.

Nasrin forteller at hun ikke er særlig opptatt av hvilken moské hun går til: «Vi har én moské her, som alle muslimene her går til, fordi den er nærmest egentlig, og alle her kjenner hverandre, så alle kjenner til moskeen og hverandre. Da er det på en måte et sosialt møtested. Samtidig som at vi går der for å be, eller om det er noen andre begivenheter. For meg hvert fall så er ikke det så veldig viktig hvilken moské jeg får gått til så lenge jeg får bedt. Man finner den nærmeste.» Men hun spesifiserer at hun ikke kan besøke den nyåpna ahmadiyya⁵³ moskeen på Furuset, da hun ikke er enig med deres lære. Dette er moren til Nasrin, Fatima enig med, og brøt inn i vår samtale for å minne Nasrin på denne moskeen.

Fatima har også et åpent forhold til moskeen, men hun bruker hovedsakelig moskeen i nærmiljøet, og det var der hun henvendte seg til imamen for å finne svar på om skilsmissen med eks-mannen var gyldig.

Også Mustafa forteller at han kan besøke alle moskeer, men det er to han vanligvis besøker. En av dem ble startet for to-tre år siden, og han har et spesielt nært forhold til den: «Jeg har lært mye mer der siden de er flinke til å hjelpe folk, jeg synes at de gjør den riktige jobben for islam. Bedre enn alle de andre. De er aldri imot noen av de andre, ikke baksnakking mot lærde og lignende. ”Gjør det du tror er riktig”. Hvordan får du hvite om hva som er riktig? ”Gå og les bøkene selv”. De har vokst veldig fort fordi de sier de rette tingene. Og de vil ikke angripe noens meninger.»

Han forteller også at de møtes fast i moskeen for å lære mer om islam: «Jeg går dit på torsdager ofte, det er tre-to timer, hver fredag kl.18, eller noe slikt, og der lærer de oss angående islam. Og der lærer du også å være en god muslim, og hvordan du skal gjøre ting, for eksempel nå på nyttåret sa de: ”Ikke bruk fyrverkeri. Det kan skade mange.”»

Omar har også en favoritt, han drar dit for å feire id al-fitr og for å be på fredager. Han liker å dra til World Islamic Mission (WIM), som er tilknyttet barelwi-bevegelsen⁵⁴:

⁵³ Dette er en vanlig holdning blant sunnimuslimer. Ahmadiyya er en kontroversiell misjonsretning av islam som ofte ikke er anerkjent som islamsk av andre muslimer. Grunnlagt av Ghulam Ahamad i India på 1800-tallet. De mener at Ahamad var profet, dette er hovedgrunnen den sterke motstanden fra andre muslimer som mener at Muhammad var den siste profet.

⁵⁴ Oddbjørn Leirvik, ”Islam i Norge, tendensar” <http://folk.uio.no/leirvik/tekster/IslamiNorge.html>

- De har aldri hatt skandaler med at politiet har stormet moskeen, de har aldri hatt knivstikking i moskeen⁵⁵. Det er veldig pragmatiske norsk-pakistanere som driver moskeen. Ikke noe svindel og lureri som det har vært i andre menigheter. Så jeg mener at det er den eneste moskeen som faktisk har et velbalansert blikk på ting. Det var de første som laget en ordentlig moské, de ordnet med finansiering og så videre. Det er en grunn til at alle de andre kom lenge etter, de manglet struktur, og mye korrupsjon. Og det har heller ikke vært en familiebedrift som mange av de andre moskeene har vært. Det er min mening da. Om du sjekker i media så har det aldri vært noen skandaler tilknyttet dem.

Faisal forteller at han pleier å benytte seg av Idara Minhaj ul-Quran (IMQI), som tilhører organisasjonen med samme navn hvor han er aktiv i ulike deler av deres arbeid. I likhet med WIM tilhører denne moskeen også barelwi bevegelsen. IMQI har ca. 2800 medlemmer i følge Faisal. Han sier ikke noe om at han ikke kan besøke andre, men jeg oppfatter det som om det ikke er aktuelt. IMQI har i liket med moskeen til Mustafa, samlinger der de diskuterer ulike temaer. Da sitter menn og kvinner i samme rom og snakker sammen. Han sier at de diskuterer ofte hvordan de ønsker å ha det i moskeen, at de ønsker likestilling, og at de derfor ikke å ønsker å for eksempel separere kvinner og menn i moskeen og i forsamlinger. Det er ofte de er uenige om ting, men diskusjonen er viktig og må til for at de skal kunne integreres i det norske samfunnet mener han.

Konklusjon: De fleste av informantene har et pragmatisk forhold til hvilken moské de forholder seg til. Det er viktigst å ha et sted for bønn, men de fleste har én favoritt. Nasrin og Fatima er de som er minst opptatt av hvilken moské de besøker, men det er viktig å unngå spesielt én som er ahmadiyya moskeen på Furuset. De spesifiserer ikke om dette også gjelder sjia moskeer, men jeg vil anta det. jeg vil også anta at dette ville vært uaktuelt for de andre informantene, da det er en vanlig holdning blant sunni-muslimer. Omar er kritisk til hvordan andre moskeer enn WIM er drevet og at de har fått et dårlig rykte, han velger å unngå slike moskeer og mener at WIM er annerledes.

Mustafa har et nært forhold til sin moské. Han setter pris på å lære nye ting av å gå dit, spesielt til samlingene med imamen. Faisal er også glad for at det er åpent for diskusjon og

⁵⁵ Viser her til en episode fra 2006 da det var konflikt internt i moskeen CJAS. Aftenposten, ” Fire personer tiltalt for knivstikking i moské”: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1562769.ece> (Lastet 03.11.2012)

lærdom, slik hjelper moskeen muslimene til å tilpasse seg samfunnet i Norge. At Mustafa og Faisal har et slikt forhold til moskeen, er sannsynligvis på grunn av ekstratilbudet som blir tilbudt der.

- **Personlig forhold til fatwa.**

Nasrin forteller at hun brukte fatwa mye i starten da hun begynte å utforske islam mer:

- Da vi begynte å praktisere mer, måtte vi jo lære fra et sted. Så de siste to årene så har jeg jo da skjønt at det er veldig mange sider på nett hvor man kan få svar på veldig mange av sine spørsmål om islam, så det er jo, jeg bruker jo det i ny og ne egentlig. Det var en periode hvor jeg brukte det veldig mye, og da var det fordi jeg hadde tid, og hadde veldig lyst til å lære masse nytt på en gang. Men det har roet seg litt ned, jeg har funnet ut at jeg kan ikke sitte flere timer å lese og lese og lese. Fordi det gjelder jo ting som jeg.. som er på et veldig sånn avansert nivå da kanskje, at er det lov til ditten og datten i den og den situasjonen? Og så er det et sånt langt svar, hvor det er mye som jeg ikke skjønner, ikke fordi det er vanskelig, eller at språket er vanskelig, eller noe sånt, jeg skjønner jo hva som står der, det er som oftest på engelsk. Men selve temaet er så avansert.

Hun opplevde at hun ofte ble forvirret, for selv om spørsmålene var ganske like, så kan svarene være ulike. «Man skjønner det ikke helt, og da vil man prøve å tenke seg til at det betyr kanskje det, eller det betyr kanskje det, og da tenker man kanskje helt feil. Hvis man begynner å praktisere det da ut i fra det man har lest, så vil man jo si at jeg gjør det jo fordi jeg leste det på den og den siden, men så er det en annen som kanskje som forteller meg at nei du forstod det ikke på helt riktig måte, fordi sånn og sånn og sånn.» Nasrin bruker vanligvis internett til å finne fatwa for å få svar på spørsmål og for å lære, dette vil jeg komme tilbake til i neste kapittel.

Fatima bruker oftest bøker for finne svar på ulike spørsmål og problemstillinger. Hun og Nasrin har også snakket mye sammen om det de har funnet ut, slik har de fungert som kilder til fatwaer samt diskusjonspartnere for å avgjøre hvorvidt de bør følge ulike fatwaer. Fatima og Nasrin bestemte seg sammen for å bli mer praktiserende muslimer, og fant sammen ut

hvordan de skulle kle seg, hva som var lov eller ikke lov av underholdning og så videre. Men Fatima vil ikke nødvendigvis definere alle kildene til denne informasjonen var fatwaer, men generelle regler for muslimer da de mangler det tradisjonelle oppsettet til fatwa.

Mustafa har som nevnt et tett forhold til moskeen, der de har samlinger hver uke for å lære mer om islam. Han forteller at dersom imamen der ikke kan svare på spørsmålene hans henvender han seg til Pakistan: «Hvis de ikke vet hundre prosent, da tar de frem boka [fatwasamling?] og forteller deg, hvis de ikke finner svar der, så har de nettsider og telefon til de som har doktorgrad i islam, det er gratisjeneste, du ringer dem og så hjelper de deg å finne svar[...] De kan hjelpe deg, du kan skrive til dem på engelsk. Jeg har lært fra dem»

Faisal har undersøkt fatwa på egenhånd, men har også hjulpet andre som har kommet til ham med spørsmål. Han forteller at dette ofte er mennesker han har kommet i kontakt med gjennom IMQI, og at det ofte er unge mennesker han har holdt foredrag for. Han ønsker å opprette en egen nettside der han kan gi ut det han kaller riktig informasjon om islam og fatwa. Men han føler seg ikke kompetent nok til det enda. Han sier han er student av islamsk lov, og at han er spesielt opptatt av fatwaer på internasjonalt nivå. Han ønsker å finne ut hvorfor de er gitt ut, hva de betyr, og hvilken påvirkning de kan ha på både ham personlig og på samfunnet. Her viser han da spesielt til fatwaen han har tatt med til meg i form av en liten bok som heter: *Introduksjon til fatwa mot selvmordsangrep og terrorisme* av grunnleggeren av IMQI, Shayk-ul-Islam Dr Muhammad Tahir-ul-Qadri. Den er oversatt til norsk og gitt ut av IMQI Norge. Han forteller: «Slike fatwaer hjelper meg veldig mye med å vise frem islam sitt andre ansikt, så den fatwa påvirket veldig positivt, ikke bare meg, men mange hundretusen som bor i et vestlig samfunn. Så det er veldig bra.» I fatwaen står det forklart at denne fatwaen ble utgitt på bakgrunn av en bølge av terrorisme som har gitt den muslimske *umma* (samfunn) og Pakistan et dårlig rykte. Terroristene har forvrengt begrepet *jihad* (hellig anstrengelse) og slik forvirret unge muslimer. Samtidig overdriver vestlige medier disse hendelsene og fokuserer ikke på det positive i islam, slik kommer ikke fordømmelsen og motstanden mot terrorisme frem. Dette truer islam på to måter: Den ene skader islam ved at folk vender seg bort fra religionen, den andre er i form av en trussel mot den vestlige verden og menneskeheten generelt. Disse forholdene øker avstanden mellom vesten og den islamske verden. Fatwaen presenterer den islamske holdningen til terrorisme i lys av Koranen,

profetiske tradisjoner (sunnaen) og lovbøker. Det vises til Koransitat, hadither og referanser til juridiske eksperter. Konklusjonen er at terrorisme er ulovlig og forbudt i islam.⁵⁶

Omar forteller at han ofte føler han har det han kaller sære problemstillinger. Derfor kan det være vanskelig å finne svar på det han lurer på uten å stille spørsmålet selv. Det har han gjort flere ganger, under neste tema vil jeg ta opp eksempler på dette. Han snakker også om de som unngår svar de ikke liker: «Jeg er imot ”fatwashopping”, at man skal gå rundt å lete etter de som sier akkurat det du vil høre, for hva er da vitsen med å ha disse lærde som faktisk har studert det?» Dette er muslimer som leter etter fatwaer som passer til det de ønsker å gjøre heller enn å akseptere fatwaer som kan være vanskelig eller utfordrende å følge. En slik holdning til fatwa mener han er å jukse og slik fatwashopping er galt.

Konklusjon: Alle informantene har erfaring med fatwa på et eller annet nivå. Nasrin og Omar fremhever internett som et nyttig verktøy, mens Faisal og Mustafa hovedsakelig får sitt behov dekket av samlingene i moskeen. Men Mustafa har også benyttet seg av en tjeneste der man ringer eller sender e-post til en gruppe i Pakistan. Faisal viser stort engasjement for fatwaen mot selvmordsangrep og terrorisme utgitt av grunnleggeren av IMQI.

- Hvor henvender du deg med religiøse spørsmål? Og hva har du undersøkt?

Dette var det temaet som jeg var mest interessert i å få svar på. I forundersøkelsene mine kunne jeg ane en tendens til at det er blitt vanligere å oppsøke internettforum og andre muslimske nettsider i søken etter svar på spørsmål. Som diskutert i metodekapittelet valgte jeg internett som fremgangsmåte til å komme i kontakt med informanter. Dette har ført til at utvalget er preget av dette. Fatwa er også lett tilgjengelig i spalter i aviser og magasiner, telefontjenester, e-post, henvendelse til imamen i moskeen, i bøker og antagelig mye, mye mer. Og jeg var også nysgjerrig på hvilket språk man brukte: Norsk? Engelsk? Punjabi?

Nasrin forteller at hun bruker nettsider en del, men mer før, den aktiviteten har roet seg noe de siste årene. Grunnen til dette var at hun ble usikker på hvordan hun skal tolke det som står der, og er redd for å misforstå. På bakgrunn av dette har hun valgt seg ut et par sider som hun

⁵⁶ Shayk-ul-Islam Dr Muhammad Tahir-ul-Qadri 2010, s. 27-34

stoler mer på. Det er imam.no og islamnet.org. Disse to er på norsk og i tillegg besøker hun noen på engelske nettsteder som hun ikke spesifiserte. Imam.no og islamnet.no kommer jeg tilbake til i neste kapittel.

- De siste to årene så har jeg jo skjønnet at det er veldig mange sider på nett, hvor man kan få svar på veldig mange av sine spørsmål om islam. Så det er jo, jeg bruker jo det i ny og ne egentlig.[...] Så som sagt så var det en periode hvor jeg gjorde det veldig mye, men har roa seg ned litt. Det er liksom sånn at om jeg lurer på noe spesielt eller som jeg går rundt å tenker på så er det sånn at da prøver jeg å finne informasjon, men jeg er mer forsiktig nå enn det jeg var tidligere, fordi det kan være veldig mye, altså, veldig mye feil som er ute å går og fordi. Som sagt, jeg blir forvirra og ikke skjønner så mye, da er det heller mye lettere å spørre noen som jeg kjenner og som kan norsk eller en som har peiling og som kan sitte å forklare meg det. Slik at jeg er sikker på at jeg skjønner det på riktig måte.

På spørsmål om hun har fått fatwa eller råd som hun ikke har brukt eller har følt var uriktig svarer hun:

- Jeg vil aldri tørre å si at noen fatwa er feil, og grunnen til det er at jeg har ikke nok kunnskap til å kritisere eller til å kategorisere hvem som er feil, hvem som er dårlig, hvem som er bra. Fordi jeg vet at de som skriver det er, det er jo folk som har kunnskap om temaet som skriver. [...] altså jeg vet jo hvem som er absolutt helt på bærtur, men stort sett så tør ikke jeg å kritisere noen, fordi jeg vil ikke være av de som sier at dette er feil og lignende, for jeg vet at det har skapt veldig mye problemer innad i det muslimske miljøet. Men selvfølgelig, jeg velger da ut hvem jeg stoler på. Det er jo noen du har et bedre forhold til enn andre. Så ja, jeg har jo vært borti ting som jeg har vært uenig i.

Fatima har gjennomgått en skilsmisse fra ektemannen og snakker om det i forbindelse med fatwa. Hun forteller at det var uenighet rundt måten det var gjort på. Han hadde gjort *talaq*⁵⁷ Hun forteller litt om sin egen erfaring:

⁵⁷ Skilsmisse initiert av mannen, han må si ”jeg skiller meg fra deg” tre ganger. Det er i de ulike lovskolene noe ulik praksis angående hva man godkjenner som gyldig skilsmisse. Vanligvis er man da skilt etter en periode på

- En av kameratene til mannen min hentet imam fra Oslo. Han hørte historien litt herifra og derifra, og fant ut, ok han har sagt det [talaq], så da gjelder det. Så det er fatwa, at talaqen er gjort, eller at skilsmissen er ferdig, og det gjelder det han har sagt. Så det er fatwa, det er bestemt, han har sagt det, dere er skilt, og det er bare tre måneders periode [å vente], etter tre måneder så er dere ferdige med hverandre.

En tre måneders venteperiode er vanlig, den skal forhindre at paret tar en forhastet beslutning og at kvinnen ikke er gravid før skilsmissen er gyldig. Bortsett fra spørsmålet rundt skilsmissen har ikke Fatima bedt om svar på noe selv, men har heller undersøkt på egenhånd. Hun gjorde dette også med skilsmissen, men siden det var litt uenighet om omstendighetene, var det nødvendig å få råd fra noen som kunne gi de et endelig svar på deres situasjon. Men hun leser mye i bøker, og hører på cd-er fra spesielt en lærd fra Pakistan. Hun forteller at hun av og til også sjekker andre sine meninger, men det er mest for å få bekreftelse på at hun har valgt å følge riktig lærd, og at hun har forstått saken skikkelig.

Mustafa har ikke oppsøkt noen for å få svar på egne spørsmål, men forteller at han har hatt stor nytte av samlingene i moskeen. Han forteller at før muslimske høytider og lignende så forbereder moskeen dem på det forestående, og lærer de om det som skal skje. De lærer og om religionens historie og hvorfor ting er blitt slik som de er i dag. Jeg forstod på ham at det var tilstrekkelig å få informasjon på denne måten.

Men han leser også noe på internett, og er opptatt av at reglene må tilpasses livet deres i Norge. Han forteller at han er glad for at mullaene har kommet med fatwa som sier at det er greit å ta opp boliglån for muslimer i Norge, det er svært nyttig mener han. Han viser til at det ikke er tillatt å få – eller gi lån med renter ifølge islamsk tradisjon. Men alt kan ikke være likt for Europa og Asia mener han, og dette er et godt eksempel på en positiv tilpassing av de religiøse reglene. Et eksempel på en slik fatwa blir vist i neste kapittel.

Mustafa er også opptatt av bakgrunnen til religiøse regler og normer, og mener at det må ligge en grunn bak det meste. De lærde burde oftere vurdere om disse begrunnelsene fremdeles er gyldige i dag. Han drar frem blant annet hijab for kvinner, mener det er unødvendig at kvinner må bruke et slikt plagg i dag. Forklarer at bakgrunnen til at muslimske kvinner i India/Pakistan begynte å bruke hijab, var for at hinduistiske menn skulle se forskjell på sine egne kvinner, og de muslimske kvinnene. Muslimske kvinner skulle slippe å få henvendelser fra hinduistiske menn.

Han synes også det er unødvendig å ha regler rundt menn og kvinners samvær. Han forteller at muslimske menn egentlig ikke skal se på kvinner, men det er unødvendig å ha en slik regel. Det hadde vært uhøflig av ham å ikke se på meg når vi snakket, og ikke ha muligheten til for øyekontakt, det viktig å se på hverandre for å klare å lese følelser og reaksjoner. Hvorfor skal han bli straffet for det, spør han.

Mustafa viser med slike uttalelser at han er opptatt av at regler for livsførsel og organisering av livet, bør ha en logisk grunn. Og at man kontinuerlig må vurdere om denne grunnen eller behovet er der i dag. Om det ikke er det bør man endre regelen eller fjerne den.

Han forteller en morsom historie for å illustrere hvordan misforståelser hvorvidt noe er tillatt eller ikke kan oppstå på grunn av feilaktig informasjon:

- Når jeg var i Pakistan: Slips, jeg fikk beskjed om at det var en kristen ting, ”du ser at det er et kors” [ler]. Så jeg pleide ikke å bruke det når jeg var liten i Pakistan. ”Vi er muslimer, hvorfor skal vi bruke det?” Når jeg kom til Norge, spurte jeg en person, hvorfor bruker dere det [slips]? Han bare: ”Hvis du bruker sjal, hvorfor bruker du det? Det er en del av kulturen, det er klær.” Han sa at slips også er det. Han sa at det startet egentlig fordi det var kaldt, for å ikke slippe luft inn i klærne. Så nå skjønner jeg at det er ikke et tegn, det er bare en del av... Så det er masse misforståelser, for når du bare hører med én, og han sier slikt, og man ikke gidder å undersøke det, sprer det seg videre.

Faisal mener at det er et behov i Norge for å få lærde som forstår det norske samfunnet og som er kompetente til å svare på spørsmål:

- Å veilede her i Norge, å gi fatwa som alle hører, skriftlig, muntlig, foredrag, det er viktig. Norske muslimer trenger å få et effektivt fatwaråd, et åpent fatwaråd. Et lett tilgjengelig og velkjent fatwaråd hvor det sitter folk som er kompetente. Ikke noen som har hatt et kurs over noen uker eller måneder. Islamsk Råd Norge må jobbe for det. Det mangler imamer som kan norsk, de kan ikke kommunisere. Nå er jeg og en og to andre litt på banen.

Faisal foretrakk å fortelle om andres erfaringer med fatwa, og gjerne også om folk som har kommet til han med ønske om veiledning og svar på religiøse spørsmål. En av personene han har kjennskap til – han spesifiserer ikke om det var han selv som ble spurt, om han kjenner

henne, eller om han har fått dette gjenfortalt – var en kvinne som ønsket å dra på *hajj* (pilegrimsreise til Mekka), men hun manglet en mannlig slektning som kunne bli med.

- Dette var veldig strengt før. Nå forklares det at før hadde man ikke teknologi til å reise som i dag, da reiste de med dyr, hester, i grupper og hadde lang vei å gå. De hadde ikke biler, så da var det flere farlige situasjoner på veien. Da måtte en jente ha en med som hun kan stole på, men nå reiser man i grupper, flyet starter fra Oslo til Saudi-Arabia, og du er med flere som du kjenner. Og det er én som organiserer reisen. Så han [imam] gir fatwa nå: ”Nå kan du reise uten bror og far eller mannen din, fordi nå reiser du i en gruppe som passer for deg. Problemet var i gamledager da det var usikkert å reise, nå er du sikker. Nå er det et system.” Nå har Saudi Arabia også gitt fatwa, en deklarasjon på at jenter kan komme i gruppe, men hvis man ikke er fornøyd, kan man velge den gammeldagse metoden. Islam er fleksibel. Så islam har løsninger for alle. Så det er en liten fatwa.

Han forteller at han liker fatwaer som denne som gjelder jenter, han har flere søstre og han tenker på dem når han hører slike fatwaer. Et annet eksempel han gir på fatwa handler om hvorvidt muslimske kvinner kan jobbe som sykepleiere:

- En jente ringte meg, hun hadde snakket med en kompis av meg. Hun lurte på om jeg ville snakke med en jente, jeg sa at det var greit. Hun hadde spurt en annen, hun fikk svar at det er ikke lov for deg som muslim å jobbe som sykepleier. Så jeg forklarte henne at hvis du ikke vil, så kan du slutte, men islam straffer deg ikke, så gav jeg henne en lang forklaring. Så det kommer an på situasjonen, på bakgrunn og så videre. Fremtiden er jo viktig for vedkommende. Så vi må finne en løsning for dem.

Her viser han igjen på samme måte som Mustafa at han er opptatt av at religionen skal være fleksibel og kunne tilpasses et liv i Norge og at man har valgfrihet selv om man er muslim. Unge muslimer må derfor få frihet og mulighet til å møtes på tvers av kjønn mener han:

- Unge muslimer i vestlig samfunn har lyst til å gå på kafé, sitte med venner og more seg. Men hvis vi sier at det ikke er lov, da er det et problem. Vi kan og si det på andre måter for å forklare det med kjærlighet, islam er ikke i mot kjærlighet. En gutt eller jente kommer og sier at jeg elsker ham eller henne, er islam for eller imot? Så jeg vet

ikke, de som tenker annerledes [enn meg], sier at det er haram. Men spørsmålet er, skal de unge tenke at islam er imot kjærlighet? Profeten fred være med ham, han hadde mye kjærlighet, han hadde sterk kjærlighet med sine koner.

Omar sier at han ler litt av seg selv når det kommer til å be om fatwa, han mener at han ofte stiller litt spesielle spørsmål, og at det kan være vanskelig å finne svar uten å stille spørsmål selv. Han pleier å kontakte Mufti Bin Adam som har tilhold i Leicester i England når han har slike spørsmål. Han bruker også en nettside som heter wim.no som jeg kommer tilbake til i neste kapittel.

- Men jeg pleier alltid å ha så sære problemstillinger da. Jeg skulle på rettsmedisinsk institutt på intervju, og jeg visste ikke om jeg kunne jobbe som rettsmedisiner i Norge. Fordi det er ikke lov å bli obdusert i islam, så hvordan kan jeg obdusere da? Det er ikke lov til å selge alkohol, men hvis jeg selger alkohol så er jo det jeg tjener ikke tillatt. Og hvis jeg hadde jobbet som rettsmedisiner og tjent de pengene, hadde de da vært tillatt for meg? Kunne jeg da ha forsørget unger og familie i fremtiden? Jeg har alltid slike sære problemstillinger som ingen har svart på før. Sånn som krill da for eksempel, krillolje, ingen har svart på om det er halal eller haram, for ingen tør jo å gjøre det.

Jeg spurte hva han fikk til svar angående stillingen. Svaret var nei, han kunne ikke jobbe som rettsmedisiner. Så han håpet at han ikke ville bli tilbudt stillingen, da han syntes det ville være litt vanskelig å takke nei. Han forklarer at han er opptatt av å være en nyttig del av samfunnet og har et ønske om å bidra, og mente at det kunne være en mulighet til å bidra ved å jobbe der. Men konkluderte med at han ikke kunne ta en slik jobb kun på bakgrunn av det. Han er som nevnt imot det han kaller ”fatwashopping”. Det innebærer at på grunn av at han har valgt å følge Bin Adam eller wim.no må han også godta de svarene han får, selv om han egentlig har lyst til å gjøre noe annet.

Omar har også spurt om krillolje er halal for to-tre år siden, men det har han enda ikke fått svar på. Grunnen til at det har gått så lang tid uten svar, mener han er på grunn av at ingen tør å si verken ja eller nei til spørsmålet siden at det kan være vanskelig å gi et klart og tydelig svar på om det er tillatt eller ikke. Denne måten å forholde seg til vanskelige spørsmål mener

han dessverre ofte er gjentakende blant de lærde. Og ofte i forbindelse med nye problemstillinger som oppstår ved å bo i ikke-muslimske land.

Han har også vært nysgjerrig på om det er tillatt å spise medisinkapsler som er laget av gelatin fra storfe, da det er uenighet om slik gelatin inneholder løype som flere mener er haram, eller om det kun er gelatin fra gris som ikke er tillatt. Men å be om å få en fatwa på dette er ikke mulig mener han, for det er heller ingen som tør å svare skikkelig på denne problemstillingen. Han har derfor bestemt seg for å unngå kun de som er laget av gelatin fra gris. Hvilke dette er, er enkelt å finne ut av ved å lese innholdsfortegnelsen på pakningen. Om det ikke står godt nok forklart der ringer han leverandøren. Om det heller ikke er mulig å få svar slik, er det viktigste å bli frisk. Livet er svært viktig i islam og derfor er det viktigere å ta de medisinene man behøver, heller enn å risikere alvorlig sykdom eller død. Jeg spør om dette er noe muslimske pasienter er bevisste på. Omar mener at de ikke er det, dette er mer teoretiske spørsmål som han personlig er interessert i, og i praksis er muslimske pasienter mer opptatt av å bli friske og leve. For å illustrere denne holdningen forteller han om en jente han kjenner til som måtte gjennomgå en nyretransplantasjon. Organtransplantasjon er egentlig ikke lov ifølge hanafi-lovskolen. Men hun takket ja til transplantasjonen fordi shaf'i-lovskolen åpnet opp for det. Selv om man ikke skal "shoppe rundt" etter fatwa, er det nødvendig i slike situasjoner mener han.

Omar mener at det også har vært vanskelig å få avklart hvordan muslimer i Norge skal forholde seg til å faste i ramadan i sommermånedene når dagene kan bli svært lange her i Norge, og at mangelen på respons illustrerer problemet med at lærde vegrer seg for å svare på kompliserte problemstillinger:

- Enten må man si at man skal følge Saudi-Arabia, for man må jo løse det på en måte, men jeg leste en artikkel med Shoaib Sultan der han spurte Islamsk råd allerede for ti år siden: "Hva skal vi gjøre?", de [INR] spurte det Europeiske fatwarådet, ingen vil svare på det, ingen vil bli holdt ansvarlig for det. Ingen vil komme på dommens dag og få vite at det var feil. Ingen tør å gi fatwa som er så betydningsfulle, som en så stor del mennesker skal følge.

Konklusjon: Informantene har ulike temaer de er opptatt av. Faisal etterlyser lærde i Norge som snakker språket bedre og har mer kunnskap om kulturen og samfunnet de lever i. Uten

dette vil de ikke kunne gi god nok veiledning, og han håper at han vil bli en av de som kan veilede muslimer i Norge. Omar mener at det er for mange lærde som vegrer seg for å svare på vanskelige spørsmål som er nyttige for muslimer i Europa å få svar på.

Nasrin har ikke stilt mange spørsmål selv men benytter internett for å finne informasjon. Hun spør også bekjente som hun stoler på. Fatimas erfaring med fatwa er hovedsakelig basert på skilsmissen, der en imam fra Oslo var involvert for å veilede henne og mannen.

Både Omar, Mustafa og Faisal er opptatt av tilpassing, men samtidig ønsker de ikke å åpne opp for det som Omar kaller for ”fatwashopping”. Man må velge noen man stoler på, enten det er en enkeltperson, gruppe eller nettside. Utsagnet ”valgt å følge” kan være noe motsetningsfylt i forhold til de reglene de selv fremhever; man skal ikke ”shoppe etter” fatwaer. Men det ser ut til å være uunngåelig å ikke i en viss utstrekning å gjøre et slikt valg. Sikringen mot å drive med ”fatwashopping” blir da at man må godta de fatwaer som blir gitt av den kilden man har valgt å følge.

Oppsummering

Dette kapittelet ble innledet med en presentasjon av informantene. Det er gitt et innblikk i hvem informantene er, hvilket forhold de har til det å være muslim i Norge og deres meninger rundt ulike aspekter av fatwa.

Nasrin beskriver at hun føler seg dolket i ryggen av andre muslimer, at de er få som må ta opp kampen mot folks fordommer, og at det fremdeles er nødvendig å kjempe denne kampen. Hun sier at hun er klar over at hun gjør det vanskeligere enn nødvendig for seg selv ved å være en av få kvinner i Norge som bærer niqab, men at dette er det riktige valget for henne.

Nasrin er i mange tilfeller en kontrast til mennene i denne oppgaven. De mannlige informantene er opptatt av viktigheten av å tilpasse religionen til samfunnet man bor i, og ønsker at det skal være så enkelt som mulig for muslimer å leve i Norge. De er nok i mange tilfeller eksempler på det Nasrin kaller ”mainstream”-muslimer.

Nasrin mener også at det at hun tilhører en religiøs minoritet i Norge gir henne muligheter hun ikke nødvendigvis hadde hatt om hun hadde vært en del av majoriteten. Hun kan på grunn av dette selv forme sin muslimske identitet uten å ”følge strømmen”. For eksempel

ville ikke hennes bruk av niqab blitt ansett som normalt i Pakistan, der bruk av dette plagget er svært uvanlig.

Alle informantene tilhører hanafi-lovskolen, som er den mest utbredte i Pakistan. Faisal og Omar vil jeg identifisere for å tilhøre barelwi-bevegelsen på grunn av moskétilhørighet. Nasrin ønsket ikke å sette en slik ”merkelapp” på seg selv. Fatima forteller at det hender at hun også undersøker fatwaer fra wahhabittiske kilder

Informantene var enige om at fatwa er et svar, begrunnet i Koranen og sunnaen, på et spørsmål eller en problemstilling stilt til en lærd. Denne forståelsen er i samsvar med vanlig definisjon av fatwa. Men underveis i samtalene våre og i deres bruk av eksempler ser jeg at denne definisjonen noen ganger er litt vag. Mange av svarene og utsagnene i dette kapitlet viser at det kan være en tendens blant informantene å blande fatwa og sharia, at fatwa er synonymt med sharia i noen tilfeller. Fatwa er som vist i innledningskapitlet et spørsmål eller problemstilling etterfulgt av et svar fra en person som blir ansett som kyndig til å svare på dette. Her blir fatwa brukt om både slike spørsmål med svar, men også om generelle regler om hvordan man skal leve som muslim formidlet gjennom ulike kilder. For eksempel mener ol-Hassaan at de svarene og den rådgivingen han gir til medlemmene i moskeen ikke er fatwa, med mindre det er så store og kompliserte spørsmål at han må diskutere dem med fatwarådet han sitter i. Det ser også ut som om Mustafa blander begrepene noe. Han forteller at han aldri har bedt om fatwa selv, men at han får de svarene han trenger fra samlingene i moskeen eller fra internett. Og når vi snakker om de ulike temaene er det vanskelig å skille når han snakker om fatwa eller om generelle normer og regler for muslimer. Det samme gjelder Nasrin og Faisal.

Fatima ser ut til å være den eneste som skiller tydelig på dette.

De er alle, bortsett fra Qadi Muhammad Mahmood ol-Hassaan, enige om hvem som kan gi fatwa, selv om deres personlige begrunnelse er noe ulik. ol-Hassaan var den eneste som mente at enkeltpersoner ikke kunne gi fatwa, men bare et råd av lærde. Dette er en noe utradisjonell holdning. Det er vanlig å godta et en anerkjent islamsk lærd kan gi fatwa. Alle informantene mente at det er viktig å finne en gruppe, et råd eller en lærd som man anerkjenner.

Omar er den som tilsynelatende har strengest kriterier i forhold til utdannelsen til den lærde, og mener derfor at det er få i verden som kan gi fatwa. For Faisal er det mer åpent, men han er

klar på at man må ha en viss utdanning og erfaring, og håper at han selv en dag kan gi veiledning og fatwaer til andre.

Spesielt Mustafa og Faisal hadde et nært forhold til én moské. De besøker ofte moskeen og gjerne i andre anledninger enn bønn. Mustafa deltar jevnlig på samlinger i moskeen der imamen svarer på spørsmål, foreleser og forbereder menigheten på kommende høytider. I moskeen Faisal tilhører har de også lignende aktiviteter der både menn og kvinner i moskeen deltar sammen i diskusjon. Han er også aktiv i organisasjonen som står bak moskeen.

Et slikt nært forhold til moskeen er noe uvanlig i Pakistan der man vanligvis bruker moskeen i nabolaget, og da hovedsakelig til bønn. Omar bruker ikke moskeen i like stor grad som Mustafa og Faisal. Han besøker moskeen WIM vanligvis til fredagsbønnen og ved feiring av id al-fitr. Og han benytter seg av tilbudet på nettsiden til WIM som blir presentert nærmer i neste kapittel. Nasrin fortalte at for henne er det uvesentlig hvilken moské hun besøker, hun drar til den som er nærmest når det er bønnetid. Fatima har heller ikke et nært forhold til moskeen, men drar oftest til den som ligger i nærheten av bostedet. Denne fungerer også som et sosialt møtested for muslimene i området.

Fatimas erfaring med fatwa var hovedsakelig knyttet til skilsmissem, men hun var opptatt av religiøs litteratur og har flere bøker hun pleier å undersøke om hun lurte på noe. Nasrin benytter oftest internett som kilde, samt samtaler med venner.

Omar bruker nettstedet wim.no, og om han ikke finner svar der sender han e-post til Mufti Bin Adam i Storbritannia. Han mener at det er negativt at lærde vegrer seg for å svare på kompliserte spørsmål, da det kan bidra til at det er vanskeligere å være muslim i Norge.

Hvilke type spørsmål eller problemstillinger de har hatt varierer i stor grad. Noen lurte på mer generelle ting slik at det var enkelt å selv finne svar på internett. Omar hadde i midlertid hatt mer spesifikke spørsmål, noe som medførte at han måtte ta direkte kontakt med noen for å få svar. Det fremstår som at det for utvalget er noe uvanlig å be om fatwa da det er mulig å finne informasjon eller svar selv når det er behov for det.

Alle informantene mine har noe erfaring med fatwa selv om den er noe ulik. De er interesserte i ulike temaer, og har ulike behov for å søke og finne svar. Alle bortsett fra Fatima har brukt, eller bruker internett ved bruk av fatwa. Dette vil jeg derfor se nærmere på i neste kapittel, der Omar og Nasrin brukes som eksempel på dette. De var mest aktive på internett og hadde flest

meninger om dette emnet. Det gis også en oversikt over de største norskspråklige muslimske nettsidene.

Kapittel 5. Fatwa på internett

- Innledning
 - Kjennetegn på internettforum
- Nasrin
 - Imam.no
 - Eksempler på fatwa og rådgivning hos imam.no
 - Islamnet.no
 - Eksempler på fatwa og rådgivning hos islamnet.no
- Omar
 - Wim.no
 - Eksempler på fatwa og rådgivning hos wim.no
 - Islam.no
 - Eksempler på fatwa og rådgivning hos islam.no
 - Desi.no
 - Eksempler på fatwa og rådgivning hos desi.no
- Oppsummering

Innledning

Som det fremgår av forrige kapittel er unge muslimers fokus på fatwa i stor grad flyttet til internett. Internett er blitt en enkel og tilgjengelig metode for å oppsøke informasjon rundt islam. De siste årene har muslimske nettsider ekspandert i høyt tempo. Dette gjelder særlig engelskspråklige nettsider, men i dag eksisterer det også en god del norskspråklige muslimske nettsider.

I dette kapittelet skal jeg med utgangspunkt i uttalelser fra to av mine informanter se nærmere på hvordan de benytter internett i forbindelse med fatwa, og hvilke nettsider de benytter seg av. Som nevnt i forrige kapittel, bruker de fleste av mine informanter enten forum, spørsmål-svar-sider eller e-post aktivt i denne type informasjonssøking. Bakgrunnen for at jeg tar utgangspunkt i Nasrin og Omar er at det var de som fortalte og delte mest om dette.

Det vil gis en kort oversikt over norskspråklige muslimske nettsted som tilbyr rådgivning og/eller diskusjonsforum. Disse kildene danner et godt grunnlag for å undersøke hvilke problemstillinger muslimer i Norge har. Det vil i den anledning hovedsakelig fokuseres på

forum og spørsmål-svar-spalter, og det vil vises flere eksempler og utdrag fra disse sidene for å illustrere hvilke typer spørsmål og svar som er aktuelle for muslimer bosatt i Norge.

Kjennetegn på internettforum

Internettforum er en diskusjonsside, der man diskuterer i det som kalles tråder, som er en samling innlegg under ett tema eller *topic*, en slags samtale sortert under ulike tema. På noen sider må en moderator godkjenne innleggene før de blir synlige. En moderator kan være en ansatt eller et medlem av forumet, og har ansvar for at innholdet følger sidens regler, og kan svare på spørsmål om siden og lignende. Administrator står over moderator i rang og har vanligvis et høyere ansvarsområde. Administrator tar seg av de tekniske sidene ved å drifte en slik side, men kan også inneha moderators oppgaver i tillegg.

På forum kan man oftest være anonym og oppgir et kallenavn eller *nick*. Et forum inneholder oftest flere underforum kategorisert ved overgripende tema som for eksempel: religion-undertema- fatwa, bønn, osv.

Nasrin

Nasrin er en ung kvinne som for noen år siden hadde en religiøs oppvåkning. Hun er engasjert i spørsmål knyttet til islam og muslimer i Norge. Hun fortalte at hun brukte internett aktivt i starten på sin oppvåking og hadde behov for å lære mer om hvordan hun skulle leve riktig som muslim:

- De siste to årene så har jeg jo da skjønnet at det er veldig mange sider på nett. Hvor man kan få svar på veldig mange av sine spørsmål om islam, så det er jo, jeg bruker jo det i ny og ne egentlig.[...] Som sagt så var det en periode hvor jeg gjorde det veldig mye, men det har roa seg ned litt. Det er liksom sånn at om jeg lurer på noe spesielt eller som jeg går rundt å tenker på, så er det sånn at da prøver jeg å finne informasjon. Men jeg er mer forsiktig nå enn det jeg var tidligere, fordi det kan være veldig mye, altså, veldig mye feil som er ute og går og fordi, som sagt, jeg blir forvirra og skjønner ikke så mye. Da er det heller mye lettere å spørre noen som jeg kjenner og som kan norsk eller en som har peiling og som kan sitte å forklare meg det, slik at jeg er sikker på at jeg skjønner det på riktig måte da.

En av grunnene til at Nasrin har kuttet litt ned på bruken av internett er at hun synes at det ikke alltid er lett å forstå hva som menes, og noen ganger er det ganske ulike svar på tilsynelatende like spørsmål. Hun er bekymret for at hun skal mistolke eller misforstå og slik praktisere på feil grunnlag. Hun har opplevd å bli korrigert av andre på bakgrunn av dette, og ønsker å unngå at det skal skje igjen. Det betyr ikke at hun har sluttet med det, men at hun nå er mer selektiv i forhold til hvilke sider hun oppsøker. Jeg spør om det er mest engelske nettsider hun besøker:

- Ja, for det meste, fordi det er ikke så veldig mye på norsk enda. Det er jo, du var jo innom imam.no på forumet der⁵⁸, og der har jeg vært en god stund, 2-3 år [...] Gjennom forumet så er jeg kjent med den imamen som er moderator der, og han er det veldig greit å spørre. Fordi han har peiling på ting og hvis han ikke har peiling på det selv, så refererer han til artikler eller fatwaer, [...] som han stoler på og som han vet er riktig. Så det er liksom sånn, før så gikk jeg bare å leste alt mulig rart, men nå så spør jeg heller på forumet, fordi hvis det ikke er noe jeg har forstått, så kan jeg spørre ham: ”Er det slik og slik?” Så kan han svare.

- Er imam.no den eneste norske nettsiden du bruker?

- Nei egentlig ikke, Islam Net⁵⁹ har jo også et forum. Det er jo da organisasjonen Islam Net, og de har sin hjemmeside, og det er veldig mye informasjon der, og de har også et forum. Altså et vanlig forum hvor man snakker om alt mulig rart egentlig.

Imam.no

Imam.no er en side som driftes av moderatorer der tilsynelatende to av dem er imamer fra Oslo og Sandnes. Moderatorene kaller seg Imam_Sandnes, Imam oslo, MuslimBlogger og Aisha. Det ser ut til at det er Imam_Sandnes som er mest aktiv av disse. Nettsiden inneholder forum, imamkanal der det legges ut videoer med forelesninger av lærde, intervjuer, koranresitasjon med mer. Det er en samling artikler som har temaer som for eksempel, ulike aspekter ved de fem søyler, og hva som er haram og halal. Noen av artiklene har likhet med fatwa. For eksempel er det en artikkel som omhandler organdonasjon. Organdonasjon er i

⁵⁸ Det var her vi opprettet kontakt

⁵⁹ Kommer tilbake til denne nettsiden senere i kapittelet

utgangspunktet haram, men artikkelen informerer at under gitte forutsetninger er det tillatt. Det gis videre en meget detaljert forklaring på hvorfor og når dette er tillatt, og inneholder flere henvisninger til andre lærde og institusjoner. Forfatteren konkluderer med at det er usikkert om det er tillatt på grunn av de ulike argumentene for og imot; han ønsker derfor å ikke gi en kjennelse selv, men skriver at den enkelte må selv vurdere sitt ståsted. Dersom man gjør vurderingen at det er tillatt, anbefaler han som en forhåndsregel å søke tilgivelse fra Allah og donere til veldedighet. Artikkelen avsluttes i likhet med vanlig praksis, med «Allah vet best».⁶⁰ Artikkelen eller fatwaen er signert Muhammad ibn Adam al-Kawthari, som er en britisk lærd tilknyttet Darulifta, Institute of Islamic Jurisprudence.⁶¹

Hovedfokuset på imam.no er tilsynelatende forumet. Der er det en kategori som kalles ”Fiqh/Masaail” (islamsk rettsvitenskap/spørsmål), med underkategorien ”Fatwa”. Her står det skrevet om fatwa: «Fatwa er en juridisk betenkning, utstedt av en islamsk rettslærd som har autoritet. En fatwa er alltid svar på et spørsmål, en vurdering av eller fortolkning av et bestemt saksforhold i forhold til islams lære. Det kan omhandle alle typer spørsmål som ikke er uttrykkelig dekket i de religiøse kildene.» Dette samsvarer med en vanlig definisjon av fatwa. Kategorien ”Fatwa” er ikke særlig aktiv, og det siste innlegget er to måneder gammelt.⁶² Men det er mer aktivitet i spørsmål-svar-spalten. Her informeres det fra ledelsen av imam.no at de vil legge ut fatwaer fra hanafi-lærde. De opplyser også at de ikke ønsker diskusjon rundt det som blir lagt ut der, da det er den lærdes jobb å diskutere religiøse temaer.⁶³

Eksempler på fatwa og rådgivning hos imam.no

Brukeren og moderatoren Aisha lurer på om hun kan delta i offentlige debatter om hun er ordentlig tildekket. Hun får til svar fra Imam_Sandnes at det er greit så lenge hun ikke er alene og «holder hijabreglene som er nevnt i Koranen». Det er et kort og konsist svar, uten flere detaljer.⁶⁴ Men det kan være noe uklart hva han regner som hijabreglene i Koranen, da han ikke spesifiserer hvilke det er. Hijab er ikke er nevnt spesifikt noe sted i Koranen, men

⁶⁰ Imam.no, ”Organdonasjon lovlig ifølge islam” <http://www.imam.no/nyheter/nyheter/er-organdonasjon-lovlig-i-folge-islam.html> (Lastet 29.04.2012)

⁶¹ Darulifta ”Biography” <http://www.darulifta.com/biography> (Lastet 13.11.12) Dette er en nettside som tilbyr fatwaer.

⁶² pr. 29.04.2012

⁶³ Imam.no, ”Les dette først” <http://www.imam.no/Forum/5-Fatwaer/14-LES-DETTE-FORST.html>. (Lastet 02.03.2012)

⁶⁴ Imam.no, ”Delta i offentlige debatter” <http://www.imam.no/forum/5-fatwaer/8052-delta-i-offentlige-debatter.html#8053> (Lastet 07.06.2012)

det finnes en sure der det nevnes tildekking av kvinnens pryde. Denne blir ofte brukt som begrunnelse for bruk av hijab.⁶⁵

En av trådene har tittelen i kategorien fatwa har tittelen: *Skal man delta i valg? Er det haram å stemme?* Dette spørsmålet har Imam_Sandnes tatt opp. Han skriver at han har sett dette spørsmålet på Facebook, og at det er mange som lurer på dette, særlig ungdom med lite kunnskap. Han skriver at imamer oppfordrer alle til å stemme, og man må bruke fornuft og sette seg inn i politikken for å finne ut hva som er best for både en selv, og for muslimene i Norge. Han har også lagt ved et par fatwaer fra askimam.org⁶⁶ som bygger opp om dette svaret, og gir det mer autoritet. Et av dem er dette sitatet:

Re: should muslims vote?

Ulama have mentioned that it is better for one to vote and opt for the lower of the two evils. When one sees anything wrong which needs to be righted, then one must do whatever possible in ones own capacity within the legal framework to correct that. Voting is one of the means to do so. So if one chooses not to do so, then it is like not opting to change the wrong with the hand, while having ability to do so.. and rather opting for a lower level of nahi anil munkar.

[...]⁶⁷

I spørsmål-svar-spalten til imam.no er det som nevnt mer aktivitet enn i kategorien "Fatwa". Her er det trettifem sider med tråder⁶⁸. Man blir oppfordret til å legge ut spørsmål under fiqh/religiøse spørsmål. Her er det stilt ulike spørsmål, ofte tilknyttet hverdagsproblematikk av stor eller liten betydning. For eksempel blir det spurt om det er haram å bruke sovepiller. Om abort er tillatt. Kan man kjøpe leilighet sammen med noen som må ta opp lån? I forhold til de fleste andre diskusjonsforum, som det vil vises senere, er det her lite diskusjon. Man får

⁶⁵ Sure 24:31, Koranen

⁶⁶ Mufti Ebrahim Desai står bak Askimam.org. På nettsiden står det at han 17års erfaring med å gi fatwa. Nettsiden har fokus på fatwagivning. Man kan søke blant de som allerede er gitt eller man kan stille spørsmål selv.

⁶⁷ Imam.no "Er det haram å stemme?" <http://www.imam.no/forum/5-fatwaer/7799-skal-man-delta-i-valg-er-det-haram-a-stemme.html> (Lastet 07.06.2012)

⁶⁸ per 07.06.2012

ofte svar fra flere brukere, men trådene blir ikke særlig lange, og det ser ut til at en eller flere moderatorer oftest svarer, eller takker for svaret som er gitt av andre medlemmer. Slik gis det en form for offisielt svar fra nettsiden og avslutter ofte slik en eventuell diskusjon. Dette ser ut til å bli respektert av brukerne. Denne mangel på diskusjon, er som vist tidligere, en av grunnene til at Omar foretrekker denne siden.

Et av spørsmålene under spørsmål-svar, lyder: «Tillatt med kjøp og salg av J. Bieber billetter?» Her spør brukeren MuslimBlogger på om det er tillatt å kjøpe konsertbilletter billig for så å selge dem til økt pris. Imam_Sandnes svarer uten begrunnelse, at dette er haram. Brukeren Arsalan føyer til at dette også er ulovlig i henhold til norsk lov.⁶⁹

Et annet spørsmål tar opp hvorvidt det er haram å trene på treningssenter. Bakgrunnen for spørsmålet er at det er mange av kundene der som er lettkledde. Det er derfor lett å se kroppsform og kjønnsorgan, og derfor vanskelig å vende blikket bort slik man skal.

Spørsmålsstilleren Mineeh skriver at han har også hørt om mennesker som «endte opp med *zina*» – ulovlig sex – på slike steder. Imam_Sandnes svarer at han kan ikke se at det er haram å trene på treningssenter. Men man bør trene på tidspunkt eller treningssentre med lite folk og man ikke behøver å se på folk. Det beste er å finne alternative treningsmetoder der det er minst mulig *fitna* – problemer – for muslimer, og hvis det kan føre til haram så vil det sannsynligvis ikke være tillatt. Jeg tolker det som at Imam_Sandnes, i litt uklare ord veileder denne brukere til å unngå å benytte seg av vanlige treningssentre.

Disse problemstillingene er eksempler på spørsmål som er aktuelle for muslimer som er bosatt i Norge. Sistnevnte handler om en aktivitet som er forholdsvis vanlig og uproblematisk for de fleste nordmenn, men som kan plassere en muslim i en vanskelig situasjon i forhold til hva som er tillatt eller ikke. Selv om man har bedt om råd eller fatwa, vises det her at det ikke er en selvfølge at man får et klart og tydelig svar.

Konklusjon: Flere av kategoriene på forumet til imam.no kan se ut til å være fatwa. Dette forutsetter at de moderatorene som opererer under brukernavnene Imam_Sandnes og Imam Oslo faktisk er imamer. Men det ser ut til at brukerne – i den grad det er mulig å fastslå dette ved denne studien – anerkjenner de svarene de får. Artikkelen som er publisert vil jeg definere som fatwa, da de inneholder et spørsmål eller problemstilling som en lærd svarer på basert på islamske kilder som Koranen og sunnaen.

⁶⁹ Imam.no, ”Tillatt med kjøp og salg av J. Bieber billetter?” <http://www.imam.no/forum/12-sporsmal-og-svar/9111-tillatt-med-kjop-og-salg-av-j.-bieber-billetter.html> (Lastet 09.11.2012)

Islamnet.no

Islamnet.no er nettsiden til misjonsforeningen Islam Net. Denne foreningen har vært en del i media det siste året, og da spesielt frontfiguren og lederen for denne foreningen, Fahad Qureshi. Han har gitt noen uttalelser som er blitt slått opp stort i norske media, og har møtt en del kritikk på bakgrunn av disse. En av de omtalte uttalelsene var, at ingen muslim kan være motstander av dødsstraff⁷⁰. Blant annet avisen VG har hatt en rekke kritiske artikler om Islam Net, Qureshi, innhold på nettsiden og foredragsholdere de har benyttet seg av.

På nettsiden omtaler de seg som en frivillig organisasjon, og skriver at de har mer enn 2000 medlemmer og, per dags dato har de 6112 "liker" på Facebook⁷¹. De er en nasjonal organisasjon, med flere lokallag i byer rundt i Norge. Formålet er å lære folk om islam, spre kunnskap og oppklare misforståelser om religionen. De ønsker ved et slikt arbeid å bygge broer med andre religioner og samfunn. På nettsiden har de en rekke artikler som omhandler temaer i samsvar med dette formålet.⁷² Det ser ut til at de har tilknytning til moskeen Islamic Cultural Center (ICC), ved at det er en spalte som inneholder nyheter fra ICC. Nettsiden har også mindre sider om Alnor Senter, en moské i Tromsø, og Tawfiq Islamisk Senter, som er en moské hovedsakelig for somaliere i Oslo. Nettsiden er svært innholdsrik og forumet er en av mange funksjoner på siden.

Eksempler på fatwa og rådgivning hos islamnet.no

Islamnet.no har under banneret "Islam" en kategori som heter "Fatwa", her er det samlet seks artikler med fatwa som tema. Den ene har tittelen *Tilrettelegging av mulighetene for kvinnelige du'at*. Spørsmålet i artikkelen lyder: « Finnes det noen måter å tilrettelegge mulighetene (innen Da'wah) for kvinner som kaller til Allah? » Du'at betyr kvinnelig misjonær, og artikkelen handler om hvilke muligheter muslimske kvinner har til å misjonere. Forfatteren svarer at han ikke kjenner til noe som er til hinder for dette. Om det er kvinner som er tilgjengelige og villige til å gjøre dette arbeidet, bør man hjelpe dem til det. For kvinner kan være flinke veiledere for andre kvinner, og kan ha lettere for å påvirke kvinner

⁷⁰ VG nett. "Islam Net leder mener at ingen muslimer kan være motstandere av dødsstraff."

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10082007> (lastet 07.03 2012)

71 15.11.2012

⁷²Islam Net, "Om oss." <http://islamnet.no/om-oss/kategorier/om-oss>. (lastet 05.03.2012)

enn det menn har.⁷³ Det er lagt ved en rekke surer fra Koranen for å bygge opp under dette. Et av dem er dette:

Kall til din Herres vei med visdom og vakker formaning, og diskuter med dem på beste måte! ...

Koranen 16:126

Det opplyses at denne artikkelen er oversatt fra engelsk til norsk av Islam Net, fra artikkelen fra 1962, *Fatwa Facilitating the Opportunities for Female Du'aat* av Shaykh Abdul-Azeez ibn Baaz, som var stormufti og leder for Council of Ulema i Saudi Arabia. Han var regnet for å være kontroversiell men blir fremdeles hyllet av salafister⁷⁴ og konservative. Han tilhører den hanbalittiske lovskolen som blant annet mener at det ikke er mulig å bruke ijtihad for å tolke Koranen og Sunna. Hans fatwaer hadde og har fortsatt stor innflytelse i Saudi-Arabia.⁷⁵

Nettsiden til Islam Net er oversiktlig og enkel å orientere seg på, det er lett å finne det man leter etter. Forumet er delt inn i flere hovedtemaer, som "Islam", "Koranen og sunnah", "Spørsmål og svar", "Ny i islam" og så videre. Under "Spørsmål og svar" blir man oppfordret til å sende inn spørsmål om islam. Det er andre brukere av forumet som svarer, så her får man ingen veiledning fra en lærd slik man får inntrykk av på imam.no.

En av trådene på forumet er postet av brukeren GNG som spør hvorvidt hvalkjøtt er halal eller haram, og om hvaler må halalslaktet. Muwahid4life svarer med en hadith som forteller at det i Profetens tid var en gruppe muslimer som var på reise, de var tomme for mat, og det var vanskelig å finne noe å spise. De kom over en død hval på stranden, de var usikre på om de kunne spise den, men tok sjansen. De spurte så Profeten senere om dette var tillatt og han sa at det var halal fordi hvalen lever i havet, og derfor ikke trenger å bli halalslaktet.⁷⁶ Hvorvidt

⁷³Islam Net, "Tilrettelegging av mulighetene for kvinnelig du'at" <http://islamnet.no/fatwaer/diverse/1987-kvinnelige-duat>, (lastet 05.03.2012)

⁷⁴ Konservativ gruppe, ønsker å leve upåvirket av det moderne samfunn, kritiske til vesten, ytrer et ønske om å gå tilbake til islams opprinnelse.

⁷⁵ Shaykh Abdul-Azeez ibn Baaz (1912-1999) lærd fra Saudi Arabia, han har vært dommer, lærer ved Riyad Islaamic Law College, kansler ved al-Madeenah universitet.

<http://www.fatwa-online.com/scholarsbiographies/15thcentury/ibnbaaz.htm> (Lastet 08.09.2012),

<http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/obituary-sheikh-abdul-aziz-bin-baz-1093400.html> (Lastet 08.09.2012)

⁷⁶Islam Net, "Er hvalkjøtt halal eller haram?" <http://islamnet.no/forum/Sp%C3%B8rsm%C3%A5l-og-svar/12160-Er-hvalkj%C3%B8tt-halal-eller-haram>. (lastet 05.03.2012)

dette er et svar det er konsensus om blant de lærd er lite trolig. Det er flere aspekter som kan diskuteres rundt dette, men en slik diskusjon oppstår ikke, og jeg vil heller ikke gå nærmere inn på det her.

Under temaet islam er det postet et innlegg som heter: *Fatwa sider basert på Koranen og Sunnah*. Denne tråden er startet av zaruc som er en av moderatorene. Her har han lagt ved lenker til flere engelskspråklige sider som publiserer fatwaer, han har også listet opp hvor mange fatwaer som er publisert der. Lenkene er til Alifta, IslamQA, Islamweb, Amjaonline, IslamToday, Alukah, Fatwaislam og Madeenah. Herpå følger en diskusjon om hvorvidt man bør følge Qaradawi⁷⁷ i Det Europeiske Fatwarådet i stedet for lærde i land hvor der de lærde har liten eller ingen kunnskap om hvordan det er å bo i Norge. Brukeren Neriman kommer med et eksempel på et tema som man ofte ikke får et praktisk svar på fra lærde i muslimske land. For henne er det vanskelig å ikke bruke bukser i Norge når det er mye snø. Hun arbeider i en barnehage der hun må være ute å leke med ungene, og da er det upraktisk å ha på skjørt. Brukeren abuadam advarer mot å følge Qaradawi, da han mener at mange av fatwaene fra ham og fra det Europeiske fatwarådet er omdiskuterte og derfor vanskelig å stole på. Det blir av flere brukere hevdet at den beste løsningen kan være å forholde seg til lærde her i Norge, og siden et av medlemmene i det Europeiske fatwarådet er imam i ICC, kan man derfor spørre ham. Det ser ikke ut til at debattantene i denne tråden kommer til enighet rundt dette temaet, men det er flere som ytrer sin mening.⁷⁸

Informanten min Nasrin henviser en del til Islam Net, og er medlem her. Hun finner mye av sin informasjon og sine fatwaer gjennom denne siden og har fortalt at hun stoler på det som blir skrevet her. Hun omtaler ofte siden som ”vi”.

Konklusjon: Hvorvidt man kan kalle innholdet på islamnet.no fatwa er usikkert. Her er det fokus på diskusjon rundt de ulike temaene. Men under kategorien fatwa er det samlet flere fatwaer om ulike temaer, det er derfor mulig å bruke denne nettsiden for å finne fatwaer, men det er ikke mulig å stille spørsmål til en lærd selv, da disse er fatwaer som er oversatt fra

⁷⁷ Yusuf al-Qaradawi er en innflytelsesrik egyptisk lærd, har et populært program på al-Jazeera, og var med å starte nettsiden islamonline.com, ansees for å være en moderat muslim. Sitter i ECFR. Blitt kritisert i vesten for å være for konservativ og kritisert i den arabiske verden for å være for moderne.
http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3874893.stm (Lastet 08.10.2012)

⁷⁸Islam Net, ”Fatwasider baser på Koranen og Sunnah”. <http://islamnet.no/forum/Koranen-og-Sunnah/10916-Fatwa-sider-basert-p%C3%A5-Koranen-og-Sunnah>. (Lastet 06.03.2012)

andre engelskspråklige nettsider. Men ved å ta opp et tema i forumet kan man få henvisning til fatwaer, og slik fungerer også forumet som en formidler av fatwa.

Omar

Som nevnt i forrige kapittel beskriver Omar seg som en lite praktiserende muslim, men troende. Han mener at som muslim har man ganske frie tøyler til å praktisere slik man ønsker. Og han har flere ganger undersøkt ulike problemstillinger, og har da hovedsakelig brukt internett til det. Han benytter seg av spørsmål-svar-sider, men henvender seg også til Mufti Bin Adam som har tilhold i England. Omar kontakter Bin Adam ved å sende e-post. Bin Adam er tilknyttet institusjonen Daruliftaa som driver nettsiden daruliftaa.com. Der opplyses det at formål deres er å øke forståelse ved informasjon og diskusjoner. De ønsker med sin nettside å gi bedre forståelse for ulike spørsmål og tema fra et muslimsk perspektiv.

Daruliftaa.com inneholder store mengder av det jeg vil definere som fatwaer, nemlig spørsmål med svar signert Bin Adam og andre lærde. Man kan ta kontakt via nettsiden, men det tas kun imot fem spørsmål i uken. Det kan derfor være vanskelig å få stilt de spørsmålene ved å bruke denne fremgangsmåten, men man kan også ringe opplyst nummer mandag til fredag mellom klokken 14-16 for å få svar. Dette nevnte Omar også som en mulighet for ham. Det informeres ikke om hvem som svarer på disse henvendelsene. Da dette er en engelsk nettside, vil det ikke settes mer fokus på den.

Jeg spør Omar om han har kjennskap til forum som islamnet.no, islam.no eller andre. Og om han har noen tilknytning til disse.

- Nei (drar litt på det). For det er ulike lovskoler, ulike tolkninger. Noen er for liberale, noen er for konservative osv. Noen kjører helt sitt eget løp. Se på Islam Net og Fahad Quresh, de tror jo ikke på lovskoler, de mener at hvem som helst kan gi fatwa. Hva skal du med lovskoler spør dem, du har Koranen, du har Sunna, du kan finne ut av det selv. Så derfor følger jeg ikke dem. Islam.no er ultraliberale. Er jeg interessert i å følge noen som er liberale bare for å gjøre det lett for meg? Tror ikke det. Så har du wim.no, den pleier jeg å bruke, for jeg mener at det er en fornuftig tilnærming.

Omar bruker oftest nettstedet wim.no. Han mener at det er mange nettsteder som ikke er korrekte nok til å bruke, og retter da spesielt kritikk mot Islam Net. Grunnen til at han er skeptisk til siden er at han mener de er for nært knyttet til Saudi-Arabia og for konservative

og bokstavtro. Han drar også frem hvordan de fremstår i media og mener de gir et dårlig bilde på muslimer generelt.

- Det er jo flere, sånn som gruppa til Quereshi [Islam Net], vil jeg kalle wahabister, de er tilknyttet Saudi Arabia. Og der er jo det [wahabisme] veldig sterkt. Det funker ikke å være helt bokstavtro. Og på måten de gjør det på når de er i media, det er ikke lurt.

Omar drar som nevnt ovenfor frem wim.no som en av sidene han foretrekker å finne informasjon og fatwa på. Jeg spør hvordan han bruker wim.no:

- Spørsmål og svar. Jeg er ikke interessert i å diskutere religion, så jeg holder meg borte fra forum. Det er ulike fatwaer om ulike problemstillinger jeg er ute etter. I de diskusjonene er man veldig opptatt av at man er bedre muslim enn andre. Jeg mener at det skal være en privatsak.

Wim.no

Wim.no er World Islamic Mission (WIM) sin nettside. WIM er en moské i Oslo, der de fleste av medlemmene er norsk-pakistanske sunnimuslimer. WIM er tilknyttet barelwi-bevegelsen. De har en spørsmål-svar-spalte på nettsiden som ser ut til å være hovedfokuset, samt aktuelle nyheter som ligger på forsiden.

Temaer på spørsmål-svar-siden er blant annet "Det lovlige og det ulovlige", "Ekteskap og skilsmisse", "Kvinner", "Tro", "Bønn" med mer. Her er temaene og artiklene hovedsakelig tilknyttet religion, i motsetning til flere andre sider.

Wim.no har ikke et forum, derfor sender man sine spørsmål via et skjema til administrasjonen. Man må opplyse hvilket tema det gjelder, emnet og spørsmålet man ønsker svar på.⁷⁹ Dette blir så besvart hovedsakelig av imam Najeeb Naz. Naz er opprinnelig fra Pakistan, men flyttet til Norge i 1985. Han har utdannet seg i innen islam i England ved Jamia Al-Karam, og har vært tilknyttet WIM som vise-imam siden 2004. Han er ansvarlig for å besvare spørsmålene som blir sendt inn til nettsiden.⁸⁰

⁷⁹ World Islamic Mission, "Spørsmål og svar, send inn" <http://wim.no/index.php/spm-og-svar/send-inn-spm>. (Lastet 29.02.2012)

⁸⁰ Gateway to Divine Mercy, "Imam Najeeb-ur-Rahman Naz" <http://www.gatewaytodivinemercy.com/imam-najeeb-ur-rahman-naz.html> (Lastet 10.11.2012)

Eksempler på fatwa og rådgivning hos wim.no

Ett av spørsmålene som er blitt besvart på denne nettsiden handler om hvorvidt det er lov å kjøpe bolig med rentelån. Spørsmålsstilleren viser til en fatwa som sier at det under visse forutsetninger er tillatt at muslimer i vesten tar opp rentebærende lån. Han får et langt svar fra imam Najeeb Naz, og svaret er også godkjent av Allama Muhammad Ata-ul-Mustafa. Naz skriver at det er synd å både motta og gi/betale renter. Ifølge en hadith er mottaker og giver likestilte. Men noen ganger er det nødvendig å ta opp lån. Dette er om man blir tvunget til det ved at man ellers ikke klarer å skaffe mat, bolig, klær og så videre. Han henviser her til *Jadid Fiqhi Masail*, bind 1, side 278⁸¹ og presenterer et sammendrag derfra. Der diskuteres det ulike argumenter for og imot renter. Han skriver også at det Europeiske Fatwaråd er enig i at det er et komplisert spørsmål, og han lenker til en fatwa de har gitt på temaet. Der er budskapet at det ofte kan være dyrere å leie bolig enn å låne penger til å kjøpe bolig, og at dette kan være med på å gjøre det nødvendig å låne penger med renter. Naz konkluderer i denne fatwaen med at man kan ta opp slikt lån om det ikke er andre muligheter for å kjøpe bolig, eller om man vil tape mye penger på å velge å ikke kjøpe, da det er viktig å sikre fast bolig. Men han skriver til slutt at det også er mange lærde som mener at det ikke er tillatt å kjøpe bolig så lenge man har mulighet til å leie. Fatwaen avsluttes i vanlig stil med «Allah vet best»⁸² Spørsmål angående renter, spesielt renter tilknyttet boliglån er et tema som ofte tas opp på de fleste norske nettsidene jeg har undersøkt, og ser derfor ut til å være et spørsmål mange muslimer i Norge er usikre på.

Et annet spørsmål på wim.no handler om abort. Spørsmålsstilleren spør om det er lov med abort dersom det er oppdaget unormal vekst eller unormale organer hos fosteret, og legen derfor foreslår abort. Her gir Najeeb Naz et utfyllende svar om reglene rundt abort. Han skriver at ifølge sharia blir fosteret tildelt sjel etter 120 dager, og da har det like mye verdi som et menneskeliv, og er det er dermed ikke lov å abortere det. Men det er et unntak fra denne regelen. Dersom legen kan bekrefte at det vil være farlig for mor å bære frem barnet, er det både tillatt og nødvendig med abort. Han viser til prinsippet "hvis man er utsatt for to

⁸¹ Fatwaer fra stor-ayatollah Ali Muhammad al-Sistani. Skrevet av Maulana Khalid Saifullah Rahmani, 5.volum, Progressive Books, 1990. Al-Sistani er en iransk-irakisk sjiittisk leder.

⁸² World Islamic Mission, "Rentebærende boliglån" <http://wim.no/index.php/spm-og-svar/18-det-lovlige-og-det-ulovlige/367-rentebaerende-boliglan> (Lastet 09.11.12)

under, bør man velge den minste av de to"⁸³. Han konkluderer med at dersom det er funnet unormal vekst eller unormale organer kan det være gyldig grunn til å ta abort før 120 dager, ikke ellers.⁸⁴

Temaet *Thanik (ghutti) for de nyfødte* handler om velsignelsesritualet thanik, der man putter noe søtt i munnen på den nyfødte. Her er det en som lurer på om man skal gi det den dagen barnet er født, eller om det er greit å vente til barnet er noen uker gammelt.

Spørsmålsstilleren har lest at det er viktig at barnet ikke får annet enn melken til moren i starten for ikke å ødelegge ammingen. Han spør også om man skal gi zamzam, vann fra en kilde i Mekka, som regnes for å være sunn og helbredende drikke.⁸⁵ Han ønsker å vite om dette er sunna (tradisjon) eller ikke. Han får til svar at thanik er sunna og viser til Sahih Muslims hadith-samling, og dette sitatet: «Hadrat Aisha (måtte Allah være tilfreds med henne) berettet at nyfødte spedbarn ble brakt til Allahs sendebud (fred være med ham). Han velsignet dem og gned deres ganer med dadler.» At Profeten ofte brukte dadler til dette, vises ved å henvise til flere hadither som forteller dette. Det avsluttes med en kort oppsummering om at denne praksisen er anbefalt og ikke obligatorisk, og om man bruker et par dråper av zamzavannet eller litt daddel så vil ikke det forstyrre ammingen til barnet, derfor kan man gjennomføre ritualet tidlig etter fødselen.⁸⁶

Konklusjon: Selv om spørsmål-svar-kategorien på wim.no ikke kalles for fatwagivning kan man argumentere for at dette er fatwaer. De følger den tradisjonelle oppskriften til fatwa med spørsmål stilt til en islamsk lærd og hans svar, tilføyet av henvisninger og argumentasjon, selv om dette ikke er påkrevd for å regnes for fatwa. Alle spørsmålene og svarene på wim.no følger dette mønsteret.

Islam.no

Islam.no er en mye brukt side for muslimer i Norge. De opplyser at hensikten med siden er å tilby informasjon om islam og muslimer i Norge, å være en brobygger mellom muslimer i Norge og andre grupper i samfunnet og å formidle kontakt med muslimske organisasjoner og

⁸³ al-Ashbah wa al-Naza'ir, Dar al-Fikr, Damaskus, s. 98

⁸⁴ World Islamic Mission, "Et spørsmål om abort" <http://wim.no/index.php/spm-og-svar/18-det-lovlige-og-det-ulovlige/231-et-spom-abort>. (Lastet 29.02.2012)

⁸⁵ Store norske leksikon, "Zamzam" <http://snl.no/Zamzam>. (Lastet 29.02.2012)

⁸⁶ World Islamic Mission, "Thanik (ghutti) for de nyfødte" <http://wim.no/index.php/spm-og-svar/23-annet/229-tahnik-ghutti-for-de-nyf>. (Lastet 29.02.2012)

interesserte søkere. Nettsiden ble opprettet i år 2000 av Den Islamske Informasjonsforeningen (DIIF), men drives av personer som ikke nødvendigvis er tilknyttet foreningen. Og det opplyses at alt som publiseres på siden er forfatterens eget ansvar og ikke DIIFs mening.

Eksempler på fatwa og rådgivning hos islam.no

På islam.no er fokuset hovedsakelig på forumet, men de har en tjeneste som heter spørsmål og svar. Her er spørsmålene systematisert i ulike temaer som sharia og fiqh, Koranen, hadith, kvinner med mer. Det er hovedsakelig Bazim Ghozlan som svarer på disse spørsmålene. Han er imam i Rabita-moskeen og ansvarlig bak islam.no. Mange av spørsmålene handler mer om politiske sider ved islam, som kommer til uttrykk ved for eksempel islamisme. Det er også noen spørsmål knyttet til livsførsel og levereregler. Et eksempel på et spørsmål er en som lurer på om det er greit å kjøpe kjøtt fra vanlige norske butikker, på tross av at det ikke står halal på forpakningen. Han skriver at det er mange muslimer som gjør dette og sier at halal er dyrt og ikke godt å spise. Svaret er ikke signert, men forfatteren uttaler seg på vegne av redaksjonen. Han/hun skriver at det er ingen i redaksjonen som er fatwa-kyndige, og at de kun kan henvise til andre lærde. Personen fortsetter med at tradisjonelt sett regnes ikke vanlig kjøtt i butikkene for å være halal, og det skal unngås om det ikke finnes akseptable alternativer. I Oslo og de fleste andre steder i Norge skal det være mulig å få tak i ferskt halal-kjøtt. Det lenkes til to fatwaer på området fra islamonline.net og qa.sunnipath.com.⁸⁷ Denne måten å svare på spørsmålene gjentas ofte.

Mange av spørsmålene ser også ut til å være fra ikke-muslimer som lurer på hva islams holdning er til ulike problemstillinger.

Spørsmål-svar-kategorien på islam.no er ikke særlig brukervennlig, den er uoversiktlig og tungvint å navigere på. Om man leter etter et spesielt tema kan det være vanskelig å finne det, og det er ikke mulig å søke her.

På islam.no er det også et forum. Der kan man spørre om og diskutere ulike temaer. Dette ser ut til å være et svært aktivt forum, hvor det inviteres til diskusjon. På forumet er det en kategori som heter islam, som skal ta for seg spørsmål og diskusjoner som er relatert til religion. Det er 103 sider med ulike temaer som går helt tilbake til 2006⁸⁸.

⁸⁷ Islam.no, "Kjøtt og kylling i vanlige norske butikker" http://islam.no/faq_480_6763_4785.aspx (Lastet 09.11.12)

⁸⁸ pr. 02.03.2012

Det en tråd som heter: *Angående Islamqa*. Islamqa er en internasjonal nettside som heter Islam Question and Answer, islamqa.com. I denne tråden lurer madina_mom på om hvordan man skal forholde seg til svarene som blir gitt på denne siden, og om den er til å stole på. Her blir det utvekslet informasjon om denne siden og det er flere brukere som forteller at de henter fatwa derfra og stoler på det som blir skrevet der. Andre mener denne siden er for ensidig og ser på verden som sort-hvit, muslimer og ikke-muslimer, og de ikke tar hensyn til at muslimer er en minoritet i vesten. Flere mener at den er for konservativ blant annet i synet på kjønn. Det utvikler seg til å bli en diskusjon om de enkeltes meninger rundt ulike saker fra islamqa.com og det opprinnelige temaet forsvinner noe.⁸⁹

Én tråd handler om bilkjøring for muslimske kvinner i Norge. I denne tråden blir utgitte fatwaer diskutert grundig. Brukeren Taha spør på om det finnes fatwa på dette for muslimer i Norge med tanke på at dette ikke er tillatt i Saudi-Arabia. Det er spesielt en fatwa fra fatwa-nettsiden islamqa.com som blir diskutert, og som sier at forbudet er en lokal lov som kun gjelder i Saudi-Arabia. Noen hevder at det er akseptert og vanlig at muslimske kvinner kjører bil i Norge, og at det derfor er unødvendig å i det hele tatt å diskutere denne problemstillingen. Det etterlyses en fatwa fra det Europeiske Fatwaråd om temaet for å få et innblikk i hva de mener om det. Det ser likevel ut til å være enighet om at det er ingen grunn til å nekte kvinner å kjøre bil i Norge.⁹⁰

Konklusjon: På islam.no er det ikke mulig å få fatwa, men det er ikke uvanlig å få henvisninger til fatwaer som er aktuelle for spørsmålene som blir stilt både på forumet og i spørsmål-svar-spalten.

Desi.no

Ordet desi er ofte brukt om folk, kultur og produkter fra det indiske subkontinent, og i økende grad brukes ordet for dem som lever i diaspora fra dette området.⁹¹ Selv om desi.no er ment å brukes av alle mennesker bosatt i Skandinavia med denne bakgrunnen, er det hovedsakelig norsk-pakistanske muslimer som bruker denne siden. Dette nettstedet har en stor variasjon av tilbud som matoppskrifter, chat, forum, blogger, skjønnhet, med mer. Forumet har i likhet

⁸⁹Islam.no, "Angående Islamqa" http://islam.no/forum/forum_posts.asp?TID=17978. (Lastet 02.03.2012)

⁹⁰Islam.no, "Bilkjøring for muslimske kvinner i Norge", http://islam.no/forum/forum_posts.asp?TID=17988. (Lastet 02.03.2012)

⁹¹Urban Dictionary. "Desi" <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=desi> (Lastet 16.08.2012)

med islam.no stor aktivitet og mange kategorier, men det er lite definert hva som er tema i de ulike kategoriene, så desi.no fremstår noe uryddig. Kategoriene i forumet spenner fra politikk og samfunn, kjærlighet og samliv, Bollywood, til matprat, fashion og beauty, religion og kultur med flere.

Forsiden til desi.no fremstår som et nettmagasin med nyhetssaker, kommentatorer, matoppskrifter og lignende. De tilbyr også en nettdating-tjeneste som heter rishta.no. Det blir lagt ut trailere fra bollywoodfilmer og flere blogginnlegg fra muslimske bloggere som for eksempel Shoaib Sultan.

Eksempler på fatwa og rådgivning hos desi.no

På forumet under kategorien "Religion og kultur" er det mange diskusjoner som spenner over en stor bredde av temaer. Det er totalt 70 sider med mange tråder på hver side.⁹² Her diskuteres ahmadiyya, Koranen, hvem som er bokens folk, hadith og mye mer. Det skrives både på norsk og engelsk. Det er ikke lærde tilknyttet siden og som svarer på spørsmålene, men andre brukere kommenterer og argumenterer for sitt personlige syn. Det er, bortsett fra mitt eget innlegg der jeg søkte etter informanter, ingen kategorier eller tråder kalt fatwa. Jeg fikk ingen respons på dette. Dette er tilsynelatende ikke stedet man oppsøker for å få en fatwa på et spørsmål, eller for å diskutere spesifikke fatwaer eller få henvisninger. Desi.no fremstår heller som et forum for å diskutere ulike temaer med andre muslimer med liknende bakgrunn, man diskuterer av og til ulike synspunkter fra ulike lærde, retninger og så videre, men det er størst fokus på personlig mening. Det er få spørsmål av typen: "Er det tillatt med renter?" Brukerne ønsker heller å informere om og diskutere personlige synspunkt. Forumet er preget av at mange brukere med svært ulike meninger bruker det, det er ofte stor uenighet og med en del fiendtlig innstilte innlegg.

Ett av svært få eksempler på spørsmål eller diskusjonstema der svarene kan minne om tradisjonelle fatwaer, er fra brukeren Madame. Hun spør på hvor strengt forbudet mot å ha hunder i huset er. Kan hun ha hund om hun er påpasselig med hygiene og om hun lager et rom utenfor huset til hunden? Hun har mottatt mange svar. Moumin svarer med å legge inn flere sitater fra Koranen og hadith-samlingene til Bukhari⁹³ og Muslim.

⁹² pr. 16.08.12

⁹³ Store norske leksikon. Muhammad ibn Ismail al- Bukhari. http://snl.no/Muhammad_ibn_Ismail_al-_Bukhari (Lastet 06.03.2012)

From Bukhari Vol. 7, #843. Narrated Salim's father: "Once Gabriel promised to visit the Prophet but he delayed and the Prophet got worried about that. At last he came out and found Gabriel and complained to him of his grief (for his delay). Gabriel said to him, "We do not enter a place in which there is a picture or a dog."

Han konkluderer med at det uansett ikke er lov å ha hund som kjæledyr. Men diskusjonen fortsetter. Moumin er den eneste som begrunner sitt synspunkt med sitater og henvisninger. Det er mange som forsvarer hans mening og som kommenterer at selv om man ikke liker svarene kildene gir, betyr det ikke at det ikke er riktig⁹⁴. Dette spørsmålet og denne måten svare på kan minne om fatwa, men det er viktig å understreke at det ikke er det, da det ikke er lærde som svarer eller er med i diskusjonen.

Konklusjon: På desi.no er det ikke mulig å finne fatwa. Det er ingen spørsmål-svar-spalter der lærde svarer deg eller henviser deg til fatwaer på området. Forumet blir heller ikke brukt på en måte som tilbyr fatwa, i stedet er det et større fokus på diskusjoner og å fremheve personlige meninger.

Oppsummering

I dette kapittelet er det gitt en kort oversikt over hvilke norske muslimske nettsider som tilbyr diskusjon og et tilbud om spørsmål-svar tilknyttet problemstillinger om islam og livsførsel for muslimer. Jeg har forsøkt å illustrere hvordan mange av foruminnleggene og spørsmål-svar-spaltene har en oppbygging som har likhetstrekk med fatwa. Ut fra definisjonen av fatwa som ble presentert i innledningskapittelet, kan man kalle flere av eksemplene i dette kapitlet for fatwa. Men det er få som bruker begrepet fatwa om det tilbudet. I mange tilfeller kan det tydelig ikke defineres som fatwa på grunn av at det ikke er en lærd som gir svaret. Unntakene er imam.no og wim.no. På disse sidene kommer det ganske tydelig frem på spørsmål-svar-sidene at det er fatwaer, selv om begrepet ikke blir brukt. Også flere av artiklene på islamnet.no kan defineres som fatwaer.

Det fremkommer også en ulik holdning til hvorvidt lekfolk kan uttale seg om og diskutere religiøse spørsmål. Imam.no og wim.no mer konservative i dette spørsmålet enn islam.no,

⁹⁴ Desi.no, "Å ha hund som muslim" http://www.desi.no/forum/ha-en-hund-som-muslim_topic8303.html?KW=. (Lastet 02.03.2012)

islamnet.no og desi.no, som heller inviterer til diskusjon blant brukerne rundt fatwaer fra ulike lærde og hvorvidt disse blir anerkjent. På disse sidene er det forumet som blir vektlagt. Der diskuteres spørsmål og meninger og i mange tilfeller oppstår det lange diskusjoner med stor vekt på personlig mening. Mens i andre er diskusjonen i større grad basert på henvisninger til fatwaer fra andre engelskspråklige nettsider. Denne type diskusjonstråder vil jeg ikke definere som fatwa, men de illustrerer hvordan mange muslimer i dag benytter seg av fatwa, og viser hvordan man kan få kunnskap om de spørsmålene man har uten å måtte henvende seg til en lærd. Desi.no er den nettsiden det var vanskeligst å spore opp fatwa.

Informantene Nasrin og Omar er gode eksempler på disse ulike fremgangsmåtene. Nasrin gikk fra å bruke mye tid på å undersøke flere ulike muslimske nettsider og fatwaer, til å ha funnet to svært ulike sider som hun stoler på. Omar er svært uenig med verdiene som ligger bak islam.no og islamnet.no, og unngår disse sidene. Han ønsker ikke å delta i diskusjoner om religiøse temaer, og foretrekker stilen på wim.no der det tilbys spørsmål og svar fra imam Naz. Han henvender seg også direkte til Mufti Bin Adam i England som han kan sende e-post til, eller benytte nettsidens telefontjeneste.

Felles for nettsidene som er presentert er at visse temaer går igjen, eksempelvis boliglån, BSU, halalmat, skilsmisse og bønn. Jeg har i dette kapittelet søkt der det har vært mulig, å velge ut spørsmål som er tilknyttet å bo i Norge, for å illustrere noen av spørsmålene og problemstillinger som er aktuelle for muslimer her. Mange av fatwaene er pedagogiske ved at muftien forklarer grundig hvordan han har kommet frem til svaret, det henvises gjerne til visse deler av Koranen, andre lærdes utlegninger om temaet, eller deler av sunnaen. Det vil sannsynligvis være enklere for spørsmålsstilleren å akseptere et slikt svar, særlig om det er et svar som ikke nødvendigvis gjør situasjonen enklere. En slik fatwa vil også være mer nyttig for tilfeldige lesere å følge også, de kan på den måten enklere finne ut om fatwaen dekker de samme områdene som man selv står ovenfor. Et eksempel på en slik utfyllende fatwa fikk vi se på wim.no rundt spørsmålet og thaniq, her presenterer imam Naz med et utfyllende svar med anbefalinger og klargjøring av argumentene. Et eksempel på en fatwa som er lite pedagogisk var fra fra imam.no, der brukeren Aisha spør om hun kan delta på offentlige debatter om hun er tildekket ordentlig. Hun får til svar at det kan hun, om hun ikke er der alene og følger hijabreglene i Koranen. Dette er et svar som kan føre til flere spørsmål og usikkerhet for leseren, for hva er for eksempel hijabreglene i Koranen?

Etter undersøkelser av disse nettsidene finner man at det tilsynelatende er et stort behov for, og et ønske om å få svar på spørsmål rundt islamsk praksis. Det er flere problemstillinger som er uklare og uoversiktlige for muslimer i Norge. Men det er også mange spørsmål som ikke har en spesiell tilknytning til minoritetsforhold eller Norge. Diskusjonstrådene viser at det er stor variasjon i meninger og holdninger brukerne har til hvordan man skal og bør forholde seg til religiøse regler. Noen er opptatt av å gjøre det som føles riktig og som passer til det livet man har i dag, mens andre er opptatt av at det skal være riktig i forhold til de islamske regler og mener at man derfor bør oppføre seg i henhold til de. Dette gjenspeiler flere av uttalelsene fra forrige kapittel.

Det ser ut til at kvinner har tatt en større plass på nett enn det de tradisjonelt har hatt i moskeen. Mange av brukerne på forumene er kvinner og de er aktive både i spørsmålsstilling og i diskusjoner. Man kan også bli mindre avhengig av moskeen og imamen på grunn av at det er så lett å henvende seg til lærde på nett.

På grunn av den store variasjonen og valgmuligheter for blant annet hvilken retning, lovskole, tilpassingsvennlige og konservative lærde man kan velge å følge, kan man velge dette ut i fra hver enkelt problemstilling, eller man kan velge ut et par kilder man anerkjenner som autoritet. Til en viss grad opplever man nok at en på grunn av de store valgmulighetene blir presset til å gjøre et valg om hvem man skal følge. Det er lite som tyder på at man ikke gjør et slikt valg, og dette bygger informasjonen gitt av informantene opp om. De har alle tatt et slikt valg, og i mange av diskusjonene på nett blir det ofte uttalt at man kan ikke bare velge den mest lettvinte løsningen. Dette presset er nok ikke unikt på nett, men en forventning man også vil møte på i andre situasjoner. Det ser ut til å være en vanlig holdning at et slikt valg må tas. Tidligere og i et muslimsk majoritetssamfunn er sannsynligvis ikke bevisstheten rundt dette særlig tydelig. Som Mustafa fortalte i forrige kapittel; han gjorde det alle andre gjorde, og stilte ikke spørsmål ved det. Det var først da han flyttet til Norge han begynte å bli mer undersøkende og følte et behov for å lære mer om islam og om hvorfor og hvilke regler man må som muslim følge. Dette er nok ofte et vanlig resultat av å migrere til et ikke-muslimsk land. Det er usannsynlig at man kan fri seg helt fra det lokalmiljø man er oppvokst i og har tilknytning til gjennom familie og venner, dette gjelder både i Norge og i Pakistan, men man har i realiteten en større valgfrihet her, og fatwaens utbredelse på internett bidrar til å gjøre dette enklere.

Benyttelsen av brukernavn på nettstedene tilbyr anonymitet som gjør det lettere å stille alle typer spørsmål og å diskutere ulike temaer, også de som kan bli ansett for å være kontroversielle eller som avviker fra normen i lokalmiljøet. Anonymiteten og nettsidenes tilbud gir brukeren frihet til å utforske og finne ut av egen religiøsitet og personlige meninger uten at risikoen for å føle seg dømt av dem i kretsen rundt. Men kan også på denne måten finne meningsfeller som man ikke hadde klart å komme i kontakt med uten det internettilbudet.

Det er sjelden opplyst om hvilken lovskole eller religiøs retning – verken sunni, sjia, ahmadiyya og lignende – nettsiden tilhører, men det er sunni-islam som dominerer de nettsidene som er undersøkt her. Det reflekterer at majoriteten av muslimer i Norge er sunni. Mangelen på opplysning av tilhørighet kan føre til at skillet mellom lovskolene blir mindre, man kan velge å følge lærde uten å være bevisst eller opptatt av hvilken lovskole tilhørighet de har. Men det er nok sannsynlig at man har en anelse om en slik tilhørighet.

I neste kapittel vil det oppsummeres kort fra dette og det forrige kapitlet. Deretter vil deler av disse kapitlene diskuteres i lys av ulike strategier for tilpassing.

Kapittel 6. Utblikk

- Innledning
- Oppsummering av del 2
- Videre analyse av materialet
 - Kampen for likhet, og kampen for ulikhet
 - Normativiseringsprosess
- Utblikk – Fatwa i et bredere perspektiv
- Avrunding

Innledning

Jeg har i denne oppgaven søkt å svare på problemstillingene: Hvilket forhold har norsk-pakistanske sunnimuslimer bosatt i Oslo-området til fatwa? Hvilket forhold har individer fra denne gruppen til islam i Norge? Hvordan definerer de fatwa? På hvilken måte forholder de seg til fatwa? Hvilken erfaring har de tilknyttet fatwa? Hvordan påvirker moderne hjelpemidler som internett hvordan de forholder seg til fatwa? I arbeidet med disse problemstillingene har jeg benyttet meg av intervjuer, som er analysert ved sammenlikning og diskusjon i de to foregående kapitler. I dette avsluttende kapitlet presenteres en kort oppsummering av denne analysen. Deretter vil jeg fortsette analysen ved å diskutere materialet i lys av ulike strategier for tilpassing.

Oppsummering av del 2

For å undersøke på problemstillingene valgte jeg å utføre kvalitative dybdeintervjuer. Prosessen rundt intervjuene var en lærerik tid, og det viste seg å være vanskeligere enn forventet å oppnå ønsket antall informanter. Men det var til slutt nødvendig å avslutte intervjudelen av arbeidet. Da hadde jeg gjennomført intervjuer med fem informanter og et med Qadi ol-Hassaan.

I innledningsfasen av prosjektet var det viktig å undersøke hvilke tidligere forskning det var på emnet. Det som var mest aktuelt for dette arbeidet, var forskning utført av blant annet Cecilie M. Kayser, Lena Larsen og Karen-Lise Johansen Karman med flere. Arbeidene presentert i kapittel tre er aktuelle på ulike områder, og har gitt inspirasjon, kunnskap og perspektiver som er grunnlaget for denne oppgaven. Jeg har bygget videre på noe av forskningen og samtidig forsøkt å tilføre noe nytt. Jeg har fokusert på individer fra én stor gruppe i det norske

samfunnet, og har fått høre beretninger fra disse, samt undersøkt hvilke kilder som benyttes til fatwaer. Dette har gitt ett innblikk som kan bidra til større forståelse av hvilke strategier til religionsutøvelse, som kan være aktuelle for muslimer bosatt i Norge.

Intervjuene ble tematisert i fem temaer basert på intervjuguiden, og svarene ble diskutert og sammenlignet ut i fra dem. Temaene var: Hvordan det er å være muslim i Norge? Hva er fatwa? Hvem kan gi fatwa? Forhold til moskeen, erfaring med fatwa, og fra hvilke kilder. Mennene har på mange punkter en sammenfallende innstilling til det å være muslim i Norge; det er viktig med tilpassing, og det skal ikke være vanskelig å være muslim i Norge. De mener at det er viktig med tilpassing til livet her, og at de ikke behøver å være vanskelig å utføre sin religion. Nasrin er motstander av en slik strategi, og mener at en slik holdning er forrædersk og at slike muslimer er for ”mainstream”.

Alle informantene har erfaring med fatwa, enten gjennom moskeen, bøker eller ved bruk av internett. Men de anerkjenner ulike lærde og kilder fatwaer.

Samtlige informanter tilhører hanifa-lovskolen, som er den mest utbredte i Pakistan. Faisal og Omar kan også gjennom sin tilknytning til MQI og WIM, identifiseres med barelwi-bevegelsen. Mustafa assosierer seg som ahle-sunnat, som er en pakistansk organisasjon også med røtter i barelwi-bevegelsen.

Det ble i kapittel fem foretatt en presentasjon av, og undersøkelse av fatwaens rolle på norskspråklige nettsider som tilbyr fatwa eller annen religiøs rådgiving, og som har et åpent diskusjonsforum. Noen av temaene som er vanlige på de undersøkte nettsidene er problemstillinger knyttet til renter, halal-mat, giftemål og skilsmisse, bønn og ramadan. Dette er temaer som er personlig og tilhører privatlivet. Spørsmålsstillerne ønsker ofte svar på hvordan de skal forholde seg til problemstillinger rundt disse her i Norge.

På de undersøkte nettsidene er det ulik praksis i forhold til hvilken grad det åpnes for diskusjon, og hvilke tilbud og informasjon som er tilgjengelig. Bortsett fra desi.no tilbyr alle nettsidene en form for fatwagiving.

Videre analyse av materialet

Werner Schiffauers artikkel: *From exile to diaspora: the development of transnational Islam in Europe*, fra 2007, diskuterer utviklingen til islam og et mulig resultat av religionens langvarige opphold i Europa. Jeg vil her diskutere på hvilke måter to av hans kategorier er anvendbare på informantene.

Islam i Europa står nå foran utfordringen med å definere en rolle for islam utenfor de klassiske muslimske landene. En slik utfordring kan innebære svært ulike problemstillinger i de forskjellige europeiske landene. Men det er mulig å skjelne noen fellestrekk mener Schiffauer. For å illustrere slike fellestrekk presenterer han en case-studie med utgangspunkt i tyrkiske immigranter bosatt i Tyskland. Jeg trekker ut noen av de elementene som kan være nyttige for å belyse og diskutere informantenes situasjon i Norge..

Kampen for liket og kampen for ulikhet

Valg av strategi for å hevde sin plass i samfunnet plasserer Schiffauer i to kategorier som er anvendbare her: Individualiserte muslimer som kjemper for likhet, og kollektivistiske muslimer som kjemper for ulikhet.

Individualiserte muslimer kjemper for likhet ved å utføre sin religion i privatsfæren, og å unngå konfrontasjoner og konflikter med storsamfunnet. Slik unngår de å prøve å påvirke det. Dette er en kamp som foregår i det stille, og som ikke er merkbar for storsamfunnet. Fordi de ikke krever endring. En slik strategi er behagelig for storsamfunnet siden det da ikke er nødvendig med endring på noen måte for flertallet. Schiffauer bekrefter at å klare å utføre en slik strategi på nevnte premisser er svært urealistisk, da det er omtrent umulig å ha et fullstendig separat forhold mellom samfunn og religion. Men på tross av begrensningene, er det en strategi som til en viss grad, blir forsøkt anvendt.

Den andre kategorien, kollektivister som kjemper for retten til ulikhet, behøver noe klargjøring. Denne gruppen ønsker ikke å skjule sin religion, og vil kjempe for muligheten til å få uttrykke den offentlig. Kollektivistisk betyr ikke nødvendigvis at man kjemper på vegne av en særskilt gruppe, men det kan for eksempel innebære en kamp for kvinnelige muslimers rett til å bære hijab, uten å bli diskriminert for det, eller oppleve fordommer. Denne strategien har som mål at islamske rom skal respekteres og at islam må bli en akseptert religion i samfunnet. Storsamfunnet må ta en kvinnes hijab for gitt på lik linje som et kors-halskjede. Ved en slik aksept vil den islamske klesdrakten bli ansett som noe særskilt positivt, og ikke lengre som noe annerledes og fremmed som bør ekskluderes.

Mens tilhengere av førstnevnte kategori ønsker å ”skli inn” blant resten av samfunnet, fokuserer den andre kategorien på retten til ulikhet. Kollektivistene insisterer på å beholde det som er annerledes, og retten til å bli respektert for det, og uten at samfunnet ønsker å endre dem. De ønsker kollektive rettigheter til å utføre og uttrykke religionen på den måten de selv ønsker. Og det er kun gjennom kollektiv innsats man kan opp nå dette mener Schiffauer. På bakgrunn av disse premisser, vil holdningen til muslimer i førstnevnte kategori, være problematisk for de som kjemper for kollektive rettigheter. Individualistene vil av storsamfunnet kunne benyttes som eksempel på muslimer som har det enklere, er mer tilpasset de eksisterende praksisene i samfunnet, og dermed uproblematisk borgere. Ved å overføre disse kategoriene til mitt materiale, vil jeg plassere Nasrin i kategorien for kollektivist som kjemper for ulikhet. Spesielt hennes valg av niqab plasserer henne her. Hun var klar over at dette valget ville føre til ubehageligheter og mindre aksept blant nordmenn, men hun mener at det er hennes rett å selv avgjøre hvilken klesdrakt hun bruker, og at hun bør respekteres for det valget. Nasrin uttaler at dette er en kamp som det er viktig at hun tar, hun ønsker ikke å være ”lik” alle andre, og føler et personlig ansvar for å ta opp kampen mot negative holdninger og fordommer mot muslimer. Hun provoseres av muslimer som hun kaller ”mainstream-muslimer”.

Fatima benytter også den kollektivistiske strategien. Hun kjemper denne kampen på vegne av sine yngre barn. Fatima mener det er vanskelig å oppdra dem i et samfunn som ikke legger til rette for, og respekterer muslimske skikker, som blant annet adskillelse av kjønnene i gymnastikktimer og svømming.

Omar, Mustafa og Faisal vil jeg plassere i kategorien for individualiserte muslimer. De er opptatt av tilpassing til storsamfunnet og mener ikke at det nødvendigvis er et motsetningsforhold mellom det norske samfunnet og islam. De skiller seg ikke ut utseendemessig, og i de tilfellene islamske regler og normer kan føre til konflikter med resten av samfunnet, forsøker de gjennom tilpassing å unngå konflikt, men innenfor rammene til islam. En slik tilpassing kan være begrunnet i fatwaer som tar hensyn til lokasjon og samfunnskontekst. Slik tilpassing kommer for eksempel til uttrykk ved Faisals råd til den kvinnelige muslimske sykepleierstudenten, som var usikker på hvorvidt hun kan arbeide som sykepleier, da det kan innebærer fysisk kontakt med menn. Han anbefalte henne til å fortsette utdannelsen og bli sykepleier. Han hevdet at islam ikke ville straffe henne for det valget. Han begrunnet sitt råd – som gikk på tvers av andre råd hun hadde mottatt – med at det var riktig å finne løsninger på slike problemstillinger, for fremtiden er viktig for vedkommende. Mustafa

eksemplifiserer tilpassing ved å vise til fatwaen som godkjenner at muslimer i Europa, i visse tilfeller kan ta opp boliglån. Han mente at dette er en nyttig tilpassing av islam.⁹⁵

Normativiseringsprosess

Mustafas uttalte behov for kunnskap om bakgrunnen for islamsk praksis, i stedet for å kun vite hva og hvordan, representerer et generasjonsskifte mellom førstegenerasjonen og de unge muslimene bosatt i Norge. Jacobsen skriver i *Islamic Traditions and Muslim Youth in Norway* at hun så slike holdninger hos flere av ungdommene hun jobbet med. Hun fant at for unge muslimer var det ikke tilstrekkelig å kun vite hva, men at de hadde også et behov for å gjøre islam mindre lokalt forankret, og mer universell. Med lokalt forankret menes det at i førstegenerasjonens tilfelle, er, og var deres praksis sterkt knyttet til lokale skikker fra deres hjemsted i Pakistan, og disse formidler de videre til sine barn her i Norge. Men slik kunnskap formidlet gjennom foreldrene eller andre eldre autoritetsfigurer, gir ikke ungdommene svar på hvorfor de islamske praksisene skal følges, eller hva det egentlig betyr å være muslim.⁹⁶

Mustafa forteller at han fikk feilinformasjon fra lærde da han bodde i Pakistan. Et eksempel er fortellingen om hvorfor muslimer ikke skal bruke slips. Denne misforståelsen så han på med humor, men det illustrerte hvor ulikt praksiser kan bli formidlet og tolket i Pakistan og i Norge mente han.

Faisal og Omar demonstrerer også en slik holdning Jacobsen beskriver. De mener at det er ikke nok å kun handle slik man blir lært, men det må og gjøres en vurdering om hvorvidt handlingen og praksisen fremdeles er relevant i den livssituasjonen man befinner seg i nå. Mustafa og Faisal tilegner seg slik kunnskap blant annet i moskeen, mens internett ofte er hovedkilden for Omar og Nasrin.

Et behov for å tilegne seg bakgrunnskunnskap om praksiser kan nok i mange tilfeller skyldes et press fra majoritetssamfunnet til å definere, klargjøre og forsvare ulike praksiser. Mangelen på religiøse autoriteter i vesten kan føre til at denne oppgaven faller på individet, heller enn lærde.

Det er individualisert hva de unge muslimene anser som ”korrekt” islam i denne sammenheng. Jacobsen kaller prosessen med å finne informasjon og argumenter for praksis, ”normativisering”. Det er viktig å presisere at det med dette begrepet ikke menes et skifte fra ”populær” til ”normativ” islam, men ved at de unge muslimene tar makten til å opprettholde, kreve eller justere korrekte praksiser, samt til å ekskludere eller erstatte ukorrekte. Ved denne

⁹⁵ Schiffauer 2007, s. 80-86

⁹⁶ Jacobsen 2011 s.231

metoden normativiserer de islam ved å forsøke å definere korrekt kunnskap og praksis ved å argumentere og diskutere ortodoksien til gjeldende praksiser, og slik gjøre den mer uavhengig av lokale forankringer.⁹⁷

Kunnskap som kan bidra til normativiseringsprosessen kan man enkelt oppnå gjennom de enorme mengdene informasjon, tolkninger og fatwaer som er tilgjengelig på internett.

Normativisering av islam innebærer at unge muslimer deltar i en diskurs om hva som er eb korrekt form for kunnskap og praksis i islam.

Tilpassing

Ulike typer religiøs endring som blant annet diskusjonen ovenfor viser, er ikke nødvendigvis unikt for migrasjon eller minoritetsreligioner. Religion bør alltid ses i sammenheng med sin kontekst og som noe som er under kontinuerlig utvikling. Men migrasjon og minoritetskontekst kan imidlertid være med på å forsterke og å framskynde religiøs endring. I denne oppgaven kommer religiøs endring til syne ved flere anledninger. Ett av dem er ved et ønske om tilpassing og å skape en religiøs identitet, uavhengig av tradisjon og religiøs arv fra Pakistan.

Muslimer i Europa og nærmere bestemt i Norge, møter en samfunnsrealitet som ofte har skarpe skiller mellom de religiøse og sekulære sfærer. Dette står i motsetning til en tradisjonell oppfatning av islam, som en kultur som influerer alle sider av menneskets eksistens, illustrert ved Ahlberg i innledningskapitlet.⁹⁸ Enten informantene er født av pakistanske foreldre i Norge, har immigrert hit som Fatima, Faisal og Mustafa, er de enig i at man har valgfrihet i forhold til hvordan man ønsker å praktisere religionen.

På bakgrunn av lokasjon og å være del av en religiøs minoritet, har det oppstått andre behov og strategier for livsførsel i Norge enn i Pakistan. Slike behov og strategier kan komme til uttrykk gjennom et nytt og annerledes forhold til moskeen i Norge, slik som for Faisal og Mustafa. De deltar på aktiviteter i regi av moskeen som diskusjoner og foredrag, som ikke nødvendigvis er vanlig i Pakistan. Omar uttaler at han tror men ikke er så flinkt til å praktisere. Slike tilpassinger og endringer som er nevnt her, kan antyde en tilpassing til en ”norsk” måte å forholde seg til religionen på. Med en slik tilpassing mener jeg at et mer individuelt forhold til religionen oppstår, og at det blir ansett som et personlig anliggende.

⁹⁷ Jacobsen 2011 s, 231, 248

⁹⁸ Ahlberg, 1990 s. 31, 245

Ahlberg hevder at de religiøse forpliktelsene og reglene for muslimer i Norge, går gjennom en slik tilpassing, og som et resultat av det kan noen av dem minske i viktighet.⁹⁹

Man kan også forklare noe av bakgrunnen for en et ønske om, eller behov, for tilpassing til det norske samfunnet, med dette sitatet fra Yalcin-Heckmann «The second generation's cultural identity is described by terms such as "inbetween" or with metaphors such as "sitting between two chairs" or "being torn between two worlds".»¹⁰⁰ Disse uttrykkene spiller på følelser av å være annerledes, og et behov som kan føre til "normativisering", som Jacobsen argumenterte for.

Flere av informantenes uttalelser og historier kan bygge opp under diskusjonen om hvorvidt muslimer i Norge ønsker, eller har et behov for å tilpasse seg norske forhold, og på hvilke måter dette kommer til uttrykk. Faisal forteller blant annet om hvordan han gir råd til muslimske ungdommer som er usikre på hvordan, og om de kan omgås det motsatte kjønn som venner eller som kjærester. Dette er en problemstilling som blir aktuell fordi det er vanlig for norske ungdommer å sosialisere i blandede grupper. Sykepleierstudenten har fått beskjed om at det ikke er i samsvar med islam å jobbe som sykepleier, men er midt i utdanningen, og har ikke lyst til å slutte. Omar ønsket å jobbe på rettsmedisinsk institutt, for å få en god og sikker jobb, samt bidra til noe positivt i samfunnet, men fikk fatwa på at det var ikke mulig på grunn av religiøse forbud mot obduksjon. Han aksepterte dette, men skulle ønske at det fantes en annen løsning. Jeg vil jeg påstå på bakgrunn av de foregående diskusjonene er det tydelig at det er et behov for, et ønske om, og en praksis til stede for muslimer kan gjøre tilpassinger for å kunne delta i storsamfunnet på lik linje med andre nordmenn. Men hva denne deltakelsen kan eller skal innebære er svært individuelt.

Det kan være mange muslimske tradisjoner som er vanskelig å følge i Norge, enten fordi de er upraktiske eller at man er uenig i de prinsippene som ligger til grunn. Men informantene mener at det ikke betyr at man skal gjøre det for komfortabelt for seg selv. Man er muslim og må derfor forholde seg til de regler det innebærer. Denne holdningen viser en dobbelthet og meninger som tilsynelatende er uforenlige. For hva er gjeldende regler om det samtidig er greit å velge å bort noen? Hvor går grensen for hva man kan forkaste, og hva man må følge? Det ser ikke ut til at det finnes et enkelt svar på dette. Det er tydelig at informantene i en viss

⁹⁹ Ahlberg, 1990 s. 246-47

¹⁰⁰ Yalcin-Heckmann 1994, s.179

grad tilpasser regler og praksiser til å passe ens eget liv og egne meninger og ingen av dem følger ukritisk alle regler fra én lovskole, mufti eller lignende.

Larsen stiller spørsmålet: «Når den troende har frihet til å velge, hva er det da som gjør at man aksepterer fatwaer som ikke er liberale, og som kanskje til og med står i motsetning til ens egne interesser?»¹⁰¹ Dette finnes det ikke et entydig svar på. Det er mulig at de fleste muslimer ikke har et bevist forhold til denne problemstillingen, og at det kan være noe tilfeldig hvordan de løser dette. Larsen svarer sitt eget spørsmål med at fatwagiving bidrar til å gi spørsmålsstilleren en følelse av tilhørighet til tradisjonen. På bakgrunn av dette vil muligens muslimer ønske å følge selv de fatwaer som er motstridende med ens interesser.¹⁰²

Utblick – Fatwa i et bredere perspektiv

Jeg mener å se at utbredelsen av fatwa på internett, den pågående diskursen om islam blant muslimer, og de store valgmulighetene rundt hvilke autoriteter man kan følge, representerer en endring fra tradisjonell fatwagivning. Bruk av moderne hjelpemidler som internett har ført til at mange har gått bort fra å henvende seg direkte til en lærd med sine spørsmål. Nå er spørsmålsstilling utbredt via internettforum, fatwadatabaser og lignende. Man kan motta fatwa gjennom e-post fra alle verdenshjørner, chatte med lærde via internett, se på tv-program, lytte til radioshow, lese artikler i magasiner og så videre.

På grunn gode internettforbindelser og utstrakt bruk av internett blant unge mennesker i Norge, har man nærmest uendelige muligheter til å få svar på religiøse spørsmål, og internettfatwaer er en lettvinnt kilde til fatwa. En negativ følge av denne metoden er at konteksten blir borte. Muftien møter ikke den som behøver svar, og har ikke kjennskap til situasjonen utover det spørsmålsstilleren velger å opplyse om. Om man henvender seg til en internasjonalt basert side eller en side fra den islamske verden, har ikke muftien kjennskap til lokale forhold som igjen kan gjøre det vanskeligere å ta individuelle hensyn. Dette underbygges av at fatwaen blir publisert i kanaler som gjør den allment tilgjengelig. Dette fører til at muftien må svare i mer generelle ordelag slik at flere kan få nytte av den. Men det kan føre til andre problemer. Nasrin opplevde at det var i starte vanskelig å orientere seg etter fatwaer på internett på grunn av at svarene var ofte ulike selv på tilsynelatende like spørsmål. Det var vanskelig for henne å avgjøre hva som da var riktig. Slike forhold fører til et behov for å være selektiv til hvilke kilder man benytter seg av. Omar er for eksempel uenig med flere av islamnet.no sine meninger, og unngår bevisst deres nettside, mens Nasrin mener at de

¹⁰¹ Larsen 2011 s. 307

¹⁰² ibid s. 307

fremstiller islam riktig. Men samtidig benytter begge seg av nettsiden imam.no. Det viser at man kan få ulike behov dekket av ulike kilder.

Den utstrakte bruken av forum kan tyde på at mange muslimer er åpne for at det ikke kun er lærde som kan gi dem råd, men også andre muslimer. Før man henvender seg til lærde, er det mange som først oppsøker forum for slik å få råd eller henvisninger til fatwaer fra andre brukere.

Lena Larsen la merke til i sitt arbeid at noen religiøse ledere ble kontaktet oftere enn andre, og at dette ikke hadde noe med deres utdanning å gjøre, men hvem som hadde et godt rykte blant kvinnene.¹⁰³ En slik tendens fremgår også i mitt materiale. Informantene er opptatt av muftiens omdømme. Omar velger å benytte seg av moskeen WIM, og deres nettside, på grunn av at de aldri har hatt antydning til skandaler eller lignende som flere andre moskeer har. Han unngår som nevnt Islam Net på grunn av at de er for bokstavtro, og islam.no på grunn av at de er for liberale. Mustafa er også fornøyd med ryktet til moskeen som den har oppnådd. På nettsidenes forum er det og diskusjon omkring hvilke nettstedet som er nyttige og har et bra tilbud. Her fremgår det ofte at det er stor uenighet og at preferansene varierer.

Å undersøke fatwa på internett kan gi en unik og bred innsikt i hvilke problemstillinger som er aktuelle. Det gir også en mulighet til å se den store diversiteten innad i islam, og holdninger til temaer som kan være vanskelig å finne i annet kildemateriale.

Bruken av internett som formidlingskanal øker stadig i omfang. Internett er for mange lærde blitt deres hovedarena for formidling av deres kunnskap. Muftiene bruker internett til å publisere og offentliggjøre fatwaer og synspunkter omkring ulike temaer. Det kan være svar på faktiske spørsmål eller hypotetiske spørsmål for å få frem en mening om et aktuelt tema. På mange nettsider kan man se en økning i kommentarer og fatwaer omkring ulike kriser, både faktiske hendelser, eller hypotetiske framtidsutsikter. Et eksempel på en fatwa med et slikt formål ble presentert i kapittel fire: Fatwa mot selvmordsangrep og terrorisme av Shaykh-Ul-Islam Dr. Muhammad Tahir-ul-Qadri. Denne fatwa hadde som formål å klargjøre både for muslimer og ikke-muslimer at islam ikke tillater terrorisme under noen forutsetninge.

¹⁰³ Larsen, 2011 s.34-35

Flere av fatwaene som er brukt som eksempler i denne oppgaven har vist en vilje til tilpassing, og til å forsøke å tilby løsninger som en anvendbare for spørsmålsstilleren. Dette er noe Larsen også fant i sine undersøkelser. Særlig ECFRs fatwaer viser at både sosial og kulturell kontekst, samt historisk utvikling har en betydning ved muftiers utførelse av ijtihad.¹⁰⁴ Dette settes pris på av flere av mine informanter. Mustafa uttaler for eksempel at han er glad for fatwaen som under visse forutsetninger tillater muslimer i Europa å ta opp boliglån. Denne fatwaen er et eksempel på oppmykning av tradisjonelle regler fra ECFR.

Fatwaer og andre religiøse temaer blir av muslimer diskutert på nett. Dette gjøres både ut fra et personlig perspektiv, men og ved å sammenligne lærde, grupper og enkeltfatwaer. Slik diskusjon blant lekfolk er et nytt fenomen. Diskusjon av religiøse spørsmål har tradisjonelt vært forbeholdt ulama. Det er fortsatt noen som mener det. Wim.no og imam.no tillater ikke eller begrenser nettsidenes brukere mulighet til diskusjon.

På tross av likheter i temaer som blir tatt opp i artikler, spørsmål eller i diskusjoner, er det forskjell på hvordan det formidles og hva målsettingen til redaksjonen er. Wim.no og imam.no har som målsetting å svare på spørsmål eller gi generell rådgivning gjennom artikler og fatwaer. På islam.no er hovedfokuset diskusjonsforumet. De blir regnet for å være reformvennlige, og uttalte seg til Tveitereid at til tider må passe på å ”ikke ta for store steg” mot tilpassing.¹⁰⁵ Islamnet.no er regnet for å være kontroversielle både i det norske samfunnet generelt og blant muslimer i Norge. Omar er negativ til hvordan de får muslimer til å fremstå og uttaler at han aldri ville benyttet seg av nettsiden. Styret til Islam Net har flere ganger støttet svært konservative og bokstavtro holdninger og de blir derfor ofte beskrevet som salafister.¹⁰⁶

Desi.no tilbyr ikke noen form for religiøs veiledning og har hovedfokus på diskusjon av ikke-religiøse temaer, og skiller seg slik fra de andre nettsidene i undersøkelsen.

¹⁰⁴ Larsen 2011 s.304

¹⁰⁵ Tveitereid, 2007, s.98

¹⁰⁶ Salafister ønsker ofte en tilbakevending til kildene; Koranen og hadith. Forkaster taqlid og å blindt følge lovskolene, aksepterer derfor ijtihad (personlig fortolkning) innefor visse rammer. Koranen er Guds ord, og Muhammads liv er det perfekte eksempelet, de regnes på bakgrunn av denne holdningen for å være bokstavtro. Det finnes variasjoner innenfor salafistbevegelsen.

Avrundning

Begrepet fatwa, og hva lekfolk legger i dette begrepet er til tider noe vagt. Fatwaaktivitet på nettsider blir ofte ikke titulert fatwa, men heller spørsmål-svar-spalter. Qadi ol-Hassaan mener at han ikke kan gi fatwa alene, kun som en del av et råd. Men jeg hevder at hans muntlige rådgivning til medlemmer av moskeen er fatwagivning. Under intervjuene med informantene er det ofte uklart hvorvidt de snakker om fatwaer, sharia eller generelle leveregler for muslimer, men uten at dette oppleves som problematisk. På internett foregår det en enorm informasjonsutveksling der man gjennom spørsmålsstilling, diskusjon, og deling av fatwaer, nesten utvisker rammene for hva som er fatwa og hva som ikke er det, og for hvem som kan gi religiøs rådgiving. Mange godtar å motta råd av lekfolk gjennom forum, og stoler slik på egen evne til å finne riktig svar. Men jeg vil ikke av den grunn påstå at ulama med denne endringen er i ferd med å miste sitt fotfeste som religiøse rådgivere. Ulama er fremdeles meget aktuelle, og det er tydeliggjort ved suksessen med formidling gjennom nettsider. Slik har de oppnådd en ny kontaktflate med muslimer i Europa. En slik evne til modernisering mener jeg at vil være med på å sikre fatwatradisjonen også i fremtiden. Etter hvert som antall muslimer i Europa og i Norge vokser, vil behovet for klargjøring og rådgiving rundt ulike aspekter av livet sannsynligvis fortsette å vokse. Islam er alltid i endring og det er umulig å forutse hvilke veier denne utviklingen vil ta, men jeg vil påstå at fatwa ikke vil miste sin aktualitet med det første.

Det vil være interessant å se videre undersøkelser på fatwas rolle på internett. Og få et dypere innblikk i hvordan fatwaer påvirker muslimer i Norge. Fatwaer og annen rådgiving kan være en faktor som kan påvirke i hvilken grad integrering oppnås. Det hadde og vært interessant å se på hvordan, og i hvilken grad brukerne av muslimske norske nettsider følger de råd som gis. Forskning på fatwa i Europa har foreløpig bidratt med å gi innblikk i tematikken og i noen grad hvem som står bak nettsider eller fatwaråd i Europa. Jeg har i dette arbeidet søkt å bygge en bro mellom disse temaene, og håper at andre vil sette videre fokus på fatwa i Norge.

Referanseliste

Kapittel 1. Innledningskapittel

Ahlberg, Nora *New Challenges Old Strategies. Themes of Variation and Conflict among Pakistani Muslims in Norway*. Helsinki, Finnish Antropological Society, 1990.

EGGEN, Nora. S. Guds lov. *Babylon Tidsskrift om Midtøsten og Nord-Afrika. Hva er islamsk lov?* Bind 2, 2003.

Islamic Cultural Centre Norway. "Om ICC" (Oppdatert 27.12.2006). <http://www.islamic.no/> (Lastet 7.05.2011)

Jacobsen, Christine M. *Tilhørighetens mange former. Unge muslimer i Norge*. Oslo, Unipax, 2002.

Karman, K. J (2010) "Fatwaer og forandringer: Islamisk lovpraksis i Vesten." *Tidsskrift for Islamforskning*. Sharia i praksis. Fatwa, forbruk og feminisme. http://www.islamforskning.dk/Tidsskrift_1_2010/Fatwaer_og_forandringer.pdf 18. Nr.1 2010. (Lastet 28.Mars 2011)

Naguib, Saphinaz-Amal. *Mosques in Norway. The Creation and Iconography of Sacred Space*. Novus forlag, 2001.

Oslo Kommune, Byrådsavdelingen for finans og utvikling. "Oslo-trender 2009" (juni 2009) <http://www.byrådsavdeling-forfinans.oslo.kommune.no/getfile.php/byr%C3%A5dsavdeling%20for%20finans%20%28FIN%29/Internett%20%28FIN%29/Dokumenter/Oslo-trender-webversjon-med%20omslag.pdf> (Lastet 31.10.2012)

Skovgaard- Petersen, J. Fatwaernes genkomst. *Babylon. Tidsskrift om Midtøsten og Nord-Afrika. Hva er islamsk lov?* Bind 2, 2003.

Vikør. Knut. S Shari'aen. Ei lov for samfunnet – ei lov for Gud. *Babylon Tidsskrift om Midtøsten og Nord-Afrika. Hva er islamsk lov?* Bind 2, 2003.

Vikør. Knut. S *Mellom Gud og stat. Ei historie om islamsk lov og rettsvesen*. Spartacus forlag, 2003.

Vogt, Kari. *Islam på Norsk. Moskeer og islamske organisasjoner i Norge*. 2.opplag, Cappelen Damm, 2008.

Kapittel 2. Metode

NSD, ” Krav til samtykke” <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/samtykke> Lastet 28.10.12

NSD, ”Opprett nytt meldeskjema” <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeskjema> Lastet 18.10.12

Repstad, Pål. *Mellom Nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 4. Reviderte utgave. Universitetsforlaget, 2007.

Kapittel 3. Oversikt over forskningsfeltet

Jacobsen, Christine M. *Islamic traditions and Muslim youth in Norway*. Brill, 2011

Jacobsen, Christine M. *Staying on the straight path: religious identities and practices among young muslims in Norway*. Akademisk avhandling. Universitet i Bergen, 2006.

Jacobsen, Christine M. *Tilhørighetens mange former. Unge muslimer i Norge*. Unipax, 2002.

Karman, K. J (2010) Fatwaer og forandringer: Islamisk lovpraksis i Vesten. *Tidsskrift for Islamforskning*. Sharia i praksis. Fatwa, forbruk og feminisme. http://www.islamforskning.dk/Tidsskrift_1_2010/Fatwaer_og_forandringer.pdf , 18. Nr.1 2010. (Lastet 28.03.2011)

Kayser C. M *Religiøs lov i praksis*. Muslimer i Bergen om fatwa. Masteroppgave. Universitetet i Bergen, 2009.

Larsen, Lena. *Islamsk rettstenkning i møte med dagliglivets utfordringer: Fatwaer som løsningsforslag for muslimske kvinner i Vest-Europa*. Akademisk avhandling. Universitetet i Oslo, 2011.

Rohe, Mathias. *European Laws an Muslim Specifics: A German Perspective*. Artikkel. Tyskland.

Tveitereid Maren(2007) Spørsmål og svar på islam.no. Muslimske rådgeving på Internett. Masteroppgave i religionshistorie. Universitetet i Oslo. http://www.duo.uio.no/publ/IKOS/2007/67650/hele_oppgaven.pdf (Lastet 07.06.2012)

Vogt, Kari. *Islam på Norsk. Moskeer og islamske organisasjoner i Norge*. Cappelen Damm, 2. Opplag, 2008.

Kapittel 4. Analyse

Aftenposten, ” Fire personer tiltalt for knivstikking i moské”.
<http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1562769.ece> (Lastet 03.11.2012)

Ahlberg, Nora *New Challenges Old Strategies. Themes of Variation and Conflict among Pakistani Muslims in Norway*. Helsinki, Finnish Antropological Society, 1990.

Drammens Tidende, ”En ny vår for moskeen”. <http://dt.no/nyheter/en-ny-var-for-moskeen-1.7143337> (Lastet:10.04.2012)

Dr Muhammad Tahir-ul-Qadri. *Introduksjon til fatwa mot selvmordsangrep og terrorisme*. Minhaj-ul-Quran International, 2010.

Oddbjørn Leirvik ”Islam i Norge, Tendensar”
<http://folk.uio.no/leirvik/tekster/IslamiNorge.html> (Lastet 09.06.2012)
Shayk-ul-Islam Dr Muhammad Tahir-ul-Qadri. *Introduksjon til fatwa mot selvmordsangrep og terrorisme*. Minhaj-ul-Quran International, 2010.

Vikør. Knut. S. *Mellom Gud og stat. Ei historie om islamsk lov og rettsvesen*. Spartacus forlag, 2003.

Wikipedia ”Ijazah” <http://en.wikipedia.org/wiki/Ijazah> (Lastet 12.11.12)

Wikipedia, ”Jamaat Ahle Sunnat”. http://en.wikipedia.org/wiki/Jamaat_Ahle_Sunnat (Lastet 05.11.2012)

Kapittel 5. Fatwa på internett

BBC

”Controversial preacher with 'star status'” http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/3874893.stm
(Lastet 08.10.2012)

Darulifta

”Biography” <http://www.darulifta.com/biography> (Lastet 13.11.12)

Desi.no

”Å ha hund som muslim” http://www.desi.no/forum/ha-en-hund-som-muslim_topic8303.html?KW= (Lastet 02.03.2012)

Fatwa online

”Scholars Biographies” <http://www.fatwa-online.com/scholarsbiographies/15thcentury/ibnbaaz.htm> (Lastet 08.09.2012)

Gateway to Divine Mercy "Imam Najeeb-ur-Rahman Naz"
<http://www.gatewaytodivinemercy.com/imam-najeeb-ur-rahman-naz.html> (Lastet 10.11.2012)

Imam.no

"Delta i offentlige debatter". <http://www.imam.no/Forum/5-Fatwaer/8052-Delta-i-offentlige-debatter.html> (Lastet 02.03.2012)

"Les dette først" <http://www.imam.no/Forum/5-Fatwaer/14-LES-DETTE-FORST.html>. (Lastet 02.03.2012)

"Skal man delta i valg? Er det haram å stemme?" <http://www.imam.no/Forum/5-Fatwaer/7799-SKAL-MAN-DELTA-I-VALG-ER-DET-HARAM-A-STEMME.html> (Lastet 02.03.2012)

"Tillatt med kjøp og salg av J. Bieber billetter?" <http://www.imam.no/forum/12-sporsmal-og-svar/9111-tillatt-med-kjop-og-salg-av-j.-bieber-billetter.html> (Lastet 09.11.2012)

"Organdonasjon lovlig ifølge islam" <http://www.imam.no/nyheter/nyheter/er-organdonasjon-lovlig-i-folge-islam.html> (Lastet 29.04.2012)

Islam Net

"Er hvalkjøtt halal eller haram?" <http://islamnet.no/forum/Sp%C3%B8rsm%C3%A5l-og-svar/12160-Er-hvalkj%C3%B8tt-halal-eller-haram> (Lastet 05.03.2012)

"Fatwasider baser på Koranen og Sunnah" <http://islamnet.no/forum/Koranen-og-Sunnah/10916-Fatwa-sider-basert-p%C3%A5-Koranen-og-Sunnah> (Lastet 06.03.2012)

"Om oss" <http://islamnet.no/om-oss/kategorier/om-oss> (Lastet 05.03.2012)

"Tilrettelegging av mulighetene for kvinnelig du'at." <http://islamnet.no/fatwaer/diverse/1987-kvinnelige-duat> (Lastet 05.03.2012)

Islam.no

"Angående Islamqa" http://islam.no/forum/forum_posts.asp?TID=17978 (Lastet 02.03.2012)

"Bilkjøring for muslimske kvinner i Norge"
http://islam.no/forum/forum_posts.asp?TID=17988 (Lastet 02.03.2012)

"Kjøtt og kylling i vanlige norske butikker" http://islam.no/faq_480_6763_4785.aspx (Lastet 09.11.12)

Urban Dictionary

"Desi" <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=desi> (Lastet 16.08.2012)

Store norske leksikon

”Ahmadiyya” <http://snl.no/ahmadiyya> (Lastet 06.03 2012)

”Muhammad ibn Ismail al- Bukhari” http://snl.no/Muhammad_ibn_Ismail_al-_Bukhari (Lastet 06.03.2012)

”Zamzam” <http://snl.no/Zamzam> (Lastet 29.02.2012)

The Independent

”Obituary: Sheikh Abdul Aziz bin Baz” <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/obituary-sheikh-abdul-aziz-bin-baz-1093400.html> (Lastet 08.09.2012)

VG nett

”Islam Net leder mener at ingen muslimer kan være motstandere av dødsstraff” <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10082007> (Lastet 07.03.2012)

World Islamic Mission

”Et spørsmål om abort” <http://wim.no/index.php/spm-og-svar/18-det-lovlige-og-det-ulovlige/231-et-spom-abort> (Lastet 29.02.2012)

”Er det lov å gi bud i Islam” <http://www.imam.no/Forum/12-Sporsmal-og-svar/8120-Er-det-lov-a-gi-bud-i-Islam.html> (Lastet 29.02.2012)

”Legitimt skilsmisse” <http://www.imam.no/Forum/12-Sporsmal-og-svar/8086-Legitimt-skilsmisse.html> (Lastet 29.02.2012)

”Rentebærende boliglån” <http://wim.no/index.php/spm-og-svar/18-det-lovlige-og-det-ulovlige/367-rentebaerende-boliglan> (Lastet 29.02.2012)

”Spørsmål og svar, send inn” <http://wim.no/index.php/spm-og-svar/send-inn-spm> (Lastet 29.02.2012)

”Thanik (ghutti) for de nyfødte” <http://wim.no/index.php/spm-og-svar/23-annet/229-tahnik-ghutti-for-de-nyf>. (Lastet 29.02.2012)

Koranen. Norsk-arabisk utgave. Oversatt av Einar Berg. Universitetsforlaget. 6.opplag 2005

Kapittel 5. Utblikk

Ahlberg, Nora *New Challenges Old Strategies. Themes of Variation and Conflict among Pakistani Muslims in Norway*. Helsinki, Finnish Anthropological Society, 1990.

Christine M. Jacobsen. *Islamic traditions and Muslim youth in Norway*. Brill, 2011

Cohen, Robin. *Global Diasporas. An introduction*. Routledge, 2008.

Schiffauer, Werner. "From exile to diaspora: the development of transnational Islam in Europe" I *Islam in Europe. Diversity, Identity and Influence*. red. Aziz Al-Azmeh og Effie Fokas, 68-96. Cambridge University Press, 2007.

Tveitereid Maren(2007) Spørsmål og svar på islam.no. Muslimske rådgiving på Internett. Masteroppgave i religionshistorie. Universitetet i Oslo.
http://www.duo.uio.no/publ/IKOS/2007/67650/hele_oppgaven.pdf (Lastet 07.06.2012)

Yalcun-Heckmann, Lale. Are fireworks Islamic? Towards an understanding of Turkish migrants and Islam in Germany. I *Syncretism/Anti-Syncretism. The Politics of Religious Synthesis*, red. Charles Stewart og Rosaling Shaw, 178-196. Routledge, 1994.